

Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияның орындалуы туралы баяндаманы бекіту туралы

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 28 ақпандағы № 89 қаулысы

Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияның 18-бабына сәйкес Қазақстан Республикасының Үкіметі **ҚАУЛЫ ЕТЕДІ:**

1. Қоса беріліп отырған Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияның орындалуы туралы баяндама (бұдан әрі – баяндама) бекітілсін.

2. Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігі баяндаманы белгіленген тәртіппен Біріккен Ұлттар Ұйымының Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою комитетіне жіберсін.

3. Осы қаулы қол қойылған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

Қазақстан Республикасының
Премьер-Министрі

Б. Сағынтаев

Қазақстан Республикасы
Үкіметінің
2018 жылғы 28 ақпандағы
№ 89 қаулысымен
бекітілген

Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияның орындалуы туралы баяндама Мазмұны

А	л	ғ	ы		с	ө	з	2
I				бөлім.	Жалпы		мәліметтер	
1.	2011		–	2017	жылдардағы	ел	және	халық
2.				Жалпы	саяси		негіз	3
3.	Қазақстан Республикасында адам құқықтарын заңнамалық және институционалдық қамтамасыз ету							8
4.	Адам	құқықтарын	халықаралық	нормалар	негізінде	корғау		10
5.	Ақпараттандыру	және	адам	құқықтарын	насихаттау			11
6.			Әлеуметтік-экономикалық		даму			13
II	бөлім.		Конвенцияның	орындалуы	туралы	ақпарат		13
1	-	б	а	п				15
2	-	б	а	п				17
3	-	б	а	п				22
4	-	б	а	п				25
5	-	б	а	п				25
6	-	б	а	п				29
7	-	б	а	п				32
8	-	б	а	п				33
9	-	б	а	п				34
1	0	-	б	а	п			34
1	1	-	б	а	п			35

1	2	-	б	а	п	41	
1	3	-	б	а	п	52	
1	4	-	б	а	п	58	
1	5	-	б	а	п	61	
1	6	-	б	а	п	66	
Қ о р ы т ы н д ы						69	
1-қосымша.		Статистикалық			деректер		74
2-қосымша. Баяндамада көрсетілген Қазақстан Республикасының құқықтық актілерінің, стратегиялық және бағдарламалық құжаттарының тізбесі							

АЛҒЫ СӨЗ

Қазақстан Республикасының Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияның орындалуы туралы бесінші кезеңдік баяндамасы (бұдан әрі – Конвенция) адам құқықтары жөніндегі халықаралық келісімшарттарға қатысушы мемлекеттер ұсынатын баяндамалардың нысандары мен мазмұндарына қатысты 2008 жылы жарияланған басқарушы қағидаттарға сәйкес БҰҰ Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою комитетіне (бұдан әрі – СИДО жөніндегі комитеті) жіберіледі.

Баяндама жобасын Қазақстан Республикасының Мемлекеттік хатшысы бекіткен Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссиясы (бұдан әрі – Ұлттық комиссия) жанындағы жұмыс тобы әзірледі. Оның құрамына Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаттары, Ұлттық комиссия мүшелері, министрліктердің, ведомстволардың, үкіметтік емес ұйымдардың (бұдан әрі – ҮЕҰ) өкілдері кірді.

Жұмыс тобына кірмеген азаматтық қоғам институттары өкілдерінің кеңінен қатысуымен кездесулер мен дөңгелек үстелдер ұйымдастыру арқылы аталған құжатқа қоғамдық сараптама жүргізілді. Бұдан басқа, баяндама жобасы 2017 жылғы 24 қарашадағы Ұлттық комиссия отырысында қаралды, сондай-ақ Қазақстандағы БҰҰ Даму бағдарламасымен бірлесіп СІМ жанындағы ККС адами өлшем жөніндегі диалог алаңында халықаралық ұйымдардың қатысуымен қоғамдық талқылау өткізілді ("АӨДА", 2017 жылғы 30 қараша), сондай-ақ талқылау Парламент Мәжілісінің Әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі комитетінің отырысында өтті (2017 жылғы 12 желтоқсан).

Баяндама негізіне Қазақстанның біріккен үшінші және төртінші кезеңдік баяндамасы бойынша БҰҰ-ның СИДО жөніндегі комитетінің қорытынды ескертулерін (бұдан әрі – СИДО жөніндегі комитетінің қорытынды ескертулері) ескере отырып, барлық министрліктер мен ведомстволар, Астана, Алматы қалаларының және облыстардың әкімдіктері жанындағы әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссиялар ұсынған талдамалық материалдар енді.

Осы бесінші кезеңдік баяндамада (бұдан әрі – баяндама) Конвенцияны іске асыру мақсатында 2011 – 2017 жылдардың есептік кезеңі үшін Қазақстанның әйелдердің

ерлермен тең құқылы негізде экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық және саяси құқықтарын қамтамасыз ету саласында қол жеткізген негізгі өзгерістері мен прогрестері туралы ақпарат қамтылған. Баяндама екі негізгі бөлімнен құралады: I бөлімде Қазақстан Республикасы, халық, адам құқықтарын қорғайтын саяси құрылым мен заңдар туралы жалпы ақпарат, сондай-ақ түрлі құқық қорғау құралдарында қамтылатын адам құқықтары саласында қоғамның және билік құрылымының санасын арттыру жөніндегі шаралардың сипаттамасы қамтылған; II бөлімде Конвенция ережелеріне сәйкес, оны одан әрі іске асыру бойынша қолданыстағы конституциялық, заңнамалық, әкімшілік және басқа да шаралар, қол жеткізілген прогрестер, бар кедергілер мен алдағы қадамдар туралы арнайы ақпарат қамтылған.

Конвенциядан басқа Қазақстан бірқатар халықаралық міндеттемелерді, оның ішінде Бейжің декларациясын және іс-әрекет тұғырнамасын, тұрақты даму саласындағы мақсаттарды ұстанады. Жынысы бойынша тең құқылы саясатты іске асыру көптүрлілікті және өзгешеліктің бар екенін бағалайтын теңдіктің бәрін қамтитын анықтаманы көздейтін кешенді гендерлік тәсілдердің қағидаттарына негізделген. 2016 жылғы RIA MAPS Mission (тез кешенді бағалау) қорытындысы бойынша БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттары (бұдан әрі – ТДМ) міндеттерінің 61 % Қазақстанның ұлттық және салалық жоспарлары мен стратегиясына енгізілген.

2017 жылдың қорытындысы бойынша Дүниежүзілік экономикалық форумның (бұдан әрі – ДЭФ) гендерлік алшақтық индексіне Қазақстан 144 ел арасында 52-орынға ие. "Экономикалық қатысу және әйелдердің мүмкіндіктері" деген көрсеткіш бойынша – 30-орын, "білім деңгейі" бойынша – 48-орын, "денсаулық индексі" бойынша – 36-орын, "саяси ілгерілеу" бойынша – 93-орын.

Сонымен бірге, Қазақстан Республикасының Үкіметі халықаралық ұйымдарға тиімді әріптестігі мен жан-жақты қолдауы үшін алғысын білдіреді.

I бөлім. Жалпы мәліметтер

1. 2011 – 2017 жылдардағы ел және халық (негізгі гендерлік сипаттама)

Қазақстанның аумағы 2,7 млн. шырша км-ді құрайды, аумағы бойынша республика әлемнің ең ірі он мемлекетінің қатарына кіреді.

2017 жылдың басында ел халқының саны 17,9 млн. адамды, оның ішінде 9,2 млн. әйелді (51,6 %), 8,7 млн. ер адамды (48,4 %) құрады. 18 жасқа дейінгі балалар саны 5,6 млн. адамды, оның ішінде қыздар – 2,7 млн. адамды (48,6 %), ұлдар – 2,9 млн. адамды (51,4 %) құрайды.

Қарт адамдардың үлесі (65 жас және одан да жоғары) 2017 жылдың басында 7,2 % болды. Осылайша, Қазақстан жалпы саны 7 %-ды құрайтын шекті деңгейден асып, қарт адамдары басымырақ елдердің қатарына қосылуы мүмкін.

Қазақстанның этникалық құрамы санақ деректері бойынша 140 ұлт пен ұлысты, оның ішінде қазақтар – 10 млн. адамды (63 %), орыстар – 3,8 млн. адамды (24 %), өзбектер – 457 мың адамды (2,9 %), украиндықтар – 333 мың адамды (2,1 %), ұйғырлар – 225 мың адамды (1,4 %), татарлар – 204 мың адамды (1,3 %), немістер – 178 мың адамды (1,1 %) және т.б. құрайды.

2009 жылғы халық санағы бойынша отбасының орташа саны 3,5 адамды құрайды. 18 жасқа дейінгі балалардың 72 %-ы екі ата-анасымен бірге, 15 %-ы – тек анасымен, 6 %-ы – тек әкесімен, 6 %-ы – ата-анасыз тұрады.

1209 мың үй шаруашылығының (29 %) құрамында 60 және одан үлкен жастағы адам бар. 395 мың үй шаруашылығы (9,5 %) тек 60 және одан үлкен жастағы адамнан құралады. Бұл үй шаруашылықтарында 545 мыңнан астам адам, оның ішінде 191 мың ер адам (35 %) және 354 мың әйел адам (65 %) тұрады.

2009 жылғы халық санағының қорытындысы еліміздегі айтарлықтай демографиялық өзгерістерді көрсетті. Санақ аралығындағы кезеңде (1999 – 2009 жылдары) туу деңгейі артып, өлім-жітім төмендеген, халықтың өмір сүру ұзақтығы ұлғайған, көші-қонның оң сальдосы байқалды. Нәтижесінде халық саны 1 млн.-нан астам адамға көбейді.

Еңбек және жұмыспен қамту саласы

Қазақстан Республикасында жұмыс күшінің саны 2016 жылы 9,0 млн. адамды құрады. Экономиканың түрлі салаларында 8,6 млн. адам жұмыспен қамтылды, бұл 2011 жылмен салыстырғанда 3,0 %-ға артық.

Жұмыс істейтін халық арасында жалдамалы жұмыскерлердің үлесі 74,2 %-ды, ал өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың үлесі 25,8 %-ды құрады. Көрсетілген кезеңде жұмыссыз халық саны 445,5 мың адамды құрады. 2016 жылы жұмыссыздық деңгейі 5,0 %-ды құрады, 2011 жылы ол 5,4 % болған.

2016 жылы жұмыс істейтін халық арасында әйелдердің үлесі 4,1 млн. адамды (48,1 %) құрады. Жұмыс істейтін әйелдердің жалпы санынан жалдамалы жұмыс істейтіндердің саны 3,1 млн. адамды (75,7 %), өзін-өзі жұмыспен қамтығандар 1,0 млн. адамды (24,3 %) құрайды. Әйелдердің басым бөлігі тиісті сала қызметінде жұмыс істейтіндердің жалпы санынан экономиканың мынадай салаларында жұмыс істейді: денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтер көрсету – 74,5 %, білім беру – 74,0 %, тұру және тамақтану бойынша қызметтер – 72,9 %, сауда – 59,8 %, қаржы және сақтандыру қызметі – 59,1 %, өнер, ойын-сауық және демалыс – 57,4 %, ауыл шаруашылығы – 44,2 %. Тиісті салалардағы жалпы жұмыс істейтіндердің ішінде ерлер дәстүрлі түрде көлікте және қоймаға жинауда – 80,5 %, құрылыста – 79,8 %, өнеркәсіпте – 66,5 % жұмыс істейді.

Ауылдық елді мекенде 2016 жылы 3,7 млн. адам, оның ішінде 1,8 млн. әйел (45,7 %) жұмыспен қамтылды.

2016 жылы республикада орташа айлық номиналды жалақы 142,9 мың теңгені құрады, бұл 2011 жылмен салыстырғанда 1,6 есеге көп.

Әйелдер шешімдер қабылдау деңгейінде

Бүгінгі күні жоғары өкілдік органда – Парламентте 33 әйел бар, бұл депутаттардың жалпы санының 22 %-ын құрайды. Алдыңғы шақырылыммен (2011 жылы) салыстырғанда олардың саны екі есеге жуық көбейген. Қазақстанда жергілікті өкілді органдардың (мәслихаттар) барлық деңгейінде әйелдердің үлесі депутаттардың жалпы санының 22 %-ын құрайды. 30 % өкілдік шегі Қостанай облысында – 31,6 %-ға, Павлодар облысында – 29,6 %-ға, Солтүстік Қазақстан облысында – 28 %-ға, Ақмола, Шығыс Қазақстан облыстарында – 26 %-ға жетті.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік хатшысы әйел болып табылады, ол Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияны басқарады. 16 министрлікте 1 әйел – еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрі, 9 әйел – вице-министр, 2 әйел – жауапты хатшы.

2017 жылдың басына саяси мемлекеттік қызметшілер арасында әйелдердің үлесі 10,1% немесе 43 адамды құрайды. "А" корпусындағы мемлекеттік қызметшілердегі әйелдер үлесі 14,8 %-ды (485-тің 72-сі), "Б" корпусында – 55,9 %-ды (91293-тің 51036-сы) құрайды. Әйелдердің мынадай лауазымдарда өкілдігі: облыс әкімдерінің орынбасарлары – 13,2 % (76-ның 10-ы); қалалар мен аудандардың әкімдері – 3 % (200-дің 6-уы); комитет төрағаларының орынбасарлары мен орталық мемлекеттік органдардың департаменттері директорларының орынбасарлары – 30,5 % (259-дың 79-ы); орталық мемлекеттік органдардың аумақтық бөлімшелерінің басшылары – 11,6 % (337-нің 39-ы); облыстық басқарма басшылары – 18,8 % (351-дің 66-сы); қалалар мен аудандар әкімдерінің орынбасарлары – 15,8 % (576-ның 91-і) құрайды. Жоғарғы Сот судьялары арасында 41,5 %-ын, жергілікті соттың судьялары арасында әйелдердің үлесі шамамен жартысын (48 %) құрайды.

Ел экономикасының корпоративтік секторының қаржы саласында әйелдердің басшы позициясындағы өкілдігі 30 %-дық шектен асқан. Қазақстанда қаржы мекемелеріндегі басшы әйелдердің (директорлар кеңесінің бірінші басшысы және мүшелері, басқарманың бірінші басшысы және мүшелері, бас бухгалтер) орташа үлесі 34 %-ды: сақтандыру ұйымдары бойынша – 44 %-ды, сақтандыру брокерлері – 53 %-ды, бағалы қағаздар нарығының ұйымдары бойынша – 33 %-ды, екінші деңгейдегі банктер бойынша – 26 %-ды құрайды. Ірі компаниялардың топ-менеджмент құрамында әйелдер 19 %-ы құрайды.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығымен Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы бекітілді, онда мынадай нысаналы индикатор анықталған – биліктің атқарушы, өкілді және сот органдарында, мемлекеттік,

квазимемлекеттік және корпоративтік секторларда шешімдер қабылдау деңгейіндегі әйелдердің үлесі – 2020 жылға қарай – 22 %-ды, 2023 жылға қарай – 25 %-ды, 2030 жылға қарай – 30 %-ды құрайды.

Білім беру

2016 – 2017 оқу жылының басында республикада 7 450 жалпы білім беру мектебі жұмыс істеді, олардың 7100 немесе 95,3 %-ы мемлекеттік. Оларда 2,93 млн.-нан астам оқушы білім алуда. Мамандандырылған мектептер желісі (125) құрылды, олар жаратылыстану-математикалық циклдер пәндерін ағылшын тілінде, оның ішінде дарынды балаларға арналған 33 мектепте үш – мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерінде оқыту жүргізіледі. Орта мектеп түлектерінің арасында 50,4 %-ы қыздар.

130 ЖОО-да (47 мемлекеттік, 78 жеке, 5 филиал) жоғары білім алуға болады, оларда 477 мыңнан астам адам білім алуда. Астана қаласында әлемдік деңгейдегі "Назарбаев Университет" жоғары оқу орны ашылды.

Қазақстан Болон декларациясына (Жоғары білімнің еуропалық кеңістігі туралы) қосылды. Мамандарды үш деңгейде даярлау: бакалавр-магистр-PhD докторы енгізілді. Жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамының 64 %-ын әйелдер құрайды. Профессорлар арасында әйелдер – 36 %-ды, философия докторлары – 52,8 %-ды, доценттер – 55,6 %-ды құрап отыр. Жоғары білім беру жүйесінің басшы құрамында әйелдердің үлес салмағы – 19 %. Университеттер түлектерінің арасында 57,3 %-ы қыздар мен жас әйелдер болып келеді.

Денсаулық сақтау

Денсаулық сақтауды дамытудың 2011 – 2015 жылдарға арналған "Саламатты Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі – "Саламатты Қазақстан" ДДМБ) алғашқы медициналық көмекті дамытуға, озық медициналық технологияларды әзірлеуге және енгізуге, мобильді және телемедицинаны, санитариялық авиацияны одан әрі дамытуға, ұйымдарды, мекемелерді жетілдіруге, медициналық көмекті қаржыландыруға, оның ішінде медициналық қызметкерлерге еңбек ақысын төлеудің соңғы нәтижеге бағытталған жаңа тетіктерін енгізуге бағытталған. "Саламатты Қазақстан" ДДМБ-ды іске асыру жалпы өлім-жітімді 14 %-ға азайтуға мүмкіндік берді. Аналар өлім-жітімі 1,4 есе төмендеді (100 000 тірі туғандарға шаққанда 12,7). Сәбилер өлім-жітімінің көрсеткіші 1,5 есеге азайды (1 000 туылғанға шаққанда 8,59). Бірқатар әлеуметтік маңызды аурулардың тұрақты төмендеуі байқалуда. Туберкулезбен сырқаттанушылық 1,5 есе, өлім-жітім екі есе азайды. Қан айналымы жүйесінің ауруларынан өлім-жітім 1,8 есе, онкопатологиядан – 10 %-ға, жарақаттанудан – 20 %-ға төмендеді. Нәтижесінде 2016 жылы күтілетін өмір сүру ұзақтығы 3,7 жылға ұзарып, 72,41 жасты құрады, оның ішінде әйелдерде 3,0 жылға (76,61 жас) және ерлерде 4,1 жылға (67,99 жас) ұлғайды.

2016 жылдан бері Қазақстан Республикасының денсаулық сақтауды дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған "Денсаулық" мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі – "

Денсаулық" ДДМБ) шеңберінде медициналық қызметтердің сапасын арттыруға бағытталған бірқатар шараларды қарастырады. Бағдарлама қол жеткізілген нәтижелерді бекітуге және дамытуға бағытталған және ұлттық денсаулық сақтау жүйесін 2050 жылға дейін жоспарлы түрде дамыту үшін негіз болады.

Әйелдерге қатысты қылмыс және зорлық-зомбылық

2010 жылдан бері "Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы" 2009 жылғы 4 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңы (бұдан әрі – "Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы" Қазақстан Республикасының Заңы) қолданысқа енгізілгеннен бастап елімізде тұрмыстық қылмыс деңгейі орташа 10 %-ға төмендегені байқалуда. Егер 2010 жылы 745 факт тіркелсе, 2016 жылы көрсеткіш 484 қылмысқа немесе 35 %-ға дейін төмендеді. Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалған кісі өлтіру саны шамамен 3 есеге азайды (268-ден 93-ке дейін).

Әйелдер мен балаларға қарсы бағытталған қылмыстарға жазаны қатаңдату бөлігінде заңнама жетілдірілді. Бас прокуратура жанынан тұрмыстық зорлық-зомбылық себептерін талдау жөніндегі ведомствоаралық жұмыс тобы құрылды, "Қазақстан отбасындағы зорлық-зомбылықсыз" жобасы іске асырылуда.

"Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы" Қазақстан Республикасының Заңына жеті рет өзгеріс пен толықтыру енгізілген (2010 – 2016 жылдары). Мәселен, полиция қызметкерлеріне өз бетінше қорғау ұйғарымын шығару бойынша өкілеттілік беріліп, ол жәбірленушіні уақтылы қорғауды қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға оның басқа тұрғын үйі болған жағдайда жәбірленушімен бірге тұруға тыйым салу түрінде әкімшілік-құқықтық ықпал шарасы енгізілген. Сондай-ақ, тұрмыстық зорлық-зомбылықтан жәбірленуші тұратын жеріне қарамастан әлеуметтік көмек алуға мүмкіндік беретін нормалар қабылданды.

Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау бойынша арнаулы бөлімшелер қызметкерлерінің саны 135 бірлікті құрайды. Қызметкерлердің міндеттеріне әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық фактілерін анықтау, әйелдердің құқықтары мен бостандықтарын бұзу туралы жеке және заңды тұлғалардың шағымдары мен өтінімдерін қарау жатады. 2014 – 2016 жылдары мемлекеттік органдар Қазақстанда БҰҰ өкілдерімен бірлесіп, 125-тен астам учаскелік инспектордың, ӘЗҚБ 5 қызметкерінің, прокуратураның 6 қызметкерінің, қалалық және аудандық емханалардың 63 психологінің, жергілікті мемлекеттік органдардың 30 өкілінің әлеуетін арттыруға мүмкіндік берген іс-шаралар өткізді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету стандарты (бұдан әрі – стандарт) енгізілді, ол тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына көрсетілетін арнаулы әлеуметтік қызметтердің сапасына, көлеміне және

шарттарына талаптар қояды. Берілген стандарт барлық өңірдегі 30 дағдарыс орталығына (18 баспана) қызметтерді бірыңғайлауға және мемлекеттік қаржыландыруға қолжетімділікті алуға мүмкіндік берді.

Бас прокуратураның Құқықтық статистика және арнаулы есепке алу жөніндегі комитетінің статистикалық есептемелерінде әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықпен, оның ішінде отбасылық-тұрмыстық саладағы қылмыстармен байланысты қылмыстық құқық бұзушылық туралы көрсеткіштер көзделген. Бұл ақпарат Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің (бұдан әрі – ҰЭМ СК) "Қазақстанның әйелдері мен ерлері" жинағында айқындалған, сондай-ақ http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId интернет-ресурсында жарияланған.

2015 жылы ҰЭМ СК "БҰҰ-әйелдер", ЮНФПА және ДДҰ-мен бірлесіп алғаш рет әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша жеке ұлттық ішінара тексеру жүргізді, оның нәтижесі жоғарыда көрсетілген интернет-ресурста жарияланды.

Тексеру әйелдердің шамамен 17 %-ы жыныстық серігінің тарапынан тәндік және/немесе сексуалдық зорлық-зомбылыққа ұшырағанын; әрбір бесінші әйел (21 %) өзінің өмір бойы жыныстық серігінің тарапынан психологиялық зорлық-зомбылықты басынан өткергенін; әрбір үшінші әйел (33 %) өз өмірінде серігінің тарапынан бақылаушылық мінез-құлықтың пайда болуын басынан кешкенін анықтады. ҰЭМ СК тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ден қою және гендерлік зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша бағдарламалардың прогресі және тиімділігі туралы нақты әрі тәуелсіз ақпаратты ұсыну үшін осы зерттеуді тұрақты негізде жүргізуді жоспарлауда.

2017 жылы Ұлттық экономика министрлігі (бұдан әрі – ҰЭМ) "БҰҰ-әйелдермен" бірлескен жоба шеңберінде Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылық нәтижесінде экономикалық зардапты бағалау бойынша алғашқы зерттеу жүргізуді қолдады.

Профилактика субъектілерінің (денсаулық сақтау, білім беру және әлеуметтік қызметтер ұйымдары) лауазымды адамдарына тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары жүгінген кезде немесе олардың полиция органдарына зорлық-зомбылық фактісі туралы хабарламаны жібермей тұрып тікелей анықтауы кезіндегі олардың әрекетінің бірыңғай алгоритмі әзірленуде.

СИДО жөніндегі комитетінің қорытынды ескертулерінің 19 f) тармағына сәйкес Қазақстанның әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және онымен күрес туралы Еуропа Кеңесінің Конвенциясын ратификациялау мәселесін зерттеу бойынша жұмыс жүргізілуде.

Жыл сайын мемлекеттік органдардың, ҮЕҰ және бұқаралық ақпарат құралдарының (бұдан әрі – БАҚ) қатысуымен "әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықсыз 16 күн" акциясы шеңберінде ішкі істер органдарының есебінде тұрған, оның ішінде отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында құқық бұзушылықтарға жол беретін адамдарды тексеру жүргізіледі, заң бұзушылық анықталған жағдайда құқықтық ден қою шаралары қолданылады.

2. Жалпы саяси негіз

Қазақстан өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде танытады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары. Қазақстан Республикасы – президенттік басқару нысанындағы біртұтас мемлекет. Елдің заң шығару қызметін, оның ішінде адам құқықтары саласында заң шығаруды жүзеге асыратын ең жоғары өкілді орган Парламент болып табылады.

2017 жылы Қазақстанда мемлекеттің саяси-құқықтық дамуының жаңа кезеңін ашқан конституциялық реформа жүргізілді. "Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2017 жылғы 10 наурыздағы Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды, ол Қазақстан Республикасы Конституциясының (бұдан әрі – Конституция) 19 бабына 26 түзету енгізуді көздейді. Өзгерістердің негізгі мәні – билік тармақтары арасында өкілеттікті қайта бөлу және бірқатар өкілеттікті Президенттен Үкімет пен Парламентке беру.

Атап айтқанда, түзетулер мемлекеттің құқық қорғау әлеуетін күшейтті. Президентке күшіне енген заңды немесе өзге де құқықтық актіні Республика Конституциясына сәйкестігіне қарау туралы өтінішті Конституциялық Кеңеске жолдау құқығын беру адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігін, егемендігі мен тұтастығын қамтамасыз ету мүддесіне байланысты болып отыр, ол Конституцияның 40-бабында бекітілген Мемлекет басшысының конституциялық-құқықтық статусында көрсетілген.

Республикада Адам құқықтары жөніндегі уәкілге конституциялық статус беру Конституцияның 1-бабы 1-тармағының және 12-бабы 2-тармағының ережелеріне сәйкес келеді, оларға сай Қазақстан өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде танытады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары.

Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты – жергілікті және өзге де соттарда қаралатын азаматтық, қылмыстық және өзге де істер бойынша жоғары сот органы болып табылады, заңда көзделген жағдайларда өзінің қарауына жатқызылған сот істерін қарайды және сот практикасының мәселелері бойынша түсіндірме береді. Бас прокуратура заңда белгіленген шектерде және нысандарда мемлекеттің атынан Қазақстан Республикасы аумағында заңдылықтың сақталуына жоғары қадағалауды жүзеге асырады, сотта мемлекеттің мүддесін білдіреді және мемлекеттің атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асырады.

Жергілікті мемлекеттік басқаруды тиісті аумақтағы істің жай-күйіне жауапты жергілікті өкілді және атқарушы органдар жүзеге асырады.

Қазақстан халықаралық құқықтың толыққанды субъектісі және адам құқықтары саласындағы 60-тан астам көп жақты әмбебап халықаралық шарттардың, оның ішінде Адам құқықтарының жалпыға ортақ декларациясының және "адам құқықтарын

қорғаудың халықаралық құрамдары" деп аталатын БҰҰ-ның 7 құқық қорғау конвенциясының қатысушысы болып табылады.

Бұдан басқа, Қазақстан Республикасы БҰҰ-ның барлық елдерімен дипломатиялық қарым-қатынасты қолдайды, ТМД, ЕҚЫҰ, ҰҚШҰ, ОАЫ, ЕуразЭО, ШЫҰ, АӨСШК, "Түркі тілдес елдердің кеңесі" ұйымының, Түркіәскери кеңесінің, НАТО-мен әріптестіктің жеке жоспарының және басқа халықаралық ұйымдардың мүшесі болып табылады. Еуразиялық бәсекеге қабілеттілік бағдарламасы және ЭЫДҰ-мен ынтымақтастық жөніндегі елдік бағдарлама шеңберінде ЭЫДҰ-мен өзара ынтымақтастық жүргізілуде.

2017 жылы Қазақстан БҰҰ Қауіпсіздік кеңесінің тұрақты емес мүшесі болды. БҰҰ Қауіпсіздік кеңесі мүшесінің басты мақсаты – халықаралық бейбітшілік пен қауіпсіздікті күшейту жөніндегі жұмысқа үлес қосу, Орталық Азия мен Ауғанстан проблемасын шешуге назар аудару болып табылады.

Қазақстан 2030 жылға дейінгі ТДМ-ны ұстанады, Жаңартылатын энергия жөніндегі халықаралық агенттіктің мүшесі (IRENA) болып табылады. 2012 жылы Орнықты даму жөніндегі "Рио+20" Конференциясында Қазақстанның Президенті Н.Ә. Назарбаев "Жасыл көпір" және "Жаһандық энергетикалық-экологиялық стратегия" әріптестік бағдарламаларын ұсынды. Қазақстан Париж келісімін ратификациялады, парниктік газ шығарындыларын 1990 жылғы деңгейден 2030 жылға қарай 15 %-ға қысқарту мақсаты қойылған.

Қазақстан көпконфессиялы ел болып табылады, мұнда бейбітшілікте және келісімде 100-ден аса этностың, 18 конфессияның өкілдері өмір сүруде. Негізгі діни конфессиялар – ислам және христиан, сондай-ақ иудаизм мен буддизм де кездеседі. Халықтың 70 %-ы өзін мұсылман деп есептейді. Қазақстан халқы Ассамблеясы ұлтаралық келісімнің базалық институты болып табылады. Астана қаласында әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің бес съезі өтті, онда бір үстел басында түрлі конфессиялардың өкілдері жиналды.

3. Қазақстан Республикасында адам құқықтарын заңнамалық және институционалдық қамтамасыз ету

Конституцияның 4-бабына сәйкес Қазақстан Республикасында қолданылатын құқық Конституцияның, соған сәйкес заңдардың, өзге де нормативтік құқықтық актілердің, халықаралық шарттар мен Республиканың басқа да міндеттемелерінің, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесі және Жоғарғы Сотының нормативтік қаулыларының нормалары болып табылады.

2016 жылдан бері Қазақстан Республикасында "5 институционалдық реформаны іске асыру бойынша 100 нақты қадам" Ұлт жоспарын орындау мақсатында ел тарихында ұлттық заңнаманы кеңінен өзгерту басталды. Соттардың кадрлық саясаты

күшейтілді, "Электрондық сот әділдігі" дамуда, ол сот жұмысының барынша айқындығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Азаматтық іс жүргізу реформаланды, қылмыстық және қылмыстық-процестік заңнама жаңартылуда.

Сот қорғауынан бөлек, әрбір адам Адам құқықтары жөніндегі уәкілге, Бала құқықтары жөніндегі уәкілге, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Адам құқықтары жөніндегі комиссияға, Ұлттық комиссияға, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитетіне жүгіне алады. Бала құқықтары жөніндегі уәкіл институты 2016 жылы Ұлттық комиссияның бастамасымен құрылды. Азаматтардың конституциялық құқықтарын, бостандықтарын және мүдделерін, сондай-ақ оларды қорғауға қатысты олардың шағымдарын уақтылы қарау мақсатында Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің, министрліктер мен ведомстволар басшыларының ресми жеке интернет-сайттары жұмыс істеуде.

4. Адам құқықтарын халықаралық нормалар негізінде қорғау

Республика ратификациялаған халықаралық шарттардың заңдардан басымдығы болады. Қазақстан қатысушысы болып табылатын халықаралық шарттардың Қазақстан аумағында қолданылу тәртібі мен талаптары республиканың заңнамасында айқындалады (Конституцияның 4-бабының 3-тармағы).

Республика қатысушысы болып табылатын барлық заңдар, халықаралық шарттар жарияланады. Азаматтардың құқықтары, бостандықтары мен міндеттеріне қатысты нормативтік құқықтық актілерді ресми жариялау оларды қолданудың міндетті шарты болып келеді.

Ұлттық заңнаманың халықаралық нормаларға сәйкестігі Қазақстанға 2012 жылы ХЕҰ конвенциясын ратификациялауға: № 183 "Ананы қорғау туралы" ("Ананы қорғау туралы 1952 жылғы (қайта қаралған) конвенцияны қайта қарау туралы конвенцияны ратификациялау туралы" 2012 жылғы 14 ақпандағы Қазақстан Республикасының Заңы) ; № 156 "Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы" ("Отбасылық міндеттермен еңбек ететін еңбекші ерлер мен әйелдерге арналған тең қарау және тең мүмкіндіктер туралы конвенцияны (156-конвенция) ратификациялау туралы" 2012 жылғы 16 қарашадағы Қазақстан Республикасының Заңы) мүмкіндік берді.

2015 жылы Қазақстан Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ("Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялау туралы" 2015 жылғы 20 ақпандағы Қазақстан Республикасының Заңы) (СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 40-тармағы) ратификациялады. БҰҰДБ-ның қолдауымен Қазақстан Республикасында мүгедектердің құқықтарын қамтамасыз ету және өмір сүру деңгейін жақсарту жөніндегі 2012 – 2018 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары кезең-кезеңімен іске асырылуда. Бұдан басқа, Қазақстан Республикасы Азаптауларға қарсы комитеттің, Адам құқығы жөніндегі комитеттің, Нәсілдік кемсітушілікті жою

жөніндегі комитеттің және СИДО жөніндегі комитеттің Қазақстан Республикасы азаматтарының және шетелдіктердің тиісті шарттар бойынша құқықтарының бұзылуы туралы жеке шағымдарын қабылдау құзыретін қабылдады.

2015 жылғы 28 сәуірде Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің орынбасары "Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияның орындалуы туралы Қазақстанның біріккен үшінші және төртінші кезеңдік баяндамалары бойынша БҰҰ-ның Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою жөніндегі комитетінің қорытынды ескертулерін іске асыру жөніндегі 2014 жылғы 14 ақпандағы іс-шаралар жоспарын" (бұдан әрі – Жоспар) бекітті.

Ұлттық комиссия Қазақстандағы БҰҰДБ-мен бірлесіп Конвенцияны іске асыруға жәрдемдесу шеңберінде Жоспарды іске асыру бойынша мемлекеттік қызметшілердің әлеуетін арттыру және семинарлар өткізу, "Әйел конвенциясы – әйелдердің құқықтары туралы бәрін қамтитын заң жобасы" атты әдістемелік нұсқаулықты әзірлеу, әлеуметтік роликтер шығару, құқық қорғау органдары үшін әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі ұсынымдар, зорлық-зомбылық құрбандары үшін инфографика әзірлеу арқылы халықтың хабардарлығын арттыру бойынша жүйелі жұмыс жүргізуде.

Осылайша, Ұлттық комиссияның және өзге де мүдделі тараптардың күш-жігерін жандандыру бойынша СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 17-тармағы орындалды.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 39-тармағы бойынша: қорытынды ескертулер барлық орталық және жергілікті мемлекеттік органдарға, сондай-ақ Парламентке жіберілді. Олардың орындалуын бақылау Ұлттық комиссияның және Гуманитарлық құқық, адам құқықтары жөніндегі халықаралық шарттар жөніндегі ведомствоаралық комиссияның отырыстарында тыңдалды. Оларды қарау қорытындылары бойынша нақты тапсырмалар берілді.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 8, 9-тармақтарын орындау мақсатында халықтың кеңінен танысуы үшін Конвенцияның және СИДО жөніндегі комитеттің жалпы ұсынымдарының мәтіні, сондай-ақ оған қосылу туралы заң Әділет министрлігінің қарауындағы "Заңнама" деген электрондық базаға енгізілген. Қазақстанның барлық облысы мен қалаларындағы халыққа қызмет көрсету орталықтарының базаға рұқсаты бар, оларға азаматтар мемлекеттік қызметтер алу үшін күнде жүгінеді. Осылайша, азаматтардың "Заңнама" электрондық базасына қолжетімділігі ашық және өтеусіз болып келеді. Осыған орай, Жоғарғы соттың интернет-ресурсының "Халықаралық ынтымақтастық" деген бөлімінде бірқатар халықаралық шарттар мен конвенциялар, оның ішінде Конвенция жарияланған, оған тек соттардың ғана емес кез келген интернет қолданушысына қолжетімді (<https://sud.gov.kz/rus/content/osnovnye-dokumenty>).

Бұдан басқа, сот отырыстарында судьялар тараптарға тиісті Конвенцияның ережелерін түсіндіреді. Сот актілерінде халықаралық шарттарға, оның ішінде

Конвенцияға сілтеме қолдану судьялардың арасында гендерлік білімді түсіндіру бойынша жүргізіліп жатқан жұмыстың нәтижесі болып келеді. Егер олар бұрын негізінен азаматтық істер бойынша қолданылса, қазір Конвенция қылмыстық істер бойынша шешімдер мен әкімшілік істер бойынша қаулыларда ескеріледі.

Түрлі халықаралық шарттардың нормаларын қолдана отырып, 2017 жылғы 9 айда – 271519 іс, оның ішінде 126644 – азаматтық, 126022 – әкімшілік және 18853 – қылмыстық іс, 2016 жылы – 22252 іс, оның ішінде 11083 – азаматтық, 9523 – әкімшілік және 1646 – қылмыстық іс, 2015 жылы – 889 іс, оның ішінде 888 азаматтық және 1 қылмыстық, 2014 жылы – 114 іс, оның ішінде 113 – азаматтық және 1 – қылмыстық, 2013 жылы – 6 азаматтық, 2012 жылы – 7 азаматтық іс қаралды. Оның ішінде Конвенцияның нормаларын қолданумен 2017 жылғы 9 айда – 5683, оның ішінде 1916 – азаматтық, 3451 – әкімшілік және 316 – қылмыстық, 2016 жылы – 876, оның ішінде 605 – азаматтық, 260 – әкімшілік және 11 – қылмыстық іс қаралды, өткен жылдарға арналған статистикада мұндай деректер болмаған. Конвенцияның нормалары көбіне "Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы" 2014 жылғы 5 шілдедегі (бұдан әрі – ӘҚБтК) Қазақстан Республикасы Кодексінің 73-бабы бойынша отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында құқыққа қарсы әрекеттермен байланысты, жалпы саны 2843-ті құраған әкімшілік істер бойынша қолданылады.

Жоғарыда баяндалғанның негізінде, Қазақстанда СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерін жою бойынша нақты жұмыс жүргізіліп жатқанын атап өтуге болады (9, 13, 17, 39-тармақтар).

5. Ақпараттандыру және адам құқықтарын насихаттау

Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы № 858 Жарлығымен 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы бекітілді, оны іске асыру барысында жыл сайынғы жоспарлар бекітіледі.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 12-тармағын орындау барысында 2011 жылдан бастап Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінің жанында Құқықтық ақпарат қызметі (бұдан әрі – ҚАҚ) жұмыс істеуде, оның негізгі міндеттері мен мақсаттары – халыққа тегін заң көмегін көрсету болып табылады. ҚАҚ құрылған кезден бастап халыққа 700 мыңнан астам консультация берілді, оператор-консультанттар күніне 500-ге жуық қоңырау қабылдап, қызмет көрсетеді. Мәселен, 2014 жылы 116 мыңнан астам жауап қайтарылса, 2015 жылы – 118 мың, 2016 жылы – 133 мың қоңырау болды. 2016 жылы ақпараттық анықтамалық жүйені пайдалана отырып анықтамалық-консультациялық қызметті бағалаған қанағаттанған азаматтардың үлесі 79 %-ды құрады.

2013 жылдан бастап Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің ведомстволық сайтында "Әділет" нормативтік құқықтық актілердің ақпараттық-құқықтық веб-жүйесі (www.adilet.zan.kz) жұмыс істейді. Халыққа құқықтық ақпаратты сапалы жеткізу және

біліктілікті арттыру мақсатында АҚЖ оператор-консультанттары Әділет министрлігінің құрылымдық бөлімшелерінде тағылымдамадан өтеді.

6. 2011 және 2016 жылдар кезеңіндегі елдің әлеуметтік-экономикалық ахуалы

2011 – 2016 жылдары елдің экономикасы жеткілікті тұрақты дамыды, өсу қарқыны орташа 4,1 %-дан асып түсті, осы кезеңде нақты өсім 27,2 %-ды құрады. Сыртқы экономикалық конъюнктураның тұрақсыздығына және мұнайға әлемдік бағаның жоғары құбылмалылығына қарамастан сыртқы сауданың балансы 2016 жылы оң трендті көрсетті.

2016 жылы өсім қарқыны 1,1 %-ды құрады, экономикалық шараларды жағымды іске асыру нәтижесінде 2017 жылғы 9 айда ЖІӨ өсімі 4,3 %-ды құрады. Экономиканың өсімі шаруашылық субъектілерінің инвестициялық белсенділігінің және тұрғын үй құрылысы секторының жоғары даму қарқынының аясында болды. 2016 жылы халықтың жан басына шаққандағы ЖІӨ 7,7 мың АҚШ долл. құрады. Дүниежүзілік Банктің деректеріне сәйкес Қазақстан халықтың табыс деңгейі жан басына шаққанда орташа деңгейден жоғары мемлекет деп танылды.

2011 – 2016 жылдардағы жалпы ішкі өнім (ЖІӨ)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ЖІӨ						
млрд. теңге	28 243	31 015	35 999	39 676	40 884	46 971
млрд. АҚШ долл.	192,6	208,0	236,6	221,4	184,4	137,3
*ЖІӨ ФКИ, алдыңғы жылға қатысты жыл, %	107,4	104,8	106,0	104,2	101,2	101,1
ЖІӨ ФКИ, 2010 = 100%	107,4	112,6	119,3	124,3	125,8	127,2
2011 – 2016 жылдардағы ЖІӨ-нің орташа өсу қарқыны – 104,1%						
Халықтың жан басына шаққандағы ЖІӨ						
АҚШ долл.	11 634,5	12 387,4	13 890,8	12 806,7	10 509,9	7 714,8
мың теңге	1 705,8	1 847,1	2 113,2	2 294,8	2 330,4	2 639,7

**НКИ – нақты көлем индексі*

Елімізде жұмыссыздық деңгейі 2011 жылғы 5,4 %-дан 2016 жылғы 5,0 %-ға дейін, оның ішінде әйелдер арасында 6,2 %-дан 5,5 %-ға дейін төмендеді.

Қазақстанда еліміздің 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары іске асырылуда, ол мынадай басты көрсеткіштерге қол жеткізуге: ЖІӨ-ні, нақты мәнде 2009 жылмен салыстырғанда кем дегенде үштен біріне арттыруға; табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың үлесін 8 %-ға дейін және жұмыссыздық деңгейін 5 %-ға дейін азайтуға; жалпы өлім-жітімді 30 %-ға төмендетуге; халықтың күтілетін өмір сүру ұзақтығын 68 жастан 72 жасқа дейін ұлғайтуға бағытталған.

2017 жылдың басында еліміздің Президенті саяси және институционалдық өзгерістерді, экономиканың және қоғамдық сананың өзгеруін қамтитын Елдің үшінші жаңғыруы басталғанын жариялады. Жедел экономикалық өсімге қол жеткізуге және

елімізде өмір сүру сапасын арттыруға бағытталған Қазақстанның 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарының жобасы (бұдан әрі – СЖ 2025 жобасы) әзірленді. Оның негізіне экономиканың өнімділігін арттыру және күрделілігі, адами капиталды дамыту және жеке сектордың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, жеке қаражатты тартудың жетекші рөлі және ел өңірлерінің даму әлеуетін іске асыру есебінен экспортқа бағдарланған өндірісті ынталандыруға негізделген экономикалық өсімнің жаңа моделі салынған.

Қазақстанның ең басты мақсаты – 2025 жылға дейін адамдардың материалдық әл-ауқатын ЭЫДҰ елдерінің деңгейіне жеткізуге әкелетін экономиканың сапалы әрі тұрақты көтерілуіне қол жеткізу және әлемнің ең дамыған 30 елі қатарына кіру болып табылады. Экономиканың сапалы өсуі бизнестің және адами капиталдың бәсекеге қабілеттілігінің, технологиялық жаңғырудың артуына, институционалдық ортаның жетілуіне, сондай-ақ адамның табиғатқа теріс ықпалының барынша азаюына негізделуге тиіс. Бұл шаралар халықтың жан басына шаққандағы ЖІӨ 18500 АҚШ долларына дейін өсуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

СЖ 2025 әлеуметтік көрсеткіштеріне қол жеткізу білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының, денсаулық сақтау саласын дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған "Денсаулық" мемлекеттік бағдарламасының, Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған бағдарламасының және т.б. шеңберінде іске асырылады.

Мысалы, Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған бағдарламасы өзін-өзі жұмыспен қамтығандарды, жұмыссыздарды және біліктілігі жоқ өзге де адамдарды нәтижелі жұмыспен қамтуға тартуға бағытталған, оны жаппай тегін оқыту, оның ішінде әйелдерді еңбек нарығында сұранысқа ие кәсіптерге оқыту шараларын көздейді, әйелдердің бизнес ашуға және жүргізуге, оларды тұрақты және уақытша жұмыс орындарында жұмыспен қамтамасыз етуге жағымды жағдай жасайды. Бағдарламаға қатысу мәселелері бойынша жүгінгендердің санынан оған қатысушылардың құрамында әйелдердің үлесі кемінде 45 %-ды, ал 2021 жылға қарай кемінде 48 %-ды құрайтын болады.

Осылайша, осы бағдарламаларды іске асыру халықтың, оның ішінде әйелдердің әл-ауқатын арттыруға жәрдемдесетін болады.

II бөлім. Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенция баптарының (1-16) орындалуы туралы ақпарат

1-бап. Әйелдерге қатысты кемсітушілік

Конвенцияға сәйкес "әйелдерге қатысты кемсітушілік" термині әйелдердің саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық немесе кез келген басқа саладағы

адамның құқықтары мен негізгі бостандықтарын олардың отбасылық жағдайына қарамастан, ерлер мен әйелдердің теңдігі негізінде пайдалануын немесе жүзеге асыруын әлсіретуге немесе мойындалуын жоққа шығаруға бағытталған кез келген айырмашылық, қоспай қою дегенді білдіреді.

Конституцияға сәйкес Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде танытады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды.

2009 жылдан бастап "Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы" 2009 жылғы 8 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңы (бұдан әрі – Теңдік туралы заң) қолданысқа енгізілді. Онда "жыныстық белгісі бойынша кемсітушілік" ұғымы "жыныстық белгісі бойынша адамның құқықтары мен бостандықтарын кез келген шектеу немесе оларға қысым жасау, сондай-ақ оның қадір-қасиетін түсіру" деп айқындалған (1-баптың 3) тармақшасы).

Қазақстан Конвенцияға 1998 жылы қосылып, сол кезден бастап заң практикасында "кемсітушілік" ұғымы қолданылуда, ол Конституцияның, қабылданған заңдар мен нормативтік актілердің мәтіндерінде ауқымды пайдаланылады.

Мәселен, 2014 жылғы 4 шілдедегі "Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі" Қазақстан Республикасы Кодексінің (бұдан әрі – ҚПК) 21-бабында қылмыстық сот іс-жүргізуде тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге де мән-жайлар бойынша қандай да бір кемсітушілікке тыйым бекітілген. 2014 жылғы 3 шілдедегі "Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі" Қазақстан Республикасы Кодексінің (бұдан әрі – ҚК) 145-бабы жоғарыда көрсетілген себептер бойынша адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып не қоғамдық бірлестік лидері жасаған құқықтар мен бостандықтарды тура немесе жанама шектеу қылмыстық жауапкершілікті көздейді.

Тиісті баптар "Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы" 1995 жылғы 28 қыркүйектегі Қазақстан Республикасының Конституциялық заңында, 2011 жылғы 26 желтоқсандағы "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" Қазақстан Республикасының Кодексінде (бұдан әрі – "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" Қазақстан Республикасының Кодексі), "Білім туралы" 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңында (бұдан әрі – "Білім туралы" Қазақстан Республикасының Заңы) және басқалар да бар. Бұл қоғамдық қатынастардың кез келген саласындағы кемсітушілік көріністеріне тиімді және барабар ден қоюға мүмкіндік береді. Бұдан басқа, Теңдік туралы заңда кемсітушілік тек әйелдерге ғана қатысты

анықтаумен шектелген жоқ, онда жыныстық белгі бойынша кемсітушілік әйелдерді де, ерлерді де қорғау үшін тең құқықтар мен мүмкіндіктер тұрғысынан айқындалған.

2015 жылғы 23 қарашадағы "Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі" Қазақстан Республикасы Кодексінің 4-бабында (Еңбек заңнамасының қағидаттары) және 6-бабының 3-тармағында (Еңбек саласындағы кемсітушілікке тыйым салу) еңбек саласында, оның ішінде жынысы бойынша кемсітушілікке тікелей тыйым салу көзделген.

Мемлекеттік қызметшілердің әдеп кодексі мемлекеттік қызметшілердің өз әріптестерімен қызметтік қарым-қатынасы кезінде қызметшілердің ар-намысы мен қадір-қасиетін кемсітушіліктің және қолсұғушылықтың кез келген нысандарын болдырмайтын қолайлы моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыруға бағытталған шараларды қабылдаудың қажеттілігін белгілейді.

Бас прокуратура "Заңдылық" (Законность) автоматтандырылған ақпараттық жүйесі" пилоттық жобасын іске асыруда, осы жобаның шеңберінде "Сотқа дейінгі тергеп тергеудің бірыңғай тізілімі" жүйесі мен "Төрелік" (Судейство) сот органдарының ақпараттық жүйесінің мәліметтері интеграцияланатын болады. Сондай-ақ, жынысы бойынша кемсітушілік фактілері бойынша істерді қарау практикасы туралы сот статистикасын жүргізу мәселесі қаралады.

Сонымен қатар, СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 10, 11-тармақтарын орындау мақсатында және кемсітушілікті жою және гендерлік теңдікке жәрдемдесу бойынша қабылданып жатқан шараларды қабылдау мәселелері қазақстандық қоғамның айтарлықтай прогресін, сондай-ақ елдің әлемнің дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруге ұмтылуын ескере отырып, отбасылық және гендерлік саясат саласындағы заңнаманы жетілдіру бойынша қосымша шаралар қабылданды.

Арнайы жұмыс тобы "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне отбасылық және гендерлік саясат мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заң жобасының (бұдан әрі – заң жобасы) тұжырымдамасын әзірлеу бойынша жұмыс жүргізуде. Заң жобасы баптарының негізіне Қазақстан Республикасы Президентінің "Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" бағдарламалық мақаласында, СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінде және Гендерлік теңдік саласындағы ЭЫДҰ кеңесінің ұсыныстарында көрсетілген міндеттердің контекстінде келтірілген ерлер мен әйелдердің отбасылық, әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси салаларында тең құқықтары мен мүмкіндіктерін реттейтін арнаулы және кодификацияланған заңнамалық актілердің нормаларына гендерлік талдау қорытындысы алынатын болады.

Атап айтқанда, "тура және жанама кемсітушілік" ұғымдары және жалпы жыныс белгісі бойынша кемсітушілік мәселелері қаралды.

2-бап. Кемсітушілікті жою жөніндегі міндеттемелер

Қатысушы мемлекеттер әйелдерге қатысты барлық нысандағы кемсітушілікті айыптайды, әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою саясатын кідіріссіз барлық тиісті тәсілдермен жүргізуге келіседі және бұл мақсатта мыналарға міндеттенеді:

а) ерлер мен әйелдердің тең құқықтылық қағидатын өз ұлттық конституцияларына немесе басқа да тиісті заңнамасына қосу, егер де бұл әлі жасалмаса және заңның және басқа да тиісті құралдардың көмегімен осы қағиданы жүзеге асыру

Жоғарыда аталғандай, ерлер мен әйелдердің тең құқықтылық қағидаты Қазақстан Республикасы Конституциясына және барлық қолданыстағы заңнамасына енгізілген (*нормативтік құқықтық актілердің тізбесі қоса беріледі*). Теңдік туралы заңға сәйкес Үкімет, орталық және жергілікті атқарушы органдар өз құзыреті шегінде ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету саласындағы қызметті жүзеге асыратын органдар болып табылады.

Бұдан басқа, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік хатшысының төрағалығымен Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия әйелдердің құқығын қорғауға бағытталған қызметін белсенді жүргізуде.

Сонымен бірге, СИДО жөніндегі комитеттің жеті қорытынды ескертуі бойынша ұсынымдарды орындау мақсатында заң жобасын дайындау жөніндегі жұмыс тобының отырыстарында ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету саласындағы қызметті жүзеге асыратын органдардың тізбесін кеңейту мәселесі талқыланды.

б) әйелдерге қатысты кез келген кемсітушілікке тыйым салатын тиісті заңнамалық және керек жерде санкцияны қоса алғандағы, басқа да шаралар қабылдау

Қазақстанда әйелдерге қатысты кемсітпеушілікке бағытталған қажетті заңнамалық және басқа да шараларды қабылдау үшін жеткілікті құқықтық негіз бар (ҚК-тің "Адамның тең құқықтылығын бұзу" 145-ші, "Азаптаулар" 146-баптарын, ӘҚБтК "Еңбек саласында кемсітушілікке жол беру" 90-бабын және т.б.). 1-бапты және осы баптың е) тармағын қосымша қараңыз.

с) әйелдердің құқықтарын ерлермен тең негізде заңгерлік қорғауды қалыптастыруға және құзырлы ұлттық соттар мен басқа да мемлекеттік мекемелер көмегімен әйелдерді кез келген кемсітушілік актісіне қарсы тиімді қорғауды қамтамасыз ету

Конституцияға сәйкес Қазақстанның әрбір азаматының құқық субъектісі ретінде танылуға құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын, қажетті қорғанысты қоса алғанда, заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға құқылы. Әркімнің білікті заң көмегін алуға құқығы бар. Заңда көзделген реттерде заң көмегі тегін көрсетіледі.

"Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі" 2015 жылғы 31 қазандағы Қазақстан Республикасының Кодексі (бұдан әрі – АПК) азаматтарға бұзылған немесе даулы конституциялық құқықтарын, бостандықтарын немесе заңмен

қорғалатын мүдделерін қорғау үшін сотқа жүгінуге тең құқықтарды белгілейді. Ерлер мен әйелдер сотқа жүгінгенде бірдей құқықтарға және міндеттерге ие, оның ішінде мемлекеттік баждың бірдей көлемін төлейді.

Практика көрсеткендей, әйелдер азаматтық, отбасылық, еңбек және өзге де құқықтарын қорғау үшін сотқа жүгінген кезде өздерінің процестік құқықтарын іске асыруда шектелмейді. Әйелдер мен ерлерден де Жоғарғы сотқа немесе облыстық соттарға сот әділдігіне жыныс белгісі бойынша кемсітушілікпен дәлелденген бас тарту туралы қандай да бір шағым түскен жоқ.

Бас прокуратураның Құқықтық статистика және арнаулы есепке алу жөніндегі комитетінің (бұдан әрі – ҚСЖАЕК) деректері бойынша 2017 жылғы 9 айда әйелдерден 128727 талап-арыз бен өтініш келіп түскен, олардың жалпы санының 19,2 %-ын құрайды (2016 жылы – 154952 немесе 19,4 %, 2015 жылы – 164672 немесе 23 %, 2014 жылы – 166197 немесе 22,2 %, 2013 жылы – 159185 немесе 24,6 %, 2012 жылы – 157827 немесе 27 %, 2011 жылғы статистикада мұндай деректер көрсетілмеген). Осылайша, әйелдердің сотқа азаматтық істер бойынша жүгінудің үлес салмағы 2012 жылмен салыстырғанда 8 %-ға төмендеген. Көбінесе әйелдер сотқа алиментті өндіріп алу немесе некені бұзу туралы өтініштермен жүгінген. Бұл ретте сот бұйрықтары мен шешімдері санының 95 %-ы қойылған талаптарды қанағаттандырған. 2017 жылғы 9 айда әйелдердің шағымы бойынша соттар 4881 жеке айыптау жөніндегі қылмыстық істі қараған. Осы санаттағы істер бойынша жәбірленушілердің 68,6 %-ын әйелдер құрады (2016 жылы – 4550 немесе 66,3 %, 2015 жылы – 3333 немесе 70 %, 2014 жылы – 2311 немесе 82,2 %, 2013 жылы – 1493 немесе 76,3 %, 2012 жылы – 1196 немесе 66 %, 2011 жылы – 1780 немесе 75,5 %).

Келтірілген деректер әйелдер сотта қорғалу жөнінде өздерінің құқықтарын жақсы білетінін және кеңінен қолданатынын дәлелдейді.

d) әйелдерге қатысты қандай да бір кемсіту актілерін немесе іс-қимылдарын жасаудан қалыс қалуға және мемлекеттік органдар мен мекемелердің осы міндеттемелерге сәйкес әрекет ететініне кепілдік беру

Конституцияға сәйкес мемлекеттік органдар, қоғамдық бірлестіктер, лауазымды адамдар және БАҚ әрбір азаматқа өзінің құқықтары мен мүдделеріне қатысты құжаттармен, шешімдермен және ақпарат көздерімен танысу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті.

Практикада әйелдерге қатысты кемсітушілік жағдайлары көбіне еңбек саласында кездеседі. Сонымен қатар, қазақстандық әйелдер оларға кепілдендірілген барлық құқықтарды кеңінен қолданады (баяндаманың "6-бап. Әйелдерді пайдаланушылық", "11-бап. Жұмыспен қамту", "16-бап. Некедегі теңдік және отбасылық құқық" және т.б. бөлімдерін қосымша қараңыз).

e) қандай да бір тұлға, ұйым немесе кәсіпорын тарапынан әйелдерге қатысты кемсітушілікті жоюдың барлық тиісті шараларын қабылдау

Конституцияның 13 және 14-баптарына сәйкес әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарының сот арқылы қорғалуына құқығы бар және Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең.

Соңғы жылдары сот әділдігі жүйесінде азаматтардың құқығын қорғау айтарлықтай күшейтілген. Сот әділдігіне азаматтардың қол жетімділігін жеңілдету мақсатында сот әділдігінің бес сатылық жүйесінен *(бірінші, апелляциялық, кассациялық, бақылаушылық және қайтадан бақылаушылық)* үш сатылық жүйесіне *(бірінші, апелляциялық, кассациялық)* ауысу жүзеге асырылды. 2016 жылдан бері жаңа АПК қолданысқа енгізілді, оның айтарлықтай новеллаларына жеңілдетілген іс жүргізуде қаралатын істер тізбесін кеңейту, сот медиациясын, партисипативтік рәсімді, орындаушылық жазба институтын енгізуді жатқызуға болады, прокурордың қатысуы төмендетілген.

Кінәлі адамға жүктілік жағдайда екені көрінеу белгілі әйелге қатысты, сондай-ақ жас балаға қатысты қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасау жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жайлар деп танылады (ҚК 54-бабы).

ҚПК мемлекет әркімге сот әділдігіне және заңда бекітілген жағдайлар мен тәртіпте келтірілген зиянға өтемақыға қол жетімділікті қамтамасыз ететінін регламенттейді. Жәбірленушілерге зиянды өтеу қорынан толық немесе ішінара мемлекеттік ақшалай өтемақысын кідірусіз алу құқығы қарастырылған ҚПК 173-бабын іске асыру үшін 2018 жылдың басында "Жәбірленушіге зиянды өтеу қоры туралы" 2018 жылғы 10 қаңтардағы Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды.

"Адамдарды қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін арнаулы мекемелерде ұстау тәртібі мен шарттары туралы" 1999 жылғы 30 наурыздағы Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес арнаулы мекемелерде ұсталатын барлық адамдар, оның ішінде әйелдер Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарында көзделген шектеулермен Қазақстан Республикасының азаматтары үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды қолданады, сондай-ақ міндеттерді атқарады.

Бұдан басқа, ҚК-тің "Билікті немесе лауазымдық өкілеттіктерді асыра пайдалану" деген 362-бабы өз міндеттерін орындау кезінде зорлық-зомбылық жасаған полиция қызметкерлерінің және басқа мемлекеттік қызметшілердің жауапкершілігін көздейді.

f) әйелдерге қатысты кемсіту болып табылатын қолданыстағы заңдарды, қаулыларды, әдет-ғұрыптарды және практиканы өзгерту немесе жою үшін барлық тиісті шараларды, соның ішінде заңнамалық шараны қабылдау

Қазақстанның қолданыстағы заңнамасында әйелдерге қатысты кемсітушіліктің сипаты жоқ. Түрлі себептер бойынша кемсітушілікке қылмыстық және әкімшілік заңнамада жауапкершілік қарастырылған.

2016 жылы "БҰҰ-әйелдермен" бірлесіп жұмыс орнында сексуалдық мәжбүрлеу проблемалары бойынша зерттеу заңнаманы және практиканы жетілдіру бойынша ұсыныстармен жүргізілді. Оларды іске асыруда заңдарда және оларды іске асыру

тетіктерінде жұмыс орнында сексуалдық мәжбүрлеудің алдын алу және одан қорғауды қамтамасыз етумен байланысты құқықтық кемшіліктерге талдау жүргізілді.

Бұдан басқа, Ұлттық комиссия әдеп жөніндегі уәкілдің мемлекеттік қызмет жүйесінде мемлекеттік органдардың басшы лауазымды адамдары тарапынан сексуалдық кемсітушілік, мәжбүрлеу, этикалық емес және құқықтық теңсіздік қатынасынан әйелдердің мүддесін қорғау бөлігінде рөлін күшейту мәселесін қарауда.

Сондай-ақ заң жобасы бойынша жұмыс тобы Теңдік туралы заңға "жыныстық белгісі бойынша тең құқық" құқықтық ұғымының әлеуметтік санаты болып табылатын "гендерлік теңдік" ұғымын өзгерту бөлігінде толықтырулар мен өзгерістер енгізуді ұсынды.

g) өзінің қылмыстық заңнамасының әйелдерге қатысты кемсіту болып табылатын барлық қағидаларын жою

Қылмыстық заңнамада әйелдерді кемсітушілік ережелері жоқ. Сот істерін қарау кезінде гендерлік тең құқықтық сот ісін жүргізудің негізгі қағидаттары – соттардың әйелдермен қатар ерлерге қатысты заңдардың талаптарын нақты сақтауы; процеске қатысушы адамдардың абыройын қорлайтын немесе қадір-қасиетін кемсітетін шешімдер мен әрекетке жол бермеу; заң мен сот алдында жұрттың бәрінің теңдігі; тараптардың жарыстастығы мен тең құқылығы; істерді талқылаудың ашықтығы, жариялануы және айқындығы; процеске қатысушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуді іске асыру арқылы қамтамасыз етіледі.

ҚК-нің 21-бабында әйелдерді қорғау үшін қолданылуы мүмкін деп жазылған.

Анықтама үшін: 99-бап (адам өлтіру), 106 (денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру), 107 (денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру), 110 (қинау), 111 (аффект жағдайында денсаулыққа зиян келтіру), 112 (қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру), 114 (денсаулыққа абайсызда зиян келтіру), 115 (қорқыту), 120 (зорлау), 121 (сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері), 122 (он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау), 123 (жыныстық қатынас жасау, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттерге мәжбүр ету), 125 (адамды ұрлау), 126 (бас бостандығынан заңсыз айыру), 128 (адам саудасы), 131 (қорлау), 134 (кәмелетке толмаған адамды жезөкшелікпен айналысуға тарту), 145 (адамның және азаматтың тең құқықтылығын бұзу), 149 (тұрғынжайға қолсұғылмаушылықты бұзу), 248 (мәміле жасауға немесе оны жасаудан бас тартуға мәжбүрлеу), 308 (жезөкшелікпен айналысуға тарту).

ҚК 46, 47-баптарына сәйкес қылмыстық жазалаудың өмірлік бас бостандығынан айыру және өлім жазасы секілді шектен тыс шаралары әйелдерге тағайындалмайды.

ӘҚБТК-да әйелдерге қатысты құқық бұзушылыққа әкімшілік жауапкершілік бекітілген. Мысалы, 73-бапқа сәйкес құқық бұзушы отбасылық-тұрмыстық қатынас

саласында қорлағаны немесе кемсіткені үшін оны үш тәулікке дейін қамаққа алу төнеді . Сондай-ақ 449-бапта қоғамдық орындарда, оның ішінде сексуалдық сипатта тиіскені үшін әкімшілік жаза бекітілген.

Әкімшілік құқық бұзушылыққа бұрын қылмыстық әрекеттердің қатарына жатқан қасақана денсаулыққа жеңіл зиян келтіру (ӘҚБтК 73-1-бабы) және ұрып-соғу бойынша құқық бұзушылық жатады (ӘҚБтК 73-2-бабы).

Бұл баптарды алмастырудың себебі – сотта олар бойынша ізге түсу және кінәлау жеке тәртіпте орындалатын, яғни зорлық-зомбылық фактісін дәлелдеу ауыртпалығы жәбірленушілердің өздерінде болатын (*сараптамадан өту, қажетті анықтамаларды, сипаттамаларды жинау, куәгерлерді табу, сотқа бару және зорлық-зомбылық фактісін дәлелдеу қажет*). Осы үшін сотқа түскен мұндай істердің саны айтарлықтай азайды. Бұл баптарды алмастыру полиция қызметкерлерінің жедел қимылдауына, берілген фактілерге орындарда хаттама жасап, 2-3 күн ағымында әкімшілік материалдарды сотқа жіберуге мүмкіндік берді, ал сот оларды 24 сағат ішінде қарайды.

ӘҚБтК 50-бабына сәйкес жүкті әйелдерге және он төрт жасқа дейінгі балалары бар әйелдерге әкімшілік қамау қолданылмайды. ӘҚБтК 56-бабына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылықты жүкті әйелдің және он төрт жасқа дейінгі балалары бар әйелдің жасауы жауаптылықты жеңілдететін мән-жайға жатады.

Сонымен қатар, жыныс белгісі бойынша кемсітушілік және зорлық-зомбылық көріністерінің алдын алу мақсатында заң жобасы жөніндегі жұмыс тобының отырыстарында отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы қорқыту және адамның дербестігіне, абыройы мен қадір-қасиетіне қастандық жасайтын құқыққа қайшы әрекеттер үшін айыппұл санкцияларын қолдану мәселелері қаралды.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 13с) тармағына қатысты сот ісін жүргізуге ақпараттық технологияларды енгізу халықтың сот әділдігіне қол жетімділігін жеңілдеткенін атап өткен жөн. Мәселен, "Сот кабинеті" сервисінің жұмысы азаматтардың құқықтық мәдениетін жетілдіруге, азаматтардың өзіндік конституциялық құқықтарын қорғауға жәрдемдеседі. Бұл туралы статистика айқын дәлелдейді. Егер 2014 жылы сервис арқылы 105707 электрондық құжат жіберілсе, 2015 жылы – 382238, ал 2016 жылы 756435 электрондық құжат жіберілген.

"Сот кабинетін" қолданудың артықшылығы – талап өтінімін, сот хаттамасын беру туралы өтінімді, хаттамаға ескерту өтінімін электрондық форматта жедел беру, электрондық цифрлық қолды пайдалана отырып, электрондық бақылаушылық іс жүргізуге қолжетімділікті қамтамасыз ету, сондай-ақ мемлекеттік бажды онлайн төлеу мүмкіндігі болып табылады.

3-бап. Әйелдерді дамыту және ілгерілету

Әйелдерге адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын ерлермен тең негізінде іске асыруына және пайдалануына кепілдік беру үшін қатысушы мемлекеттер барлық салада және ішінара алғанда саяси, әлеуметтік, экономикалық және мәдени салаларда

әйелдердің жан-жақты дамуы мен прогресін қамтамасыз ету үшін заңнамалық шараларды қоса алғанда, барлық тиісті шараларды қабылдайды.

2016 жылы Қазақстан Республикасында 2006 – 2016 жылдарға арналған гендерлік теңдік стратегиясын іске асыру аяқталды, ол әйелдермен қатар ерлердің де құқықтары мен мүмкіндіктері мәселелеріне тепе-тең қарауға, сондай-ақ қазақстандық әйелдердің жан-жақты дамуын әрі прогресін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Конституцияның, "Қазақстан 2050" Стратегиясының, "100 нақты қадам" Ұлт жоспарының, Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарына кіру бойынша тұжырымдаманың, Конвенцияның, ТДМ және Гендерлік теңдік жөніндегі ЭЫДҰ Кеңесінің ұсынымдарының негізінде әзірленген Тұжырымдама бекітілді.

Тұжырымдамада мемлекеттік гендерлік саясаттың мақсаттары – қоғам өмірінің барлық салаларында ерлер мен әйелдердің тепе-тең құқықтарға, пайдаға, міндеттер мен мүмкіндіктерге қол жеткізуі, жыныс белгісі бойынша кемсітушіліктің барлық нысандары мен көріністерін еңсеру деп көрсетілген.

Мемлекеттік гендерлік саясат бойынша қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін нақты міндеттер мен нысаналы индикаторлар анықталған.

Тұжырымдаманы іске асыру үшін Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 3 наурыздағы № 106 қаулысымен Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясатты іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары (бұдан әрі – Іс-шаралар жоспары) бекітілді, оны ҮЕҰ-мен өзара іс-қимыл негізінде жауапты мемлекеттік органдар орындауда.

Осылайша, Қазақстан нақты қол жетімді индикаторлармен гендерлік саясатты іске асыру бойынша ұзақмерзімді стратегиялық құжатқа ие.

2017 жылдан бері БҰҰДБ-мен бірлесіп Тұжырымдаманы тиімді іске асыру бойынша жұмыс басталды. Өткізілген іс-шаралар нәтижесінде Тұжырымдаманы іске асыруға жауапты қарым-қатынас және Ұлттық комиссия мүшелерінің, Парламент депутаттарының, орталық және жергілікті атқарушы органдар өкілдерінің, халықаралық және үкіметтік емес ұйымдардың, ғылыми қоғамның отбасылық және гендерлік саясатты іске асырудың инновациялық әдістерінің консолидациясы арттырылды.

Бұдан басқа ҰЭМ СК базасында "Қазақстанның әйелдері мен ерлері" жыл сайынғы статистикалық жинақтамасы шығарылады. Мемлекеттік гендерлік саясатты іске асыру жөніндегі өңірлік комиссияның жұмысы туралы жыл сайынғы анықтамалық шығарылады.

2017 жылы "Феминистік лига" қоғамдық бірлестігі Қазақстан Республикасының Конвенцияға бірлескен үшінші және төртінші кезеңдік баяндамасы бойынша СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерін орындауына мониторинг және шолу жүргізді. қорытындысы жұмыс тобының отырысында талқыланды.

Гендерлік тақырыптама бойынша мемлекеттік қызметшілердің біліктілігін арттыру және мемлекеттік гендерлік саясатты түсіндіру үшін Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының оқу жоспарына "Мемлекеттік басқару жүйесіндегі гендерлік аспектілер" пәні енгізілді. 2015 жылы 152 мемлекеттік қызметші үшін 5 қайта даярлау курсы, 2016 жылы – 142 қызметші үшін 6 курс, 2017 жылы – 247 қызметші үшін 10 курс өткізілді.

Еліміздің барлық өңірінде 16 саясаткер әйелдер клубы және Әйелдер көшбасшылығы республикалық мектептерінің желісі құрылып, жұмыс істеуде. Үміткерлерді басшы лауазымдарға және сайлау органдарына шығару кезінде партиялық тізбелерді қалыптастыру кезінде саяси партиялармен және қоғамдық қозғалыстармен гендерлік балансты сақтау бойынша жұмыс жүргізілуде. БҰҰДБ-мен бірлесіп әйелдердің көшбасшылық дағдыларын арттыру бойынша жұмыс жүргізілуде. Тек 2017 жылы 259 әйелді қамтитын 5 шеберлік класы өткізілді.

Өңірлік комиссиялар әйелдерді саяси ілгерілету мақсатына бағдарланған жұмысты ҮЕҰ-мен бірлесіп атқаруда. 2011 – 2016 жылдары шамамен 2,5 мың конференция, тренинг, семинар өткізілді, олар 86 мыңнан астам адамды қамтыды. 2015 жылдан бастап ЭЫДҰ Орталығымен бірлесіп Астанада әкімдерді, әкімдердің орынбасарларын, мәслихат депутаттарын, ұйымдардың, мекемелердің басшыларын, сондай-ақ ҮЕҰ басшыларын саясаттағы кешенді гендерлік тәсілдердің қағидаттарына және жергілікті өзін-өзі басқару мәселелеріне оқыту бойынша жоба іске асырылуда.

Қазақстан 2017 жылы Қазақстандағы "БҰҰ-әйелдер" құрылымының тікелей доноры болғанын атап өткен жөн. СІМ "БҰҰ-әйелдердің" әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жоюға, сондай-ақ елдегі гендерлік байланысты ТДМ қол жеткізуге бағытталған жобалық қызметінің іске асыруын қолдады.

Мемлекеттік органдардың бюджетін қалыптастыру кезінде гендерлік бюджеттендіруді енгізу мәселесін кезең-кезеңімен қарау басталды. ҰЭМ "БҰҰ-әйелдермен" бірлесіп Ауыл шаруашылығы министрлігінің базасында гендерлік бюджеттендіру бойынша пилоттық жобаны өткізуде. Жобаның нәтижесі бойынша Қазақстанда гендерлік бюджеттендіруді енгізу жөніндегі нақты ұсыныстар қалыптасатын болады.

Осылайша, халықпен ағартушылық жұмыс жүргізу, гендерлік стереотиптің іс-әрекетін бағалау үшін оны жою мақсатында қабылданатын шараларға тұрақты мониторинг пен шолу жүргізу бойынша Ұлттық комиссияның және басқа мүдделі органдардың тарапынан күшін жандандыру туралы СИДО жөніндегі комитеттің ұсыныстары (17a), 17d) тармақтар) толықтай орындалуда.

4-бап. Ерлер мен әйелдер арасындағы теңдікке қол жеткізуді жеделдету

1. Қатысушы мемлекеттердің ерлер мен әйелдердің іс жүзіндегі теңдігін орнатуды жеделдетуге бағытталған уақытша арнайы шараларды қабылдау, осы Конвенцияда анықталғанындай кемсітушілік болып табылмайды, алайда ол ешбір жағдайда теңсіздік

немесе сараланушылық стандарттарының сақталуына жол бермеуге тиіс; бұл шаралар мүмкіндіктер теңдігі мен тең құқылы қатынастар мақсатына қолжеткізген кезде жойылуға тиіс.

Қазақстан Республикасының заңнамасы ерлер мен әйелдердің іс жүзіндегі теңдігін орнатуға бағытталған. Республикада әйелдерді саяси ілгерілету бойынша уақытша арнаулы шаралар қабылданған болатын. Ең жақсы дайындалған әйелдердің қатарынан Әйелдерді шешім қабылдау деңгейіне ілгерілету бойынша 2016 жылға дейінгі кезеңге іс-қимыл жоспары іске асырылды, әйелдерді қолдау бойынша саяси партиялармен және қоғамдық бірлестіктермен, ірі ұлттық компаниялармен уағдаластыққа қол жеткізілді, әйелдердің саяси партияларда өкілділігі ұлғайды. Нәтижесінде әйелдердің саяси партияларда өкілділігі 33-тен 57 %-ға дейін құрайды. Бүгінгі күні Парламент Мәжілісінде әйелдердің үлесі 27,1 %-ды (107-ден 29 адам) құрайды, 2006 жылы бұл көрсеткіш 10,4 % (77-ден 8 адам) болған. Жергілікті атқарушы органдардың барлық деңгейлі басшыларында әйелдердің өкілдігі 2016 жылы сайланған депутаттардың жалпы санынан 22,2 %-ға жетті, 2006 жылы бұл көрсеткіш 16,7 % болған.

Сонымен бірге, заң жобасы жөніндегі жұмыс тобы отырыстарда Қазақстан Республикасының заңнамасындағы гендерлік алшақтықты жоюға бағытталған "арнайы уақытша шаралар" және "гендерлік квоталар" ұғымдарына қатысты мәселелерді талқылады.

2. Қатысушы мемлекеттердің ананы қорғауға бағытталған осы Конвенциядағы шараларды қоса алғандағы, уақытша арнайы шараларды қабылдауы кемсітушілік болып табылмайды.

Арнаулы шаралар ананы, баланы және әкені; жүктілікке және босануға байланысты әйелдерді қорғауға; ерлердің өмір сүру ұзақтығын арттыруға; әйелдерді қылмыстық, қылмыстық-процестік және қылмыстық-атқарушылық заңнамада қорғауға бағытталған. Теңдік туралы заңның 4-бабына сәйкес ананы қорғауға бағытталған арнаулы шаралар жыныстық белгісі бойынша кемсітушілік болып саналмайды. Қосымша 12-бапты қараңыз.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 14 және 15-тармақтарына сәйкес Тұжырымдамада гендерлік алшақтықты жоюға нысаналы индикаторлар көзделген.

5-бап. Жыныстық рөлдер мен стереотиптер

Қатысушы мемлекеттер мынадай мақсаттарда барлық тиісті шараларды қабылдайды:

а) толыққанды емес немесе бір жыныстың басымдылығы немесе ерлер мен әйелдер рөлінің стереотиптігі идеясына негізделген ерлер мен әйелдердің мінез-құлқының әлеуметтік және мәдени моделін ескішілдікті жоюда, салттарды және басқа дағдыларды қысқартуда жетістікке жету мақсатында өзгерту

Гендерлік теңдік идеясына негізделген әйелдер мен ер адамдардың әлеуметтік және мәдени жүріс-тұрыс моделдерін қалыптастыру мақсатында, есептік кезеңде әртүрлі ақпараттық-түсіндіру компаниялары жүргізілді. Бұқаралық ақпарат құралдарында (бұдан әрі – БАҚ) гендерлік саясаттың өзекті мәселелері бойынша шамамен 9540 басылым мен мақала шығарылды, соның ішінде республикалық БАҚ-та – 4769, аумақтық – 4771. Баспа басылымдарында материалдар "Гендерлік саясат", "Гендерлік теңдік", "Гендерлік бастама" атты арнайы айдарлар түрінде жарияланды.

2017 жылы "Бұқаралық ақпарат құралдары туралы" 1999 жылғы 23 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңына радио- және телебағдарламалардың эфирінде сексуалдық-эротикалық және порнографиялық сипаттағы кино және видеоөнімдерді таратуға шектеу бөлігінде өзгерістер енгізілді. ҚК 311-бабымен порнографиялық материалдар мен заттарды заңсыз тарату үшін, 312-бабымен кәмелетке толмағандардың порнографиялық видеолары бар материалдарды немесе заттарды дайындау және айналдыруға немесе оларды порнографиялық сипаттағы көріністік іс-шараларға қатысу үшін тартуға, ал 313-баппен қаталдық пен зорлық-зомбылық культін насихаттаушы өнімдерді заңсыз таратуға жауапкершілік көзделген. 2017 жылдың 9 айдағы статистика бойынша 311-бап бойынша үкім шығарумен 2 қылмыстық іс қаралып, 2 адам сотталды (2016 жылы – 1 іс, 1 адам сотталды, 2015 жылы – 2 іс, 2 адам сотталды, 2014 жылы – 9 іс, 9 адам сотталды, 2013 жылы – 5 іс, 5 адам сотталған, 2012 – 2011 жылдары мұндай істердің есебі жүргізілмеген).

"Бұқаралық ақпарат құралдарының мониторингін жүргізу қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасының Инвестициялар және даму министрлігінің 2016 жылғы 26 қаңтардағы № 73 бұйрығымен (Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2016 жылғы 19 ақпанда тіркелген) БАҚ-қа мониторинг жүргізу қағидалары бекітілді, оған сәйкес ұлттық заңнама талаптарын сақтау, сондай-ақ қатыгездік пен зорлық-зомбылықты, порнографияны насихаттауды қамтитын материалдарды анықтау бойынша әлеуметтік медианы қоса отырып, ақпарат аясына тұрақты негізде мониторинг жүргізіледі. Заңнамалық бұзушылықты қамтитын материалдарды анықтаған жағдайда интернет-ресурс иесіне оларды жою туралы мәжбүрлеу хаты жолданады. Бүгінгі күні "Яндекс", "Google" және т.б. іздеу сервистерімен тығыз байланыс орнатылған. 2016 жылы қатыгездік пен зорлық-зомбылықты, порнографияны насихаттауды қамтитын 586 материалды, ағымдағы жылы 700 материалды жою бойынша шаралар қабылданды. 2016 жылы прокуратура органдарының арызы бойынша Қазақстан Республикасы аумағында қызметтерін шектеу туралы 38 интернет-ресурстағы ақпараттық материалдарына қатысты 2, 2017 жылы – 47 ақпараттық материалға қатысты 4 сот шешімі қабылданды.

Қазақстанда әйелдердің қоғамда ілгерілеуіне кедергі жасайтын қандай да бір мәдени және дәстүрлі практикалар немесе өмір сүру образы жоқ. Алайда, әлемде жалған діни ағымдардың жандануы жастар мен әйелдердің діни экстремистік ұйымдар

тарататын насихаттың әсеріне берік иммунитетін дағдылау қажеттілігін тудырды. Ұлттық комиссияның бастамашылығымен "Әйел және дін" жобасы іске асырылуда. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институтының жанынан құрылған "Қыз Жібек" клубының аясында еліміздің 12 жетекші жоғары оқу орнының аясында ұлттық дәстүрлер мен зайырлы қоғамның прогрессивті идеяларының негізінде қыздарды тәрбиелеу бойынша осындай клубтарды құруға ықпал етті.

Сонымен қатар, діни экстремизм мен терроризмнің, әсіресе әйелдер арасында, профилактикасы, халықтың құқықтық және діни сауаттылығын арттыру, деструктивті мағына идеологиясына мықты иммунитет қалыптастыру мақсатында Ұлттық комиссия БҰҰДБ-мен бірлесіп 2017 жылы жергілікті атқарушы органдардың басшылары үшін екі семинар өткізді.

Мемлекет ерлі-зайыптылардың жеке қарым-қатынасына араласуына құқығы жоқ. Сол уақытта мемлекет АХАЖ органдарында некені тіркеу арқылы отбасы институтының әлеуметтік құқығын қорғайды. Қазіргі уақытта ДИАҚМ-мен Муфтият арасында діни "неке қию" жоралғысын жасау үшін АХАЖ органдарында некесі тіркелгені туралы берілетін куәліктің міндетті түрде ұсынылуына қатысты бірыңғай ұстаным қалыптастырылды. Бұл талап азаматтардың, әсіресе әйелдер мен балалардың құқығын қорғаудағы мүдделерден туындап отыр. Қазақстанда дәстүр мен дін әйелдер мен қыздарға қатысты кемсітушіліктің негізі болмау үшін барлық шаралар қабылдануда. Мәселен, театр репертуарларына әйелдер мен діннің жалпы рөлі туралы жастардың дұрыс түсінігін тәрбиелейтін шығармалар қосылған.

Қазақстанда әйелдер мен ерлер үшін неке жасы 18 жас, ерекше жағдайларда 16 жас болып табылады. Мәжбүрлі некеге, әсіресе ерте некеге тұру елімізде қылмыс болып саналады. Білім және ғылым министрлігі "Шығармашылық бастамашы әйелдер лигасы" қоғамдық бірлестігімен бірлесіп ерте және мәжбүрлі некелердің себептерін анықтау және егжей-тегжейлі талдау жүргізу үшін зерттеу жүргізді. Сауалнама көрсеткендей, қашан да ерте неке бойынша күйеуге шығу ата-анасының ерігімен ерікті келісімге негізделмейді. Әлеуметтік зерттеу нәтижесінде "Ерте және мәжбүрлі некенің профилактикасы" әдістемелік әдіснамасы әзірленіп, еліміздің барлық өңіріне жіберілді.

Жалпы ерте және мәжбүрлі некеге тұру жағдайлары ішінара еліміздің оңтүстік өңірлерінде байқалады. Бүгінгі күні республикада қыздарға қатысты зорлық-зомбылық әрекеттерге және қатал қарауға жол берген адамдарға жауапкершілік шараларын көздейтін заңнама тетігі жасалған.

Мәжбүрлі некеге тұру немесе кәмелетке толмаған қыз-қалыңдықты ұрлау қылмыс болып саналады және ҚК 122-бабы бойынша жазаланады (кәмелетке толмаған адаммен сексуалдық қатынас үшін – 125-бап, адамды ұрлау үшін – 126-бап).

HeForShe жаһандық кампанияны өткізу шеңберінде бірқатар ұлттық университеттер "БҰҰ-әйелдермен" бірлесіп жастар арасында хабардарлықты арттыру бойынша кампанияға ерлерді белсенді тартуға ерекше назар аударумен гендерлік стереотиппен

күреске және толеранттық рухқа тәрбиелеуге, гендерлік теңдік қағидаттарын құрметтеуге және ұстануға бағытталған іс-шараларды жыл сайын өткізеді.

Тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын іске асыру шеңберінде бірқатар ақпараттық кампаниялар жүргізіледі, олардың мақсаты қыздар мен әйелдердің құқықтарын бұзатын ортаны құратын стереотиптерді еңсеру, ерте және мәжбүрлі некеге тұруды жағымсыз құбылыс ретінде айыптаушылық қоғамдық пікірді белсенді қалыптастыру болып келеді.

б) барлық жағдайда балалардың мүддесі жоғары қойылған жағдайда, отбасылық тәрбие ана болуды әлеуметтік функция ретінде дұрыс түсінуді және бала тәрбиесі мен дамытуда ерлер мен әйелдердің ортақ жауапкершілігін мойындауды қамтамасыз ету

"Қазақстан Республикасындағы кәсіптік және өзге де мерекелер туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 1998 жылғы 20 қаңтардағы № 3827 Жарлығына өзгерістер және толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 1 наурыздағы № 511 Жарлығымен Қазақстанда Отбасы күні белгіленді, ол қыркүйектің әрбір екінші жексенбісі атап өтіледі. Қазақстан Республикасы Президенттің 2013 жылғы 6 желтоқсандағы № 250 өкімімен бекітілген жыл сайын "Мерейлі отбасы" Ұлттық конкурсы өткізіледі, ол отбасы және неке институтын күшейтуге, отбасылық дәстүрлер мен құндылықтарды баулуға шақырады.

Білім берудің барлық деңгейінде "Өзін-өзі тану" адами-рухани білім беру бағдарламасы енгізілген, ол жалпы адами рухани құндылықтарға негізделіп, баланы тәрбиелеуде отбасының позициясын өзектендіруге бағытталған.

Отбасылармен ақпараттық-түсіндіру жұмыстарына ҮЕҰ және ақсақалдар кеңесі (1115), аналар, әжелер кеңесі (1201) секілді азаматтық қоғам институттары тартылған. Қазақстан халқы Ассамблеясы жанында 300-ден астам аналар кеңесі құрылды. 8 өңірде отбасылық сауаттылық және тәрбиелеу мәселелері бойынша консультациялық қызмет көрсету үшін отбасылық тәрбиелеу орталықтары ашылды. 2016 жылдан бастап отбасылық тәрбиелеуде әке рөлін арттыру мақсатында жыл сайын Республикалық әкелер форумы өткізіледі. 70 белсенді әкенің күшімен "Әкелер кеңесі" және 8 өңірде оның өкілдіктері құрылды.

Сондай-ақ, Қазақстанның қылмыстық саясаты кәмелетке толмағандарды қорғауды өзінің басымдылығы деп айқындайды. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасында көрсетілгендей, мемлекеттің қылмыстық саясаты кәмелетке толмағандарға, олардың құқықтары мен заңды мүдделеріне қауіп төндіретін қылмыстар үшін жауаптылықты күшейтуге бағытталуға тиіс. 2015 жылдан бастап жаңа ҚК-тің қолданысқа енгізілуімен балаларды сексуалдық және экономикалық пайдалануға және ата-ана міндеттерінің орындалмағаны немесе тиісінше орындалуына жаза күшейтілді. "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне баланың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2016

жылғы 9 сәуірдегі № 501 Заңы қабылданды, оны кәмелетке толмағандардың жыныстық қолсұқпаушылығына қарсы қылмысқа қылмыстық жауапкершілікті және жазаны күшейтуге бағытталған түзетулерді іске асырды. Атап айтқанда, кәмелетке толмағандардың жыныстық қолсұқпаушылығына қарсы қылмыс жасаған адамдарға шартты жазалау, қылмыстық мерзімінен бұрын босату қолданылмайды, шын өкінуіне немесе тараптардың бітімге келуіне байланысты қылмыстық істер тоқтатылмайды. Кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қолсұқпаушылыққа қарсы қылмыс жасағаны үшін сот шешімі бойынша кінәлі деп танылған адамдарға қатысты химиялық кастрация қолдану мүмкіндігі алғаш рет көзделген, ол республикада 2018 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енеді.

Бұдан басқа, заң жобасы жөніндегі жұмыс тобы үй шаруашылығын жүргізу және ақысыз үй еңбегіне қатысу бойынша міндеттемелерге қатысты балалардың материалдық қамтылуы мен тәрбиесіне ата-аналардың тең қатысуы мен жауапкершілігі мәселелерін талқылады.

6-бап. Әйелдерді пайдалану

Қатысушы мемлекеттер әйелдер саудасының барлық түрін және әйел жезөкшелігін жоюға, заңнамалық шараларды қоса алғанда, барлық тиісті шараларды қолданады.

Конституция әрбір азаматқа тең құқықты кепілдендіреді. ҚПК 21-бабында заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең принципі бекітілген. ҚПК 71-бабына сәйкес қылмыстық құқық бұзушылық өзіне тікелей моральдық, тәндік немесе мүліктік зиян келтірді деп пайымдауға негізі бар адам қылмыстық процесте жәбірленуші деп танылады. "Қылмыстардан жәбірленген адамдардың құқықтары мен міндеттерін реттейтін заңды қолдану тәжірибесі туралы" Жоғарғы Соттың 1992 жылғы 24 сәуірдегі № 2 Нормативтік қаулысының 3-тармағына сәйкес қоғамға қауіпті іс-әрекеттен зиян оған тікелей келтірілген әрбір адам жәбірленуші болып танылады.

ҚК 308 және 309-баптарында жезөкшелікпен айналысуға тартуға, пайдакүнемдік мақсаттарда жеңгетайлықпен айналысуға, сондай-ақ жезөкшелікпен айналысу үшін притондарды ұстауға және ұйымдастыруға жауапкершілік көзделген. ҚСЖАЕК деректері бойынша 2017 жылғы 9 айда шешім шығарумен 83 іс қаралып, 110 адам сотталды (2016 жылы – 74 іс, 84 адам сотталды; 2015 жылы – 85 іс, 91 адам сотталды; 2014 жылы – 133 іс, 137 адам сотталды; 2013 жылы – 128 іс, 131 адам сотталды; 2012 – 2011 жылдары мұндай істердің есебі жүргізілмеген).

Қазақстанда адам, оның ішінде әйелдер мен қыздар саудасына қылмыстық жауапкершілік қарастырылған. ҚК 116-бабында (Адамның ағзалары мен тіндерін алып қоюға мәжбүрлеу немесе заңсыз алып қою), 125-баптың 3-бөлігінің 2-тармағында (Адамды қанау мақсатында ұрлау), 126-баптың 3-бөлігінің 2-тармағында (Адамды қанау мақсатында заңсыз бас бостандығынан айыру), 128 (Адам саудасы), 134 (Кәмелетке толмаған адамды жезөкшелікпен айналысуға тарту), 135 (Кәмелетке толмағандар саудасы), 308 (Жезөкшелікпен айналысуға тарту), 309-баптарында (Жезөкшелікпен

айналысуға арналған притондар ұйымдастыру немесе оларды ұстау және жеңгетайлық) көзделген құқық бұзушылықтар адам саудасымен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар болып танылады, олар 3-тен 15 жылға дейін бас бостандығынан айыру түріндегі санкцияларға әкеледі. Жоғарғы сот қылмыстық және қылмыстық-процестік заңнаманы қолдану мәселелері бойынша "Адамды саудаға салғаны үшін жауапкершілікті анықтайтын заңнаманы қолдану тәжірибесі туралы" 2012 жылғы 29 желтоқсандағы № 7, "Зорлау және өзге де нәпсіқұмарлық сипаттағы күш қолдану әрекеттерімен байланысты қылмыстарды саралаудың кейбір мәселелері туралы" 2007 жылғы 11 мамырдағы № 4 нормативтік қаулыларын қабылдады.

"Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы" Қазақстан Республикасының Заңында адам саудасының қатігездікпен қарау түріне жататыны және арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету үшін негіз болып табылатыны айқындалған. Аталған заң нормаларын іске асыруда Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің 2016 жылғы 24 ақпандағы № 138 бұйрығымен Адам саудасының құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын (бұдан әрі – стандарт) бекітілді, оны құқық қорғау органдарының, ҮЕҰ, денсаулық сақтау және әлеуметтік даму мекемелерінің арасында көмек көрсету тетіктерін айқындайды және меншік нысанына қарамастан адам саудасының құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызмет көрсететін барлық субъектілер мен ұйымдардың сақтауы міндетті. Стандарт өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдардың күндізгі, уақытша немесе ұзақмерзімді болуына арналған ұйымдарда қызмет көрсету тәртібін регламенттейді. 2016 жылы стандарт Қостанай, Оңтүстік Қазақстан облыстарында және Алматы мен Астана қалаларында апробацияланған, 2017 жылдан бастап еліміздің барлық өңірінде енгізілді.

Стандарттың толыққанды іске асырылуы мақсатында халықаралық ұйымдармен бірлесіп алдын ала жұмыс жүргізілді. 2015 жылы ЭЫДҰ Офисімен бірлесіп адам саудасы құрбандарына арнаулы әлеуметтік көмек көрсету мәселелері бойынша 100-ден астам маманға біркүндік оқу семинарлары өткізілді. Көші-қон жөніндегі халықаралық ұйыммен бірлесіп адам саудасы құрбандарының профилактикасы, алдын алу және көмек көрсету мәселесі бойынша брошюралар әзірленіп, адамдарды заңсыз әкетуге, әкелуге және сатуға қарсы күрес мәселелері жөніндегі өңірлік комиссияларға жұмыста қолдану және халықты хабардар ету үшін жіберілді.

Ротациялық негізде Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі мен Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі Адамдарды заңсыз әкетуге, әкелуге және сатуға қарсы күрес мәселелері жөніндегі ведомствоаралық комиссияның жұмыс тобы болып табылады. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 28 қаңтардағы № 23 қаулысымен Адам саудасына байланысты қылмыстың профилактикасы, алдын алу және оған қарсы күрес жөніндегі 2015 – 2017 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары бекітілді, оған сәйкес адам саудасын алдын алу бойынша мемлекеттік органдардың қызметі үйлестірілген. Оны әзірлеу кезінде ТМД-ға

қатысушы елдердің адам саудасымен күресте өзара ынтымақтастығының 2014 – 2018 жылдарға арналған бағдарламасы ескерілді.

БАҚ-та адам саудасымен және балалар порнографиясымен байланысты материалдардың жариялануына мониторинг тұрақты негізде жүргізіледі. Негіздемелер болған жағдайда мониторинг нәтижелері сотқа дейінгі тергеуді ұйымдастыру үшін қылмыстық қудалау органдарына жіберіледі.

Адам саудасына қарсы іс-әрекет саласындағы заңнаманы жетілдіру мақсатында " Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне адамдарды сатуға қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2013 жылғы 4 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды.

Адам саудасы саласындағы қылмыстардың профилактикасы мақсатында "STOP трафик" республикалық жедел-профилактикалық іс-шарасы жүйелі негізде өткізіледі, оның барысында шетелдерге шығу және жұмысқа орналастыру қызметін ұсынатын модельдік, туристік, неке агенттіктерінің қызметіне тексеру жүргізіледі. Шетелдегі азаматтарға көмек көрсету үшін СИМ-де "Шетелдегі Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтары мен мүдделерін қорғау және қамтамасыз ету" деген арнаулы бағдарлама жүзеге асырылуда. Халықаралық ұйымдармен бірлесіп жыл сайын "Адам саудасын бірге тоқтатайық!" акциясы өткізіледі, адам саудасы проблемаларын, көзделген жауапкершілік туралы ұлттық заңнаманы, мұндай қауіптің алдын алу әдістерін жариялау оның мақсаты болып келеді. Акция барысында ішкі істер органдарының қызметкерлері телебағдарламаларға, радиоға, телекөрсетілімдерге, газеттер мен интернет-порталдарға сұхбат беруге қатысады, түсіндіру жұмыстарын жүргізеді (перинаталдық орталықтарда, туристік фирмаларда, құрылыс объектілерінде, шаруа қожалықтарын және т.б.), сондай-ақ флешмобтарды, спорттық іс-шараларды, халық жиналатын орындарда буклеттерді, брошюраларды, жадынамаларды және т.б. таратуды ұйымдастырады.

Осылайша, СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 20, 21-тармақтары орындалуда.

7-бап. Саяси және қоғамдық өмір

Қатысушы мемлекеттер еліміздің саяси және қоғамдық өміріндегі әйелдерге қатысты кемсітушілікті жоюға тиісті шаралар қолдануда және көбінесе, әйелдерге ерлермен тең жағдайда мыналарға құқық берілуде:

а) барлық сайлауда және ашық референдумдарда сайлауға қатысуы және барлық халық сайланатын органдарға сайлану

Азаматтардың сайлауға қатысуы ерікті болып келеді. Ешкімнің азаматтарды сайлауға қатысуға немесе қатыспауға мәжбүрлеуге, сондай-ақ оның ерік білдіруін шектеуге құқығы жоқ.

Орталық сайлау комиссиясының деректері бойынша басшылықтың сайлау органдарында әйелдердің саны көбейді. Мәселен, егер Гендерлік теңдік стратегиясын

іске асырудың бірінші жылы (2006 жылы) Парламент Мәжілісінде әйелдердің үлесі 10,4 %-ды құраса, аяқталатын жылы (2016 жылы) ол 27,1 %-ға дейін ұлғайды. 2017 жылы Парламент Сенатының комитеттерін басқарушы әйелдердің өкілділігі 50 %-ға жетті (6-дан 3-еуі).

Барлық деңгейдегі жергілікті өкілетті органдар басшылығында әйелдердің өкілдігі 2016 жылы депутаттардың жалпы санының 22,2 %-ын құрады, ал 2006 жылы ол тек 16,7 %-бен шектелген.

Әйелдердің 6 саяси партияда өкілділігі 39-дан 57 %-ға дейін құрайды. "Нұр Отан" партиясында – 57 % (2013 жылы – 54 %), Коммунистік халық партиясы – 44,4 % (41 %) , "Бірлік" – 43,5 % (33,5 %), ЖСДМ (жалпыұлттық социал-демократиялық партиясы) – 40,4 % (41 %), "Ақ жол" – 39 % (20 %).

b) үкімет саясатының құрылуы мен іске асуына қатысу және мемлекеттік қызмет орындарына орналасу, сонымен қатар мемлекеттік басқарудың барлық деңгейінде мемлекеттік қызметті атқару

I бөлім. Жалпы деректер. "Әйелдер шешімдер қабылдау деңгейінде" бөлімін қараңыз.

c) елдің саяси және қоғамдық өмірінің проблемасымен айналысатын мемлекеттік емес ұйымдар мен қауымдастықтардың ісіне қатысу

Қазақстанда тіркелген ҮЕҰ саны 19680-ді құрайды, оның ішінде нақты жұмыс жасайтыны – 13879. Республика бойынша 150-ге жуық әйелдерге арналған ҮЕҰ бар, олар еліміздің қоғамдық-саяси өмірінде маңызды рөл атқарады. Соңғы 5 жыл ішінде республика бойынша гендерлік саясатты жүзеге асыруға бағытталған 500-ден астам әлеуметтік жоба жүргізілген. Әйелдерге арналған ҮЕҰ жұмыспен қамту және кәсіптік бағдарлау, шағын бизнесті қолдау, құқықтық және заң тұрғысынан қолдау орталықтарын құрды, сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылық және сауда құрбандарына арналған дағдарыс орталықтарының, сондай-ақ көшбасшы әйелдердің республикалық желісін белсене дамытып келеді.

2015 жыл "БҰҰ-әйелдермен" бірлесіп мемлекеттік қызметтердің сайлау және тағайындалатын әйелдердің санын көбейту үшін уақытша арнаулы шараларды енгізу мүмкіндіктеріне зерттеу жүргізілді. Жоба парламентарийлердің, ҮЕҰ және партиялардың белсенді қатысуымен әзірленді. Зерттеудің нәтижесі бойынша ұсыныстар әзірленіп, олар азаматтық қоғаммен, парламентарийлермен жұмыстық кездесуге қатысушылармен талқыланды.

Қазақстандық әйелдер кәсіптік одақтарға белсенді түрде қатысады. Кәсіподақтарда олардың үлесі 55 %-ды құрайды, оның ішінде 67 %-ы бастапқы кәсіподақ ұйымдарын, 28%-ы салалық кәсіподақтарды, 44%-ы кәсіподақтардың өңірлік бірлестіктерін басқарады. Қазақстан Республикасының Кәсіподақтар федерациясының (ҚРКФ) басшылық лауазымдарында әйелдердің үлесі 40%-ды, ҚРКФ алқалық органдарында: Бас кеңесте – 28,8%-ды; Аткомда – 36,6 %-ды құрайды. Кәсіподақтар ұжымдық

шарттар ме келісімдер арқылы гендерлік теңдіктің практикалық кепілдіктеріне қол жеткізеді.

Қазақстан Республикасының Кәсіподақтар федерациясы жүйесіндегі әйелдер

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	20.02. 2017
Әйел-дер саны	950279	1000293	1018395	1069470	1077894	1074777	1099225
%	46%	46%	47%	55%	58%	54,4%	55,7%

Осылайша, СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 22, 23-тармақтары жоспарлы түрде және кезең-кезеңімен орындалуда.

8-бап. Халықаралық өкілдік және қатысу

Қатысушы мемлекеттер әйелдерге ерлермен тең жағдайда не ешқандай кемсітусіз халықаралық деңгейде өз үкіметінің өкілі болуға және халықаралық ұйымдардың жұмыстарына қатысуға құқық беру мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін барлық шараларды қабылдайды.

Заңнамада ерлер мен әйелдердің халықаралық ұйымдарда өкілдік ету мәселелеріне қатысты тікелей немесе жанама шектеулер жоқ. Халықаралық ұйымдардың, БҰҰ органдарының, БҰҰ мамандандырылған мекемелерінің аға және орта буын лауазымдарына сайланатын немесе тағайындалатын ұлттық үміткерлер тізімін қалыптастыру барысында СІМ жыныстық белгісі бойынша кемсітушіліксіз, үміткердің кәсіби қасиеттеріне назар аударады. БҰҰ агенттіктеріне жұмыс істеу үшін жіберу әдісі, сондай-ақ "БҰҰ еріктілері" бағдарламасының "fully-funded" әдісі бойынша Қазақстан азаматтарын ілгерілету жұмыстары жүргізіліп жатыр.

"Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызметі туралы" 2002 жылғы 7 наурыздағы Қазақстан Республикасы Заңының 15-бабының 1 және 2-тармақтарына сәйкес кадрларды ауыстыру әкімшілік мемлекеттік қызметшілерге жыныстық тиістілігіне қарамастан қойылатын біліктілік талаптарға сәйкес жүзеге асырылады.

СІМ-де жұмыс істейтін 209 әйел қызметкердің 18 – басшы лауазымдарында, оның ішінде 2 – Ерекше тапсырмалар жөніндегі елші, 3 – департамент директоры, 1 – директордың орынбасары, 11 – басқарма басшысы және 1 – комитет төрағасының орынбасары ретінде қызмет атқарады. Бүгінгі күні Қазақстанның 9 әйел азаматы халықаралық ұйымдарда өкілдік етеді.

Соңғы уақытқа дейін Мәдина Жарбосынова ЕҚЫҰ-ның адам саудасы жөніндегі үйлестіруші кеңсесінің басшысы (Вена), Зухра Бектепова ЕҚЫҰ-ның экологиялық қызметі жөніндегі үйлестіруші кеңсесінің қызметкері (Вена) болған және бірқатар әйел Қазақстан атынан АӨСШК мен ШЫҰ Хатшылықтарында өкілділік етеді. Жанар Айтжанова БҰҰ бөлімінің жанындағы және Женевада орналасқан басқа халықаралық ұйымдардағы Қазақстан Республикасының тұрақты өкілі, Раушан Тасболатова

Қазақстан Республикасының Таиланд Корольдігіндегі Төтенше және Өкілетті Елшісі, Қазақстан Республикасының ЮНЕСКО және ИСЕСКО жөніндегі Ұлттық Комиссиясының бұрынғы Бас хатшысы Әсел Өтегенова ЮНЕСКО хатшылығында мүше елдер мен сыртқы байланыстар және қоғамдық ақпарат секторының әріптестігі басқармасы үйлестірушісінің орынбасары ретінде қызмет атқарады.

Қазақстан Республикасында аккредиттелген халықаралық ұйымдардың құрылымындағы әйел қызметкерлердің үлесі 59,4 %-ды құрайды (392 адамның 233-і).

Әйелдердің экологиялық мәселелер бойынша барлық деңгейлерде шешімдер қабылдау үдерісіне, оның ішінде экологиялық жобаларды басқару, жобалау, жоспарлау, іске асыру және бағалау мәселелері жөніндегі мамандар ретінде қатысу мүмкіндігі қамтамасыз етілуде. 2017 жылғы 31 тамызда "Астана ЭКСПО-2017" мамандандырылған көрмесі аясында Ұлттық комиссия СІМ-мен бірлесіп әлемнің 25 елінен келген шамамен 300 делегаттың қатысуымен "Әйелдер болашақ энергиясы үшін" атты халықаралық форумын өткізді. Форум қорытындысы бойынша әлемдік қоғамдастықты қоршаған ортаға жүктемені барынша азайтуға, климаттың өзгеруін және "жасыл" экономика мен баламалы энергияға көшуді жеделдететін табиғи ресурстардың азаюын тоқтатуға бағытталған халықаралық қағидаттарды ұстануға шақыратын Қарар қабылданды.

9-бап. Азаматтық

Қатысушы мемлекеттер әйелдерге азаматтық алуға, өзгертуге немесе оны сақтап қалуға ерлермен тең құқық береді. Олар шетел азаматымен некелескенде және некеде тұрғанда күйеуінің азаматтығының ауысуы автоматты түрде әйелінің азаматтығының ауысуына, азаматтығы жоқ адамға айналуына жол бергізбеуді қадағалайды және күйеуінің азаматтығын қабылдауға мәжбүрлей алмайды.

Қатысушы мемлекеттер әйелдерге олардың балаларының азаматтығына қатысты ерлермен тең құқық береді.

Қазақстанда әйелдер отбасылық жағдайына (күйеуге шыққан немесе шықпаған) қарамастан ерлермен қатар өз азаматтығын алуға, өзгертуге және сақтауға тең құқылы. Заңнама шетелдіктердің отбасылық-неке қатынастарындағы құқықтарын шектемейді. "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы" Қазақстан Республикасы Кодексінің (бұдан әрі – Неке туралы кодекс) 221-бабына Неке қиюді (ерлі-зайыпты болуды) мемлекеттік тіркеу некеге отыратын (ерлі-зайыпты болатын) адамдардың тілегі бойынша Қазақстан Республикасының аумағындағы кез келген тіркеуші органда жүргізіледі.

2. Қатысушы мемлекеттер әйелдерге олардың балаларының азаматтығына байланысты ерлермен бірдей құқық береді

"Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы" 1991 жылғы 20 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес баланың азаматтығын анықтау кезінде екі ата-ананың да (әкенің және ананың) азаматтығы тең құқықта ескеріледі.

14-тен 18 жасқа дейінгі баланың азаматтығын өзгерту оның ата-анасының азаматтығы өзгерген немесе қамқоршылық белгіленген жағдайда, сондай-ақ асырап алу жағдайында тек баланың келісімімен "Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы" Заңда көзделген тәртіппен жүзеге асырылады.

СИДО жөніндегі комитеттің ұсыныстарының қорытынды ескертулердің 25 а) және 25 б) тармақтарында Конституциядағы мынадай бекітумен орындалуда: "Қазақстан Республикасының азаматтығы заңға сәйкес алынады және тоқтатылады, ол қандай негізде алынғанына қарамастан, бірыңғай және тең болып табылады. Республиканың азаматын азаматтығынан, өзінің азаматтығын өзгерту құқығынан айыруға, сондай-ақ оны Қазақстаннан тыс жерлерге аластауға болмайды. Азаматтықтан айыруға террористік қылмыстар жасағаны, сондай-ақ Қазақстан Республикасының өмірлік маңызы бар мүдделеріне өзге де ауыр зиян келтіргені үшін соттың шешімімен ғана жол беріледі.

10-бап. Білім беру

Қатысушы мемлекеттер білім саласында әйелдерге ерлермен тең құқық беру үшін әйелдерге қарсы кемсітушілікті жоюға барлық шараларды қабылдайды, көбінесе ерлер мен әйелдердің тең құқығын мына негізде қамтамасыз етеді:

а) кәсіп немесе мамандықты таңдауға, барлық санатта, ауылдық және қалалық жерлердегі барлық санаттағы білім беру ұйымдары мен білім беру саласына және де диплом алуына тең мүмкіндігін; бұл теңдік мектепке дейінгі, орта, арнайы және техникалық білімді және де кәсіби дайындықтардың барлық түрінде қамтамасыз етіледі

"Білім туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 3-бабының 1-тармағында баршаның сапалы білім алуға құқықтарының теңдігі, әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі, адамның құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттары болып табылады.

"Білім туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 47-бабының 3-тармағына сәйкес қыздар мен ұлдарға мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес сапалы білім алуға тең мүмкіндіктер берілген.

Баяндалған нормалардың негізінде, заңнамалық деңгейде ерлер мен әйелдердің білім алуға тең қолжетімділігі қамтамасыз етілген, ол толық көлемде практикада іске асырылуда.

2016 жылы 2930583 мектеп оқушысының 1447215-ін қыздар (49,38) және 1483368-ін – ұлдар (50,62) құрады. ЮНЕСКО дерекқорындағы деректерге сәйкес Қазақстанда орта біліммен қамтылмаған мектеп жасындағы балалардың үлесі шамамен бір пайызды құрайды.

Бұл факт 2017 жылғы ДЭФ Жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексінің деректерімен дәлелденеді: Қазақстан бастауыш біліммен қамту бойынша 99,9 %

көрсеткішпен әлемде 4-орынға және орта біліммен қамту бойынша 112 % көрсеткішпен 18-орынға ие. Бұл білімге қолжетімділік мәселесінде жыныстық белгісі бойынша кемсітушіліктің болмауы туралы мәлімдейді.

2016 жылы техникалық және кәсіптік білім беретін 803 оқу орнында 488926 адам, оның ішінде 230647 немесе 47,2 % әйел оқуда. Педагогикалық мамандықтар бойынша оқитын әйелдердің үлесі 74,3 %, медициналық – 77,1 %, гуманитарлық – 39,2 %, техникалық және технологиялық – 35,6 %, ауыл шаруашылығы – 24,8% құрайды.

130 ЖОО-да жоғары білім алуға болады. 2016 – 2017 оқу жылында бакалаврлардың жалпы саны 477074 адамды құрап, оның ішінде әйелдер – 263129 (55,1 %) адам, магистранттар – 32893, оның ішінде әйелдер – 19813 адам (60,2 %), докторанттар – 2710, оның ішінде әйелдер – 1673 адам (61,7 %) болды. Техникалық мамандықтар бойынша 103902 адам, оның ішінде 35346 әйел (34 %) оқиды.

ЖОО-ға түсу кезінде гендерлік аспект немесе жыныстық белгісі ескерілмейді, яғни жыныс белгісі бойынша кемсітушілік жоқ.

б) бірдей оқу бағдарламасын алуға, бірдей емтихан тапсыруға, бірдей білікті оқытушылар тобында оқуға, тең сапалы жабдықтарды қолдану мен мектептерде оқуға мүмкіндігі

Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты және білім бағдарламалары жыныстық белгілері бойынша бөлмей барлығына білім алуға мүмкіндік береді.

Оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдарға сараптама жүргізу кезінде басылымдар оқу материалында гендерлік теңдікті сақтау бағаланады, негізгі өлшемдерінің бірі – мәтіндік немесе иллюстративтік материалдарда оқушылардың (қыздар – ұлдар, бойжеткендер – бозбалалар) мүдделерін көрсету, оқу материалдардың мазмұнында гендерлік теңдікті сақтау болып келеді.

Деңгейлік (формальдік) білім беруден бөлек, Қазақстанда қосымша білім алуға қолжетімділікті ұсыну үшін жағдайлар жасалуда. Мәселен, 2016 жылы қосымша біліммен қамтылған 951557 баланың 46 %-ы (439807) қыздар. Бұл ретте қыздардың қосымша білім алуына кедергі жоқ.

Педагогикалық мамандықтағы гендерлік теңдікке қатысты білім жүйесі әлемнің көптеген елдеріндегідей балалармен жұмыс істеудің ерекшелігін ескерумен феминистелген. Мәселен, 2016 жылы орта білім беретін педагогикалық кадрлардың саны – 319167, 258952-сін (81 %) әйел адам құрайды, техникалық және кәсіптік білім беруде – 27131 әйел (73,2 %), оның ішінде басшы әйелдер – 2841 адам (68,3 %), ЖОО-да – 24494 әйел профессорлық-оқытушылық құрамда (64 %), оның ішінде басшы әйелдер – 25 адам (19,2 %).

ЖОО-ларда магистр деңгейі бар әйелдер – 8316 адам (74,7 %; философия докторлары – 825 адам (52,8 %); ғылым докторлары – 1434 адам (41 %); ғылым кандидаттары – 8644 адам (61,6 %); профессорлар – 873 адам (36 %); доценттер – 3501 адам (55,6 %).

Гендерлік бөліністе жабдықтарға, емтихандарға, орынжайларға, шығыстарға қолжетімділік бойынша статистика бақыланбайды, өйткені жыныстық ерекшелігіне байланбаған – барлық шығыстар жыныстық айырмашылығына қарамастан адамға есептеледі.

с) оқытудың барлық түрлерінде және деңгейінде ерлер мен әйелдердің рөлінің кез келген стереотипті тұжырымдамасын бірге оқыту және бұл мақсатқа жетуге көмектесетін оқытудың басқа түрлері арқылы, көбінесе оқу құралдарын және мектеп бағдарламаларын қайта қарау және оқу әдістеріне бейімделу арқылы жою

Қазақстанда жалпы білім беретін мектептерде негізінен қыздар мен ұлдар бірге оқиды. Кейбір мектептерде қыздар мен ұлдар бөлек оқытылады (мысалы, инновациялық-білім беру лицейлері), алайда оқыту сапасының барлық өлшемшарттары, оның ішінде оқу пәндерін, емтихандарды жүргізу және т.б. бірдей болып келеді.

Бұл ретте барлық білім беру ұйымдары оқу қызметін – Қазақстан Республикасы Үкіметі бекіткен бірыңғай мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары бойынша ұйымдастырады.

д) стипендия және басқа білім жәрдемақыларын алуға бірдей мүмкіндік

Қазақстанда жоғары білім алуға білім беру гранттары бөлінеді. Гранттар Ұлттық бірыңғай тестілеу (ҰБТ) қорытындысы бойынша ең жоғары балл жинаған абитуриенттерге беріледі.

2016 жылы білім беру гранттарына түскендердің жалпы саны 28329 адам, оның ішінде 15895-і (56 %) әйел болды.

Мемлекеттік стипендия үлгерімі жақсылардың барлығына (емтихандық сессия нәтижесі бойынша қарызы немесе аралық аттестация қорытындысы бойынша қанағаттанарлықсыз бағалары жоқтарға), сондай-ақ ЖОО-лардың студенттері, магистранттары, интерндері, бастауыш және орта кәсіптік оқу мекемелерінің оқушылары болып табылатын жетім балаларға және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға жынысы бойынша кемсітушіліксіз беріледі.

е) оқуды жалғастыру бағдарламаларына, үлкендер арасында сауаттылықты тарату бағдарламасы және ерлер мен әйелдердің арасындағы білімнің алшақтығын қысқартуға арналған функционалдық сауаттылық бағдарламасын қосқандағы тең мүмкіндіктер

Қолданыстағы заңнаманың нормаларына сәйкес барлық азаматтарға олардың жынысына қарамастан білім алуға тең құқық пен қолжетімділік беріледі.

Қазақстанда білім алуға қолжетімділік индексі әйелдерде (0,980) ерлерге (0,952) қарағанда жоғары, ол орташа есеппен 0,967-ні құрайды, индекс 15 және одан жоғары жастағы халықтың сауаттылық үлесімен, сондай-ақ халықты оқытумен қамту көрсеткішімен бағаланады.

Халықтың ақпараттық сауаттылығының айтарлықтай өсуі байқалуда. 15 және одан жоғары жастағы халықтың 34 %-ы компьютермен жұмыс істеу дағдыларына ие, 20 %-ы интернетті қолданады, 12 %-ы ағылшын тілін меңгерген.

Бұдан басқа, Қазақстанның ересек халқының арасында сауаттылық деңгейін айқындау үшін РІААС халықаралық зерттеуіне қатысу шешімін қабылдады. Бұл ересек халықтың оқу, математикалық және ақпараттық-коммуникациялық сауаттылығын кеңінен халықаралық деңгейде зерттеу.

Зерттеу еліміздің ересек халқының өзінің күнделікті өмірінде оқу, ақпарат іздеу, компьютерлік технологиялар секілді қызмет түрлерін қалай қолданатынын анықтауға, сондай-ақ олардың білімі мен жұмыс тәжірибесі туралы білуге мүмкіндік береді. Берілген ақпарат Қазақстанның адами капиталының дамуы туралы айқын көріністі алуға көмектеседі. Зерттеу қорытындысы бойынша ЭЫДҰ берген маңызды ақпараттық материалдар елімізге өмір бойы жұмыспен қамтуды арттыру және жұмыссыздықты төмендету үшін оқу бағдарламаларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

2018 жылы сауалнамаға және тестілеуге еліміздің барлық өңірінде халықаралық таңдаумен іріктелген жасы үлкен 6 000 қазақстандық қатысады.

f) мектеп бітірмеген қыздардың санын азайту және мерзімінен бұрын мектептен кеткен қыздар мен әйелдерге бағдарлама дайындау

Практика мектеп қабырғасында білім алуды тоқтатудың сирек жағдайлары көбінесе әлеуметтік-экономикалық себептер бойынша болатынын және жыныстық белгісіне негізделмегенін көрсетеді.

Сонымен бірге, уәкілетті органдар балаларды мектепке дейінгі және орта біліммен қамтуды қамсыздандыру және т.б. бойынша жүйелік негізде бақылау жүргізуде. Қатысушылыққа мониторинг "Мектепке дейінгі жастағы және мектеп жасындағы балалар орта білім алғанға дейін оларды есепке алуды ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрі міндетін атқарушының 2017 жылғы 11 шілдедегі № 324 бұйрығына сәйкес жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасының аумағында тұратын (тұрақты немесе уақытша) немесе 0-ден 18 жас аралығындағы барлық балалар (олар орта білім алғанға дейін) тұрғылықты (болу) жерінде тіркелуіне қарамастан міндетті персоналды есепке алынуға жатады.

Осылайша, уақытша оқумен қамтылмаған балалардың тізбесін автоматты түрде анықтау тетігі жасалды.

g) спортпен белсенді айналысуда және дене тәрбиесінде бірдей мүмкіндіктер

"Дене шынықтыру және спорт туралы" 2014 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес мемлекеттік саясат халықтың салауатты тұрмыс салтын қамтамасыз етуге, дене шынықтыру мен спортты дамытуға бағытталған және барлық жеке тұлғалар үшін еріктілік, теңдік пен жалпыға қолжетімділік қағидаттар жүзеге асырылады.

Бүгінгі күні Қазақстанда дене шынықтырумен және спортпен айналысатын азаматтар 5204,4 мың адамды, оның ішінде 1116,5 мыңы әйелдерді құрайды.

Дене шынықтыру және спорт саласында 48,1 мың штат қызметкері, оның ішінде 8,5 мың әйел жұмыс істейді.

Жоғары жетістіктер спортында әйелдердің құқықтары толыққанды іске асырылды. Мәселен, Қазақстан Республикасының ұлттық құрама командаларында:

- жазғы олимпиадалық спорт түрлері бойынша 2420 әйел, жазғы олимпиадалық емес спорт түрлері бойынша 873 әйел, ұлттық спорт түрлері бойынша 67 әйел, мүгедектерге арналған спорт бойынша 161 әйел;

- қысқы олимпиадалық спорт түрлері бойынша – 434 әйел, олимпиадалық емес спорт түрі бойынша 24 әйел бар.

Спортта және дене шынықтыруда қыздар мен әйелдердің қатысуын шектейтін нормалар мен қағидалар Қазақстанда жоқ. Сондай-ақ әйелдерге спортпен айналысуға мүмкіндік бермейтін киімдерге қандай да бір шектеулер қойылмаған. Спорт нысандары мен жабдықтарына әйелдер мен ерлердің қолжетімділігі бірдей.

h) отбасының тұрмыс халін және денсаулығын қамтамасыз ету мақсатында білім сипатындағы арнайы ақпаратты алу, сонымен қоса отбасы санын жоспарлау туралы ақпарат және консультация алу мүмкіндігі

Отбасылардың денсаулығы мен әл-ауқатын қамтамасыз етуге жәрдемдесу мақсатында танымдық сипатта арнайы ақпарат таратумен Денсаулық сақтау министрлігінің Салауатты өмір сүру салтын (СӨС) құру мәселелері жөніндегі ұлттық орталық айналысады. Оның 14 облыстық, 15 қалалық және 69 аудандық Салауатты өмір сүру салтын құру мәселелері жөніндегі орталығы, 196 денсаулықты нығайту орталығы, 557 СӨС кабинеті бар.

Жұмыс мынадай бағыттар: дене белсенділігі, дұрыс тамақтану, темекі шегудің, алкоголь мен есірткіні артық пайдаланудың алдын алу, туберкулез, жыныстық жолмен берілетін инфекциялық аурулар және АИТВ/ЖИТС алдын алу, репродуктивтік денсаулық, сонымен қатар отбасын құруды жоспарлау бойынша жүзеге асырылады.

Орташа білім беретін мектептердің оқу пәндерінің шамамен 30 %-ы отбасылық және адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған, олар бойынша "Менің отбасым", "Мен және біз", "Менікі және біздікі", "Менің достарым" тақырыптарын зерделеу енгізілген. "Адам. Қоғам. Құқық" деген мектеп пәнінің бағдарламасына "Отбасы әлеуметтік топ секілді", "Отбасылық құқық негіздері", "Отбасын құру қағидаттары", "Ата-аналар", "Балалар", "Ерлі-зайыптылардың құқықтары мен міндеттері" бөлімдері мен тақырыптары кіреді.

Білім берудің барлық деңгейінде "Өзін-өзі тану" адамгершілік-рухани білім беру бағдарламасы енгізілген, оның мазмұны әлеуметтік-гуманитарлық пәндер білімін камтиды (әдеп, психология, философия, социология, құқық тану).

Осылайша, СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 27 а) тармағын орындау қамтамасыз етілген.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 27 б) тармағы бойынша:

Практикада неке қиюға байланысты қыздардың мектеп білімін тоқтату жағдайлары өте сирек кездеседі. Сонымен бірге, 2008 жылдан бастап балаларды адамгершілікке тәрбиелеу, мәдени дәстүрлер туралы дұрыс түсінік қалыптастыру бойынша ҮЕҰ-мен бірлесіп балаларды қорғау мәселелері бойынша 30-дан астам зерттеулер жүргізілді. "Шығармашылық бастамашы әйелдер лигасы" қоғамдық бірлестігімен бірлесіп ерте және мәжбүрлі некелердің себептерін анықтау және егжей-тегжейлі талдау үшін зерттеу жүргізілді. Зерттеу нәтижесінде "Ерте және мәжбүрлі некенің профилактикасы" әдістемелік ұсынымы әзірленді.

2016 жылы өмірлік қиын жағдайға тап болған кәмелетке толмаған балаларға арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету мәселелері бойынша әлеуметтік зерттеу жүргізілді. Осы зерттеу барысында "Дағдарыс орталықтары одағы" ЗТБ балаларға арнаулы әлеуметтік қызметтердің сапасы мен қолжетімділігі зерттелді, сондай-ақ жоғарыда көрсетілген санаттардың ішінен әлеуметтік қызмет алушылар анықталды.

Сондай-ақ, балалардың арасында зорлық-зомбылық фактілерінің, оның ішінде отбасыда, білім беру ұйымдарында сексуалдық зорлық-зомбылықтың, қоқан-лоқылықтың және т.б. бар болуына анонимдік анкета жүргізілді (нысаналы топтар: білім беру ұйымдарының 5-11 сынып оқушылары, әрбір өңірде кемінде 800 адам).

Жұмыс қорытындысы бойынша "Өмірлік қиын жағдайға тап болған балалардың құқықтарын іске асыру" әдістемелік ұсынымы және заңнамалық актілерге балаларға арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету тетігін және зорлық-зомбылық профилактикасының шараларын жетілдіру бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу жөнінде ұсыныстар әзірленді.

Берілген әдістемелік ұсынымдардың деректері Республиканың барлық өңірлеріне жіберілді.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 27 с) тармағына сәйкес жасөспірімдер мен олардың ата-аналары, оның ішінде тұрмысы нашар отбасыдан шыққан қыздар арасында өзекті тақырыптарға әңгімелесу, семинарлар, тренингтер, дөңгелек үстелдер түрінде санитариялық-танымдық жұмыс тұрақты негізде өткізіледі.

Қазақстандағы БҰҰ-ның тұрғылықты халық саласындағы қорының Елдік офисі (ЮНФПА) пилоттық өңірлерде "Валеология" пәнінің шеңберінде колледж студенттері үшін сексуалдық және репродуктивтік денсаулықты қорғау бойынша компоненттерді және жасөспірім қыздар мен ұлдардың жыныстық тәрбиесін қоса алғанда, тиісті құқықтарды күшейтумен оқу курсы әзірледі және апробациядан өткізілді. Білім және ғылым министрлігі осы тәжірибені қолдану және мектеп бағдарламасына қосу мүмкіндігін қарастыруда.

Отбасының негізі, отбасын жоспарлау, ерте жүктіліктің, аборттардың алдын алу мәселелері бойынша халықтың хабардарлығын арттыру мақсатында емханалардың

және салауатты өмір салтын қалыптастыру орталықтарының жанынан жастарға арналған 87 денсаулық орталығы, 4582 денсаулық мектебі құрылды.

Жасөспірімдер мен жастарға репродуктивтік денсаулықты қорғау мәселелері: сексуалдық мінез-құлық дағдыларын сапалы түрде және жауапкершілікпен қалыптастыру, қауіпсіз контрацептивтік құралдарды қолдану, өзі қаламайтын жүктіліктің алдын алу, сексуалдық мәдениет, ЖЖБИ, ЖИТС профилактикасы саласындағы әлеуметтік-құқықтық білім деңгейін арттыру, сондай-ақ ақпараттық-білім материалдарын тарату бойынша консультативтік, заңды және медициналық-психологиялық көмек көрсетіледі.

11-бап. Жұмыспен қамту

1. Қатысушы мемлекеттер әйелдерге қарсы кемсітушілікті жойып, жұмыспен қамту саласында ерлер мен әйелдерге тең құқық негізінде құқық беру үшін барлық шараларды қабылдайды, оның ішінде:

a) еңбек ету құқығы адамның ажырамас құқығы ретінде

Қазақстанда әйелдердің еңбекке құқығын іске асыру үшін қажетті құқықтық жағдайлар жасалған. Еңбек кодексі еңбек қатынастарын және еңбек қатынастарымен тікелей байланысты өзге де қатынастарды еңбек қатынастары тараптарының құқықтары мен мүдделерін қорғауға, еңбек саласындағы құқықтар мен бостандықтардың ең төмен кепілдіктерін белгілеуге бағытталған құқықтық реттеуді қамтамасыз етеді. Еңбек кодексі еңбек саласында гендерлік теңдікті қамсыздандыруға бағытталған құқық нормаларының, оның ішінде жыныстық белгісі бойынша кемсітушілікке жол бермеу кешенін құрайды.

Ешкімді де еңбек құқықтарын іске асыру кезінде шығу тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне, жасына немесе дене кемістіктеріне, сондай-ақ қоғамдық бірлестіктерге қатыстылығына байланысты ешқандай кемсітуге болмайды (Еңбек кодексі 6-бабының 2-тармағы). Еңбек саласында кемсітушілікке ұшырадым деп есептейтін адамдар Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен сотқа немесе өзге де орындарға жүгінуге құқылы (Еңбек кодексі 6-бабының 4-тармағы).

b) жұмысқа қабылданғанда бірдей мүмкіндікке құқығы, оның ішінде жұмысқа қабылдау кезінде бірдей өлшемшарт қолдану

Еңбек кодексінің 25-бабына сәйкес еңбек шартын жасау кезінде құқықтар мен мүмкіндіктер теңдігін бұзуға тыйым салынады. Жұмыс беруші жұмысқа қабылдау үшін бос жұмыс орындары туралы ақпаратта еңбек саласындағы кемсітушілік сипаттағы талаптарға жол бермеуге міндетті ("Халықты жұмыспен қамту туралы" 2016 жылғы 6 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңының 28-бабы 2-тармағының 7-тармақшасы). ӘҚБТК жұмыспен қамту мәселелері бойынша уәкілетті органның, еңбек делдалдығын көрсетуші жеке және заңды тұлғалардың, сондай-ақ жұмыс берушінің жұмысқа

қабылдау үшін бос орындарға еңбек саласында кемсітушілік сипаттағы талаптарды құрайтын ақпаратты жариялағаны үшін жауапкершілік қарастырылған (90-баптың 3-тармағы).

Мемлекеттік қызметке кіруге тең құқыққа Конституция (33-баптың 4-тармағы) және "Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы" 2015 жылғы 23 қарашадағы Қазақстан Республикасының Заңы (16-баптың 5-тармағы) кепіл болады. 2017 жылғы 1 қаңтарда мемлекеттік қызметшілердің жартысынан көбін 55,5% (92203-тің 51151-і) әйелдер құрайды. Мемлекеттік қызметші-әйелдер санының ұлғаю тенденциясы байқалады (2013 жылы – 49527 немесе 54,9 %, 2014 жылы – 49095 немесе 54,2%, 2015 жылы – 50219 немесе 55 %).

2011 – 2016 жылдары аралығында Қазақстандағы жұмыс күшінің саны 8,8-ден 9,0 млн. адамға дейін, оның ішінде әйелдер саны 4,3-тен 4,4-ке дейін көбейді. Сондай-ақ жұмыспен қамтылғандардың саны 8,3-тен 8,6 млн. адамға дейін, оның ішінде әйелдер 4,0-ден 4,1-ге дейін көбейді. Жұмыспен қамту құрылымында жалдамалы жұмыс істейтін әйелдердің үлесі басым болып келеді. Мәселен, 2011 жылы жалдамалы 2,7 млн. әйел жұмыс істесе (жұмыспен қамтылған әйелдердің 66,5 %-ы), ал 2016 жылы 3,1 млн. әйел жұмыс істейді (75,7 %). Ауылдық елді мекенде жалдамалы әйел жұмыскерлерінің саны 2011 жылы 895,5 мың адамнан 2016 жылы 1046,9 мың адамға дейін өскені байқалуда.

с) мамандықты немесе жұмыс түрін еркін таңдау, қызметінде көтерілу және жұмыспен қамтылу кепіліне, сонымен қатар жұмыс жеңілдіктері мен шарттарын қолдану, кәсіби даярлау және қайта даярлау, оқуды қоса, біліктілігін арттыруға кәсіби дайындау және уақтылы қайта даярлану құқығы

Конституцияға сәйкес: "Әркімнің еңбек ету бостандығына, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауына құқығы бар"; "Әркімнің қауіпсіздік пен тазалық талаптарына сай еңбек ету жағдайына, еңбегі үшін нендей бір кемсітусіз сыйақы алуына, сондай-ақ жұмыссыздықтан әлеуметтік қорғалуға құқығы бар"; "Әркімнің тынығу құқығы бар. Еңбек шарты бойынша, жұмыс істейтіндерге заңмен белгіленген жұмыс уақытының ұзақтығына, демалыс және мереке күндеріне, жыл сайынғы ақылы демалысқа кепілдік беріледі".

Еңбек кодексінің 68-бабының 1-тармағына сәйкес жұмыс уақытының қалыпты ұзақтығы аптасына 40 сағаттан аспауға тиіс. Он сегіз жасқа толмаған, ауыр жұмыстарда, еңбек жағдайлары зиянды және (немесе) қауіпті жұмыстарда істейтін, I және II топ мүгедектеріне жұмыс уақытының қысқартылған ұзақтығы бекітіледі.

Жұмыскерлердің әлеуметтік-тұрмыстық және өзге де жеке қажеттіліктерін өндіріс мүдделерімен үйлестіру мақсатында жұмыскерлер үшін икемді жұмыс уақыты режимі белгіленуі мүмкін (Еңбек кодексінің 74-бабы). Белгіленген жұмыс уақытының, икемді (ауыспалы) жұмыс уақытының ұзақтығы, икемді жұмыс уақыты режиміндегі есептік кезең жұмыс берушінің актісінде, еңбек немесе ұжымдық шарттарда белгіленеді.

Сондай-ақ Еңбек кодексіне қашықтықтан жұмыс істеу ұғымы енгізілді. Қашықтықтан жұмыс істейтін жұмыскерлер үшін жұмыс уақытының тіркелген есебі белгіленеді, оны бақылау ерекшеліктері еңбек шартында айқындалады (Еңбек кодексінің 138-бабы).

Еңбек кодексінің 118-бабына сәйкес жұмыс беруші жұмыскерлерді немесе өзімен еңбек қатынастарында тұрмайтын өзге адамдарды (білім алушы) кәсіптік даярлауды, қайта даярлауды және олардың біліктілігін арттыруды жүргізеді.

d) тең сыйақы алуға, жеңілдік алуды қоса, тең бағалы еңбекке байланысты тең шарттар, сондай-ақ жұмыс сапасын бағалауда тең әдістемелеу құқығы

Қазақстанда ерлер мен әйелдердің бірдей еңбегі үшін бірдей ақы төлеу адам құқықтарын іске асыру саласының негізін қалайтын бағыт болып табылады. Конституция азаматтардың еңбегі үшін қандай да бір кемсітусіз сыйақы алу құқығын көздейді, сондай-ақ ол Еңбек кодексінің 22-бабында бекітілген. Еңбекке ақы төлеу жүйесі және жұмыскерлерді еңбекке ынталандыру ұжымдық шарттың, еңбек шартының талаптарында және жұмыс берушінің актілерінде айқындалады. Жұмыскердің айлық жалақысының мөлшері жұмыскердің біліктілігіне, орындалатын жұмыстың күрделілігіне, санына және сапасына, сондай-ақ еңбек жағдайларына қарай сараланып белгіленеді. Жұмыс беруші жұмыскерлердің өндіріс тиімділігі мен орындалатын жұмыстардың сапасын жоғарылатуға мүдделілігін арттыруды күшейту үшін ұжымдық шарт талаптарында және жұмыс берушінің актілерінде айқындалған сыйлықақы беру жүйелерін және еңбекті ынталандырудың басқа да нысандарын енгізе алады (Еңбек кодексінің 107-бабы). Осылайша, жалақының деңгейін анықтау өлшемшарттары орындалатын жұмыстың саны, сапасы, күрделілігі және еңбек шарттары болып табылады.

Еңбек заңнамасының ең маңызды қағидаты – еңбегі үшін республикалық бюджет туралы заңмен тиісті қаржы жылына бекітілген ең төмен жалақы мөлшерінен кем емес әділ ақы алуға құқықты қамтамасыз ету болып саналады.

Қазақстанда жалақы белгілеу мен төлеу және оның талаптарын орындау мәселелерін реттейтін заңнамалық негіздің болуы "Бірдей құндылықтағы еңбек үшін ерлер мен әйелдерге бірдей сыйақы беру туралы" Конвенцияны ратификациялауға мүмкіндік берді. Гендерлік теңдік стратегиясын іске асыруда: "Ең төменгі жалақыны белгілеу рәсімін жасау туралы" № 26 ХЕҰ ("Ең төменгі жалақыны белгілеу рәсімін жасау туралы конвенцияны ратификациялау туралы" 2014 жылғы 7 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңы); № 95 "Жалақыны қорғау туралы" ("Жалақыны қорғау туралы конвенцияны ратификациялау туралы" 2014 жылғы 7 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңы); № 187 "Еңбек қауіпсіздігі мен гигиенасына жәрдемдесетін негіздер туралы" ("Еңбек қауіпсіздігі мен гигиенасына жәрдемдесетін негіздер туралы конвенцияны (187-конвенция) ратификациялау туралы" 2014 жылғы 7 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңы) Конвенциялары ратификацияланды.

2012 жылы бюджет саласындағы қызметкерлердің жалақысы 30 %-ға көбейді. 2016 жылдан бастап азаматтық қызметшілердің еңбекке ақы төлеу жүйесінің жаңа моделі енгізіліп, жалақыны қызметкердің біліктілігіне, жұмыс өтіліне, сондай-ақ орындалып жатқан жұмысының күрделілігіне, көлеміне және шарттарына байланысты орташа 30 %-ға арттыруға мүмкіндік берді.

е) зейнеткерлікке шығу, жұмыссыздық, ауру, мүгедектік, кәрілік және де басқа да еңбек қабілетінен айырылу жағдайларында әлеуметтік қамсыздандыру құқығы, сонымен қатар ақы төленетін демалысқа шығу құқығы

Қазақстанда әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінің көпдеңгейлі моделі жұмыс істеуде, ол нарық экономикасының қағидаттарына сәйкес келеді және базалық, міндетті және ерікті деңгейде әлеуметтік қамсыздандыруға мемлекет, жұмыс беруші мен жұмыскер арасындағы жауапкершілікті бөлуді көздейді.

"Зейнетақымен қамсыздандыру туралы" 2013 жылғы 21 маусымдағы Қазақстан Республикасы Заңының 11-бабына сәйкес жасына байланысты зейнетақы төлемдерін тағайындау: ерлерге 63 жасқа толғанда, әйелдерге 58 жасқа толғанда жүргізіледі (2018 жылғы 1 қаңтардан бастап әйелдердің зейнеткерлік жасын 63 жасқа дейін 10 жыл бойы жыл сайын 6 айға кезең-кезеңімен көбейту қарастырылған).

5 және одан көп бала туған (асырап алған) және оларды сегіз жасқа дейін тәрбиелеген әйелдердің 53 жасқа толғанда; Семей ядролық сынақ полигонындағы төтенше және радиация қаупі ең жоғары аймақтарда кемінде 5 жыл тұрған әйелдердің 45 жасқа толғанда зейнеткерлікке ерте шығу бойынша жеңілдіктері бар екенін атап өткен жөн. Бұдан басқа, жұмыс істемейтін ананың жас балаларды бағып-күткен уақыты, бірақ әрбір бала 3 жасқа толғанға дейін, жалпы жиынтығы 12 жыл шегіндегі уақытын зейнетақыны тағайындау үшін еңбек өтіліне есептеу бойынша жеңілдік көзделген. Жұмыс өтіліне басқа әлеуметтік маңызды кезеңдерді қосу көзделген – 16 жасқа дейінгі мүгедек баланы бағып-күту, дипломаттар жұбайларының шетелде тұру кезеңі, әскери қызметшілер, әлеуметтік күш құрылымының қызметкерлері жұбайларының мамандығы бойынша жұмысқа орналасу мүмкіндігі болмаған жерлерде жұбайларымен бірге тұрған, бірақ жалпы жиынтығы 10 жылдан аспайтын кезеңі және т.б. 2018 жылғы 1 шілдеден бастап осы кезеңдер базалық зейнетақыны тағайындау үшін жұмыс өтіліне қосылатын болады. Зейнеткерлік жасты көбейтумен зейнеталды жастағы әйелдерді еңбек қызметіне тарту бойынша шаралар қабылданғанын атап өту қажет.

"Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін одан әрі жаңғыртудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 18 маусымдағы Жарлығымен бекітілген Тұжырымдамаға сәйкес ынтымақты зейнетақы мөлшері жыл сайын инфляция деңгейінен 2 пайызға ілгерілетіп көбеюде.

Жинақтаушы зейнетақы қорына төлеуге жататын міндетті зейнетақы жарналары жынысына қарамастан барлық қызметкерлер үшін қызметкердің ай сайынғы табысынан 10 % мөлшерінде бекітіледі. Зейнетақымен қамсыздандыру деңгейін

арттыру бойынша қолданылып жатқан шаралар халықаралық практикада қолданылатын жоғалтылған табысты алмастыру стандартын арттыруға мүмкіндік берді (40 %), ол 2016 жылы республикада базалық және ынтымақты зейнетақы төлемдері есебінен 43,8 %-ды құрады. Зейнетақы мен жәрдемақының кепілдендірілген жыл сайынғы арттыруынан бөлек біржолғы арттырулар да жүзеге асырылады. Мәселен, Қазақстан Республикасының Президентінің "Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік" атты Жолдауында айтылған тапсырмасын іске асыруда 2017 жылы зейнетақыны 2016 жылғы деңгейге қатысты 20 %-ға көбейту қамсыздандырылды. 2018 жылғы 1 шілдеден бастап базалық зейнетақы мөлшерінің нақты артуы күтілуде, ол зейнетақы жүйесіне қатысу өтіліне байланысты есептелетін болады.

Еңбек кодексінің 133-бабына сәйкес жұмыс беруші өз қаражаты есебінен жұмыскерлерге еңбекке уақытша қабілетсіздігі бойынша әлеуметтік жәрдемақы төлеуге міндетті. Еңбекке қабілетсіздік парақтары еңбекке уақытша қабілетсіздігі бойынша әлеуметтік жәрдемақылар төлеу үшін негіз болып табылады. Жәрдемақылар жұмыскерлерге еңбекке қабілетсіздіктің бірінші күнінен бастап жұмысқа қабілеттілігі қалпына келген күнге дейін немесе мүгедектік белгіленгенге дейін Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес төленеді. Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан еңбекке уақытша жарамсыздығы бойынша, асыраушысынан айырылған, жұмысынан айырылған (2005 жылдан бастап) жағдайларда, жұмыс істейтін әйелдерге жүктілігіне және босануына байланысты табысынан айырылған жағдайда, жаңа туған баланы (балаларды) асырап алуына байланысты табысынан айырылған жағдайда және бір жасқа толғанға дейін бала күтіміне байланысты табысынан айырылған (2008 жылдан бастап) жағдайда әлеуметтік төлемдер жүзеге асырылады.

"Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айрылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар туралы" 1997 жылғы 16 маусымдағы Қазақстан Республикасы Заңының 8-бабында мүгедектігі бойынша жәрдемақылар мүгедектікке душар болған жағдайда жәрдемақыға өтініш жасалған уақытта жұмыстың тоқтатылғанына немесе жалғасуына қарамастан тағайындалатыны бекітілген.

Еңбек кодексінің 88-бабына сәйкес егер өзге де нормативтік құқықтық актілерде, еңбек, ұжымдық шарттарда және жұмыс берушінің актілерінде көбірек күн саны көзделмесе, жұмыскерлерге ұзақтығы күнтізбелік 24 күн болатын еңбек демалысы беріледі. Еңбек, ұжымдық шарттарда жұмыскерлерге үздіксіз ұзақ жұмысы, маңызды, күрделі, жедел жұмыстарды, сондай-ақ өзге де сипаттағы жұмыстарды орындағаны үшін көтермелеу сипатында жыл сайынғы ақылы қосымша демалыстар сондай-ақ сынақтар мен емтихандарға дайындалу және оларды тапсыру, зертханалық

жұмыстарды орындау, дипломдық жұмыс (жоба) жазу және оны қорғау үшін, әскери-оқу резервіне дайындау бағдарламаларынан өту үшін оқу демалыстары белгіленуі мүмкін.

f) денсаулықты қорғауға және қауіпсіз жұмыс жағдайына, оның ішінде ісін жалғастыру функциясын сақтауға құқығы

Еңбек кодексінің 26-бабына сәйкес "Он сегіз жасқа толмаған жұмыскерлердің еңбегін пайдалануға тыйым салынатын жұмыстардың тізімін, он сегіз жасқа толмаған жұмыскерлердің ауыр заттарды тасуы мен қозғалтуының шекті нормаларын және әйелдердің еңбегін пайдалануға тыйым салынатын жұмыстардың тізімін, әйелдердің ауыр заттарды қолмен көтеруінің және жылжытуының шекті нормаларын бекіту туралы" Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 8 желтоқсандағы № 944 бұйрығымен бекітілген Әйелдердің еңбегін пайдалануға тыйым салынатын жұмыстардың тізіміне (бұдан әрі – тізім) сәйкес әйелдерді ауыр жұмыстарға, еңбек жағдайлары зиянды және (немесе) қауіпті жұмыстарға жұмысқа орналастыруға жол берілмейді. Тізімде металл өңдеу, монтаж және құрылыс-жөндеу жұмыстарында, тау-кен және тау-кен-капитал, геологиялық-барлау және топографиялық-геодезиялық жұмыстарда әйелдерге жұмыс істеуге тыйым салатын 287 кәсіп пен мамандықтар тізімі бар, сондай-ақ ол ХЕҰ қағидаттары мен қағидаларына сай келетін әйелдердің қолмен ауыр затты көтеруі мен орын алмастыруының шекті нормаларын бекітеді. Тізім ананы қорғауға жәрдемдеседі, сондай-ақ әйелдердің денсаулығын қорғайды. Сонымен қатар, жаңа технологияларды қолдануға, өндірісті автоматтандыруға, роботтарды қолдануға және т.б. орай әйелдердің денсаулығына зиян келтірмейтін мамандықтарға олардың қолжетімділігін кеңейту мақсатында тізімді өзектендіру көзделуде. "Зиянды еңбек жағдайларында әйелдердің еңбегін реттеу тетігін жетілдіру" тақырыбына талдамалық зерттеу жүргізілуде, оның нәтижелері бойынша 2018 жылы тізім өзектендіріледі.

2. Тұрмысқа шығуына немесе ана болуына байланысты әйелдерді кемсітудің алдын алу үшін және оларға еңбекке тиімді құқығына кепіл беруге қатысушы мемлекеттер үйлесімді мынадай шараларды қабылдайды:

a) санкция қолдану қаупімен жүктілікке байланысты немесе жүктілік демалысына шығуына және босануына байланысты жұмыстан шығаруды немесе отбасы жағдайына байланысты жұмыстан шыққанда болатын кемсітуге тыйым салу

Еңбек кодексі жүкті әйелдердің еңбегін реттеу ерекшеліктерін көздейді. Еңбек кодексінің 54-бабына сәйкес жұмыс берушіге жүктілік туралы анықтаманы ұсынған жүкті әйелдермен, үш жасқа дейінгі балалары бар әйелдермен, он төрт жасқа дейінгі баланы (он сегіз жасқа дейінгі мүгедек баланы) тәрбиелеп отырған жалғыздікті аналармен, аталған балалар санатын анасыз тәрбиелеп отырған өзге де адамдармен жұмыс берушінің бастамасымен еңбек шартын бұзуға жол берілмейді. Егер жүкті әйел бір жылдан кем емес белгілі бір мерзімге жасалған еңбек шартының мерзімі аяқталған күні мерзімі он екі және одан көп апта жүктілігі туралы медициналық қорытынды

ұсынса, сондай-ақ үш жасқа дейінгі баласы бар, бала асырап алған және бала күтімі бойынша жалақысы сақталмайтын демалысқа өз құқығын пайдалануға ниет білдірген жұмыскер уақытша болмаған жұмыскерді алмастыру жағдайынан басқа, еңбек шартының мерзімін ұзарту туралы жазбаша өтініш берсе, онда жұмыс беруші еңбек шартының мерзімін бала күтімі бойынша демалыс аяқталған күнді қоса алып ұзартуға міндетті (Еңбек кодексінің 51-бабы).

Жүкті әйелді заңсыз жұмыстан босатқан жағдайда жұмыскерді бұрынғы жұмысына қайта алу туралы жеке еңбек дауын қарау жөніндегі келісу комиссиясының не соттың шешімі бойынша жұмыс беруші оны жұмысқа қайта алуға тиіс. Бұрынғы жұмысына қайта алынған жұмыскерге амалсыз бос жүрген (жұмыстан шеттетілген) барлық уақыты үшін орташа жалақысы немесе басқа жұмысқа заңсыз ауыстырылған кезде төмен ақы төленетін жұмысты орындаған уақыт үшін, бірақ алты айдан аспайтын уақытқа жалақыдағы айырма төленеді.

ҚК 152-бабының 2-тармағына сәйкес әйелмен оның жүктілігі себебі бойынша еңбек шартын жасасудан негізсіз бас тарту немесе онымен еңбек шартын негізсіз тоқтату немесе үш жасқа дейінгі балалары бар әйелмен осы себептер бойынша еңбек шартын жасасудан негізсіз бас тарту немесе онымен еңбек шартын негізсіз тоқтату, сол сияқты мүгедекпен оның мүгедектігі себебі бойынша не кәмелетке толмаған адаммен оның кәмелетке толмағандығы себебі бойынша еңбек шартын жасасудан негізсіз бас тарту немесе еңбек шартын негізсіз тоқтату – белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан бір жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз, бес жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не үш жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не тоқсан тәулікке дейінгі мерзімге қамаққа алуға жазаланады.

б) жұмыс орнын, қызмет дәрежесін немесе әлеуметтік жәрдем ақыларды жоғалтпайтындай етіп, жүктілігі және тууына байланысты ақы төленетін немесе әлеуметтік жәрдемақыларымен салыстыруға болатын демалыстарды енгізу

Еңбек кодексінің 99-бабында жүкті әйелдерге, егер Қазақстан Республикасының заңдарында өзгеше белгіленбесе, ұзақтығы босануға дейін күнтізбелік 70 күнге және босанғаннан кейін күнтізбелік 56 (қиын босанған немесе екі немесе одан көп бала туған жағдайда – 70) күнге жүктілікке және босануға байланысты демалыс беріледі делінген. Ядролық сынақтардың әсеріне ұшыраған аумақтарда тұратын әйелдерге жүктілік және босану бойынша жұмысқа жарамсыздығы туралы қағаз және анықтама 27 аптадан қалыпты босанған жағдайға ұзақтығы 170 күнтізбелік күнге және қиналып босанған немесе екі және одан да көп бала туған жағдайда – 184 күнге беріледі.

2008 жылдан бастап жұмыс істейтін әйелдерге жүктілікті, босануды және ананы міндетті әлеуметтік сақтандыру енгізілді. Оларға Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан жүктілік пен босануға байланысты демалыс күндеріне орташа айлық жалақы көлемінде әлеуметтік төлемдер, сондай-ақ бала бір жасқа толғанға дейін оның күтіміне

байланысты орташа айлық табысынан 40 % мөлшерінде әлеуметтік төлемдер жүргізіледі ("Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы" 2003 жылғы 25 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңының 23-2-бабы). Жүктілікке және босануға, жаңа туған баланы (балаларды) асырап алуға және бала бір жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты табысынан айырылған жағдайда берілетін әлеуметтік төлемдерден міндетті зейнетақы жарналары ұсталынады және бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына жіберіледі (26-бап).

с) ата-аналарға отбасылық міндеттерін еңбек қызметімен және қоғамдық өмірге қатысуымен қоса атқаруға мүмкіндік беру үшін, атап айтқанда, балаларды күту жөніндегі мекемелердің жүйесін құру және кеңейту арқылы қажетті қосымша әлеуметтік қызметтерді көтермелеу

Еңбек кодексінде әйелдердің еңбегін пайдалануға тыйым салуға, отбасылық міндеттемелері бар әйелдер мен басқа адамдардың еңбегі және тынығу режимінің ерекшеліктеріне, жұмыс берушінің бастамасы бойынша жүкті әйелдермен еңбек шартын бұзуға шектеу қоюға қатысты нормалар қамтылған.

Еңбек кодексінің 51, 54, 58, 76 және 77-баптарына сәйкес жұмыс беруші:

1) жүкті әйелдерді түнгі уақыттағы жұмысқа, демалыс және мереке күндеріндегі жұмысқа, үстеме жұмысқа тартуға, іссапарға жіберуге, сондай-ақ жыл сайынғы ақы төленетін еңбек демалысынан кері шақыртып алуға;

2) түнгі уақыттағы жұмысқа, үстеме жұмысқа, сондай-ақ іссапарға және вахталық әдіспен жұмыс істейтін жұмыстарға:

3) 7 жасқа дейінгі балалары бар әйелдерді және 7 жасқа дейінгі балаларды анасыз тәрбиелеп отырған басқа да адамдарды;

4) егер медициналық қорытындының негізінде 3 жасқа дейінгі балаларға, мүгедек балаларға не отбасының ауру мүшелеріне тұрақты күтім қажет болған жағдайда, отбасының ауру мүшелеріне күтімді жүзеге асыратын немесе мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған жұмыскерлерді жазбаша келісімінсіз жұмысқа тартуға құқығы жоқ.

Еңбек кодексінің 82-бабында бір жарым жасқа дейінгі балалары бар әйелдерге, бір жарым жасқа дейінгі балаларды анасыз тәрбиелеп отырған әкелерге (бала асырап алушыларға) баланы (балаларды) тамақтандыру үшін жұмыстың әрбір үш сағатынан сиретпей ұзақтығы мынадай: бір баласы барларға – әрбір үзіліс кемінде отыз минут; екі немесе одан көп баласы барларға – әрбір үзіліс кемінде бір сағат болатын қосымша үзілістер беріледі делінген. Осы баптың 3-тармағында көрсетілген жұмыскердің өтініші бойынша баланы (балаларды) тамақтандыруға арналған үзілістер тынығуға және тамақтануға арналған үзілістерге қосылады не жиынтық үзілістер жұмыс күнінің (ауысымның) басында немесе аяғында беріледі. Баланы (балаларды) тамақтандыруға арналған үзілістер жұмыс уақытына қосылады. Үзілістер уақытында әйелдердің, әкелердің, бала асырап алушылардың орташа жалақысы сақталады.

Еңбек кодексінің 70-бабына сәйкес жұмыс беруші жүкті әйелдің, үш жасқа дейінгі баласы (балалары) бар ата-ананың біреуінің (бала асырап алушының) жазбаша өтініші бойынша толық емес жұмыс уақытын белгілейді, ол жұмыскер үшін жыл сайынғы ақы төленетін демалысының ұзақтығына қандай да бір шектеу келтірмейді. Он сегіз жасқа толмаған жұмыскерді, жүкті әйелдерді және ауыр жұмыстарда, еңбек жағдайлары зиянды (аса зиянды), қауіпті жұмыстарда істейтін жұмыскерлерді жыл сайынғы ақы төленетін еңбек демалысынан кері шақыртып алуға жол берілмейді. Жұмыс беруші жұмыскерге бала үш жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жалақы сақталмайтын демалыс беруге міндетті. Бала үш жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жалақы сақталмайтын демалыс жұмыскердің жазбаша өтініші негізінде оның таңдауы бойынша беріледі. Бала үш жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жалақы сақталмайтын демалыс уақытында жұмыскердің жұмыс орны (лауазымы) сақталады. Бала үш жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жалақы сақталмайтын демалыс уақыты егер Қазақстан Республикасының заңында басқа көзделмесе, жалпы еңбек өтіліне, мамандығы бойынша еңбек өтіліне есептеледі (Еңбек кодексінің 100-бабы).

d) әйелдерге жүкті кезінде денсаулығына зиян келтіретіні дәлелденген жұмыс түрлерінде арнайы қорғауды қамтамасыз ету

Еңбек кодексінің 44-бабына сәйкес жұмыс беруші медициналық қорытынды негізінде жүкті әйелді орташа жалақысын сақтаумен зиянды және (немесе) қауіпті өндірістік факторлардың әсерін жоятын басқа жұмысқа ауыстыруға міндетті.

3. Осы бапта айтылған құқықтарды қорғауға қатысты заңнама ғылыми-техникалық тұрғыдан кезенді түрде қаралады, сондай-ақ қажетіне қарай қайта қаралады, өзгертіледі немесе кеңейтіледі.

Еңбек кодексінің 54-бабының 2-тармағына сәйкес жұмыс берушіге жүктілік туралы анықтаманы ұсынған жүкті әйелдермен, үш жасқа дейінгі балалары бар әйелдермен, он төрт жасқа дейінгі баланы (он сегіз жасқа дейінгі мүгедек баланы) тәрбиелеп отырған жалғыздікті аналармен, аталған балалар санатын анасыз тәрбиелеп отырған өзге де адамдармен жұмыс берушінің бастамасымен еңбек шартын бұзуға жол берілмейді.

Еңбек қатынастарын реттеу үшін және азаматтардың еңбек құқықтарын қорғау үшін үшжақты комиссиялар жұмыс істеуде. Қазақстан Республикасының Үкімет, жұмыскерлер мен жұмыс берушілер бірлестіктері арасындағы 2015 – 2017 жылдарға арналған Бас келісім іске асырылды, онда тараптар ана мен баланы қорғауды қамтамасыз ету, әйелдерді әлеуметтік қолдау, әлеуметтік-еңбек қатынастары саласында гендерлік проблемаларды шешу, балаларға күтім көрсетуші және оларды тең құқылы тәрбиелеуші ерлер мен әйелдерді қолдау, шешім қабылдау деңгейінде әйелдердің өкілдігін арттыру бойынша шараларды жүзеге асырады деп белгіленген. Оны іске асыру үшін 22 салалық және 200-ден астам өңірлік келісімдер (облыс, қала, аудан деңгейінде) жасалған.

2018 жылғы 31 қаңтарда Қазақстан Республикасының Үкімет, жұмыскерлердің республикалық бірлестігі мен жұмыс берушілердің республикалық бірлестігі арасындағы 2018 – 2020 жылдарға арналған жаңа Бас келісім жасалды.

2017 жылғы 1 қазанда ұжымдық шарт жүйесімен 77,1 мың кәсіпорын немесе қолданыстағы кәсіпорындардың ішінен 34,3 %-ы қамтылған. Ірі және орта кәсіпорындардың 90,3 %-ында ұжымдық шарттар бар. Өндіріс жағдайын жақсарту бойынша жұмыс жүргізілуде (қатерлерді бағалау жүйесін, еңбек қауіпсіздігі және оны қорғау бойынша халықаралық стандарттарды енгізу, кәсіпорындарды аттестациялау).

ТДМ-ға қол жеткізуге бағытталған ҰЭМ және "БҰҰ-әйелдер" бірлескен жобасы шеңберінде әлеуметтік жағынан осал әйелдердің экономикалық мүмкіндіктерін кеңейту контекстінде бірқатар зерттеулер жүргізілді. Сондай-ақ еңбекке тең қолжетімділікті құру және өзінің кәсіпкерлік бастамаларын жетілдіру мақсатында кәсіпкерлік және жұмыспен қамту үшін әйелдерді қолдау құралдарын, ерекше тәсілдерін және әдістерін жақсарту және жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірленді.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 29 а) тармағы бойынша Қазақстанда әйелдерді жұмыспен қамтуға жәрдемдесуге және әлеуметтік қолдаудың басқа формаларына, оның ішінде еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтарға тегін оқытуға, мемлекет субсидиялайтын әлеуметтік жұмыс орындарына, жастар практикасына жіберілуге басым құқыққа ие халықтың нысаналы топтарына жататынын атап өткен жөн. Оқу кезеңінде оларға жол жүру мен тамақтануына материалдық көмек, жәрдемақы төлемдері ұсынылады ("Білім беру ұйымдарында білім алушыларға мемлекеттік стипендияларды тағайындау, төлеу, қағидаларын және олардың мөлшерлерін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 7 ақпандағы № 116 қаулысы). Мәселен, 2012 – 2016 жылдар аралығында соңғы алты жылда Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 19 маусымдағы № 636 және 2015 жылғы 31 наурыздағы № 162 қаулыларымен бекітілген "Жұмыспен қамту 2020 жол картасы" (бұдан әрі – ЖЖК 2020) бағдарламасының іс-шараларында жергілікті атқарушы органдардың дерегі бойынша шамамен 800 мың адам қатысты, оның ішінде 48 %-ы әйел, оның шамамен жартысы ауылдық елді-мекендердің тұрғындары болып келеді. 2016 жылы жергілікті атқарушы органдардың деректері бойынша 198,3 мың адам, оның ішінде 88,6 мың әйел (44,7 %), оның ішінде 48,9 % – ауылдық елді мекенде тұратын әйел халықты жұмыспен қамту орталықтарымен әлеуметтік келісімшартқа отырды. Жұмысқа орналастырылғандардың жалпы санынан әйелдердің үлесі 44 %-ды (84 мың адам) құрады.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 29 б) тармағы бойынша: Еңбекке ақы төлеу саласындағы жағдайды талдау жұмыскердің 2016 жылғы орташа айлық номиналды жалақысы 142898 теңгені құрап, 2011 жылмен салыстырғанда 58,7 % -ға артқанын көрсетуде. Әйелдер жалақысының ерлердің жалақысына арақатынасы 2016 жылы 68,6 %-ды құрады. Бұл ерлер көбінесе өндіріс (мұнай-газ, тау-кен өндіруші,

қайта өңдеуші), көлік, құрылыс секілді ауыр (зиянды) еңбек жағдайларында жұмыс істейтінімен шартталған, алайда жалақысы жоғары болып келеді. Әйелдер білім, денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтер саласында шоғырланған.

Сонымен қатар, негізінен әйелдер жұмыс істейтін секторларда жалақы мөлшерін кезеңімен қайта қарау мақсатында 2016 жылдан бастап еңбекке ақы төлеудің жаңа жүйесі енгізілген. Ол миллионнан астам жұмыскерлерді қамтиды (мұғалімдер, дәрігерлер, мәдениет, әлеуметтік сала қызметкерлері және т.б.), олардың жалақысы орташа 30 %-ға (орташа, білім саласында 29 %-ға, денсаулық сақтау саласында – 18 %-ға, мәдениет және әлеуметтік қамсыздандыру саласында – 35 %-ға) артты.

Қосымша осы баптың 1d) тармағын, сондай-ақ 4-баптың гендерлік квоталарды енгізу бөлігін қараңыз.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 29 с) тармағы бойынша: осы баптың 1 f) тармағын қараңыз.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 29 с) тармағы бойынша ұлттық заңнамада сексуалдық мәжбүрлеу үшін жауапкершілікті көздейтін тура норма жоқ болса да, мұндай әрекет жасағаны үшін, оның тұрмыста немесе басқа жағдайларда жасалғанына қарамастан келтірілген салдардың ауырлығын ескере отырып заңда белгіленген қылмыстық, әкімшілік немесе тәртіптік жауапкершілікке тартылады.

"Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің әдептілік нормаларын және мінез-құлық қағидаларын одан әрі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметшілерінің әдеп кодексі мемлекеттік қызметшілердің әріптестерімен қызметтік қарым-қатынасы кезінде қызметшілердің ар-намысы мен қадір-қасиетін кемсітушіліктің және қолсұғушылықтың кез келген нысандарын болдырмайтын (әйелдермен қатар ерлерге де) қолайлы моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыруға бағытталған шараларды қабылдауға міндетті екені бекітілген.

Жалпы деректер. I бөлім. "Әйелдерге қатысты қылмыс және зорлық-зомбылық" бөлімін және 2-баптың 2f) тармағын қосымша қараңыз.

12-бап. Медициналық қызмет көрсетуге тең қол жеткізу

1. Қатысушы мемлекеттер әйелдерге қатысты кемсітушілікті жойып, денсаулық сақтау саласында ерлер мен әйелдердің тең құқығы негізінде әйелдерге медициналық қызмет көрсетуге арналған, соның ішінде отбасы санын жоспарлауға қатысты барлық шараларды қабылдайды.

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес әйелдер мен ерлердің медициналық қызмет көрсетуге қолжетімділігі тең құқылы болып келеді. Ана мен бала денсаулығын қорғау мемлекеттің басым міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл құқықтарды іске асыру "Саламатты Қазақстан" ДДМБ шеңберінде жүзеге асырылған және жана "Денсаулық" ДДМБ шеңберінде жалғасуда.

Заманауи технологияларды ендіру арқасында акушерия мен педиатрияда ана мен бала өлім-жітімінің төмендеу динамикасына қол жеткізілді (І Бөлім. Жалпы деректер. "Денсаулық сақтау" бөлімін қараңыз).

2010 жылдан бастап тегін медициналық көмектің және емдеу препараттарының кепілдендірілген көлемінің тізбесіне қосалқы репродуктивтік технологиялар бойынша, оның ішінде экстракорпоральдік ұрықтандыру енгізілді (экстракорпоральдік ұрықтандыру циклдерінің саны 2011 жылы – 350 циклді, 2012 жылы – 600 циклді, 2013 жылы – 600 циклді, 2014 жылы – 600 циклді, 2015 жылы – 820 циклді, 2016 жылы – 813 циклді, 2017 жылы – 900 циклді құрады).

Жыл сайын фертильдік жастағы әйелдерді тексеру және оларға консультация беру, контрацепциямен қамту, сондай-ақ ауруларды ерте анықтау, диспансерлік бақылау және сауықтыру үшін экстрагенитальдік патология және әлеуметтік факторлар бойынша жоғары қатердегі топтарды анықтау үшін зерттеу, денсаулық жағдайына және бала туу жоспарына қарай оларды динамикалық бақылау топтарына бөлу жүргізіледі. Жүктілікті жоспарлау кезінде гравидарлықалды дайындық жүргізіледі. Жатыр мойны, сүт безі қатерлі ісіктерін ерте анықтау үшін скринингтер жүргізіледі. 2011 – 2016 жылдары скрининг шеңберінде ерте кезеңдегі ісікалды және қатерлі жатыр мойны ісіктерін анықтау мақсатында барлығы 2,8 млн. әйел, сүт безіне – 2,4 млн. әйел тексерілді. Жатыр мойны обыры 1215 (0,04 %) жағдайда, сүт безі қатерлі ісігі 4078 (0,16 %) жағдайда анықталды.

Соңғы жылдары аборт жасау деңгейі Қазақстанда төмендеген (2011 ж. – 95288, 2012 ж. – 95654, 2013 ж. – 84265, 2014 ж. – 83709, 2015 ж. – 81440, 2016 ж. – 78857). Соған қарамастан, жасанды түсік тастау бұрынғысынан туудың негізгі реттегіштерінің және ана өлімінің басты себептерінің бірі болып қалады. Алайда, жасөспірімдер арасында 15 жасқа дейін түсік тастау саны 1,7 есеге төмендеген кезде, жасөспірімдер арасында 15-18 жас аралығында 2016 жылмен салыстырғанда 2015 жылы түсік тастау 1,3 есеге өскені байқалады.

Жасөспірімдер мен қыздардың отбасы маңыздылығы, репродуктивтік денсаулық, отбасын жоспарлау, аборттың алдын алу мәселелері бойынша хабардарлығын арттыру мақсатында республика бойынша жастар мен жасөспірімдерге кешендік медициналық-психологиялық-әлеуметтік қызмет көрсететін жастарға арналған 87 денсаулық орталығы жұмыс істейді. 2020 жылға қарай бұл орталықтар өз қызметтерімен 15-тен 18 жас және одан жоғары жастарды 25 %-ға дейін қамтитын болады.

2. Осы баптың 1-тармағының ережесімен қатар, қатысушы мемлекеттер жүктілік, босану және туғаннан кейінгі мерзімде тиісті қызмет көрсетеді, керек болған жағдайда тегін қызмет, сонымен қатар жүкті және емізу кезеңінде керекті тағамдармен қамтамасыз етеді.

Қазақстанда әйелдерге жүктілік, туу кезінде және туғаннан кейінгі кезеңде, оның ішінде бала емізетін ананы бала бір жасқа толғанға дейін бала күтіміне байланысты медициналық ұйымда болу кезеңінде медициналық көмек және өзіне тиісті күтім көрсету мен тамақтану тегін ұсынылады.

Бұдан басқа, халықтың нысаналы топтарын толық қамтумен ауруларды алдын ала анықтауға бағытталған Ұлттық скрининг бағдарламасы жұмыс істеуде, оның шеңберінде ұрықтың және жаңа туған нәрестелердің туа біткен және тұқым қуалайтын ауруларын диагностикалауды жетілдіру көзделген.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (бұдан әрі – ДДҰ) ұсынған тиімді перинаталдық технологиялар енгізілді (қауіпсіз босануды, босануды демедиализациялау, серіктестік босану, жаңа туған баланы уақтылы және сапалы бастапқы реанимациялау, жылу тізбегін сақтау және т. б.), олар үнемді, қолжетімді және тиімді технологиялар болып табылады. Әрбір жүкті әйелді есепке тіркеген сәттен бастап және соңына дейін жүкті әйелдердің есебін жүргізуге мүмкіндік беретін жүкті әйелдердің тізілімі құрылды. ДДҰ ұсынған заманауи бағалау және аудит өлшемшарттары енгізілуде.

Еліміздің шалғай өңірлерінде медициналық көмектің қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін телемедицина, жылжымалы медициналық кешендер және санитариялық авиация дамып келе жатыр.

Тұратын жеріне қарамастан дәрежесіне байланысты жүкті әйелдерге және жаңа туған балаларға күтім көрсету технологиясын барынша қолдануға мүмкіндік берген өңірлендіру тиімді ұйымдастырушылық технологиялардың бірі болып табылады. Ауыр патологиясы бар және мерзімнен бұрын туатын әйелдер заманауи медициналық құрал-жабдықтармен жабдықталған, жоғары деңгейлі мамандар жұмыс істейтін перинаталдық орталықтарға жіберіледі.

Жаңа туған нәрестелерге реанимациялық көмек көрсету үшін қажетті медициналық жабдықтар босандыру және балалар ұйымдарына қажетті медициналық техникалармен және медициналық мақсаттағы бұйымдармен жарақтандырудың ең төменгі нормативтеріне (стандарттарына) сәйкес анықталады. Бұдан басқа, өңірлердің өтінімдеріне сәйкес бірінші кезекте жүкті әйелдерге, босанатын, босанған, гинекологиялық науқастарға, сондай-ақ жаңа туған нәрестелер мен балаларға жедел және шұғыл медициналық көмек көрсетуге арналған заманауи медициналық жабдықтар сатып алынады.

"Профилактикалық медицина академиясы" қоғамдық бірлестігі әлеуметтік тапсырыс шеңберінде ерте жастағы балалардың, мектеп оқушыларының, жүкті әйелдердің, бала емізетін аналардың және т.б. салауатты тамақтануы бойынша әдістемелік нұсқаулықтарын әзірлеп, шығарды.

Осылайша, Қазақстанда СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 25 және 26-тармақтарын орындау бойынша нақты шаралар қабылдануда.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 31 а) тармағы бойынша: Қазақстанда АИТВ-инфекциясының профилактикасы және емдеу саласындағы қызмет жаңа Жаһандық стратегиялар мен мақсаттарға – ЖИТС/ АИТВ бойынша саяси декларацияға сәйкес жүзеге асырылады, олар: 2030 жылға қарай АИТВ індетіне қарсы күресті тездету және ЖИТС эпидемиясын тоқтату. Бұдан басқа, АИТВ-инфекциясын диагностикалау, оның профилактикасы және емдеу бойынша іс-шаралар денсаулық сақтауды дамыту мемлекеттік бағдарламасының шеңберінде жүргізіледі. АИТВ жұқтырған және ЖИТС науқастарға медициналық-әлеуметтік көмек көрсету "Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы" Қазақстан Республикасының Кодексінде реттеледі (112-115-баптар).

Қазақстанда "2017 – 2020 жылдарға арналған АИТВ–инфекциясы жағдайларын алдын алу бойынша шараларды іске асыру туралы" ДСМ 2017 жылғы 14 сәуірдегі № 164 бұйрығымен бекітілген ДДСҰ/ЮНЭЙДС стратегиясын ескере отырып Жол картасы әзірленді.

Қазақстан АИТВ-ның анадан балаға жұғуының алдын алуда белгілі бір жетістіктерге қол жеткізді. 2016 жылы антиретровирустық терапиямен қамту 80,6 % құрады. Жүргізіп жатқан емдеу сапасының тиімділігін бағалау үшін АИТВ бар науқастарда вирустық жүктеме деңгейіне зертханалық мониторинг жүргізіледі. 2016 жылы АИТВ індетін жұқтырған жүкті әйелдерді профилактикалық емдеумен қамту 97,4 %-ды, олардан туылған балалар – 99,5 %-ды құрады.

10 жыл ішінде перинаталды трансмиссия деңгейінің 5 есеге (7,4 %-дан 1,5 %-ға дейін) айтарлықтай төмендегені байқалады. АИТВ індетін жұқтырған аналардан туған барлық балаларды тамақтандыру үшін бейімделген сүт қоспалары 1 жасқа дейін тегін беріледі. Осыған орай, 2018 жылы Қазақстан ДДҰ-ға АИТВ-ның анадан балаға берілуін жою туралы пікірін білдіруге ниетті.

ДДҰ ұсынымдарына сәйкес профилактикалық шаралардың бірі халықтың осал топтарына (инъекциялық есірткіні пайдаланатын адамдар, коммерциялық секспен айналысатын жұмыскерлер) қауіпсіз жыныстық мінез-құлық туралы ақпарат беру болып табылады. Халықтың осал топтары үшін 155 сенім пункті және 30 мейірім кабинеті, сондай-ақ АИТВ орталықтарының қызметкерлері жұмыс істейді.

Профилактикалық іс-шараларды іске асыру мемлекеттік тапсырыс арқылы жүзеге асырылады, 2017 жылы халықтың осал топтарының арасында оны 6 ҮЕҰ іске асырды. АИТВ бойынша насихаттау және білім беру іс-шаралары үшін әлеуметтік тапсырыс шеңберінде тұрақты мемлекеттік қаржыландыру АИТВ мәртебесін білетін адамдардың санын көбейтуге мүмкіндік береді. ДДҰ ұсынымдарына сәйкес негізгі алдын алу шарасы "Тестіле-емде" қағидаты негізінде диагноздан кейін дереу емдеуді қамтамасыз ету болып табылады.

Денсаулық сақтау министрлігінің тапсырысы бойынша "Стигманы бәсеңдету, ауруды төмендету және жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі – АИТВ/ЖИТС,

туберкулездің Қазақстандағы бизнеске әсері көрсеткішін жақсарту мақсатында халықтың, әсіресе бизнес-құрылымдардың АИТВ/ЖИТС, туберкулездің профилактикасы, емдеу туралы хабардарлығын арттыру" тақырыбында 12000,0 мың теңге сомасына әлеуметтік жоба (бұдан әрі – Жоба) іске асырылды.

Жобаны "Медициналық жұмыскерлерді құқықтық қолдау" республикалық қоғамдық бірлестігі 2017 жылғы 3 тамыздан 20 қараша аралығында іске асырды. Жоба шеңберінде халық, сол сияқты елдің барлық өңіріндегі бизнес өкілдерінің арасында АИТВ/ЖИТС, туберкулездің профилактикасы, оларды емдеу туралы халықтың хабардарлығын арттыруға бағытталған іс-шаралар өткізілді.

Әйелдер арасында АИТВ инфекциясын диагностикалау, анықтау және алдын алу бойынша белсенді жұмыс соңғы 6 жылда динамиканың 2011 жылғы 711 оқиғадан 2016 жылғы 1148 оқиғаға өзгеруіне әсер етті. Бұл ретте, олардың арасында 2011 жылы есірткіге тәуелді әйелдердің саны 31 (4,4 %), 2016 жылы 49 (4,3 %) болды.

2017 жылғы 30 маусымдағы жағдай бойынша Қазақстанда тіркелген ЖИТС індетін жұқтырғандардың жалпы саны 8863 әйелдің 7277-сі диспансерлік есепте тұр, олардың ішінде 4194 әйел (57,63 %) АРТ қабылдайды.

2016 жылы 234 жүкті әйелде анықталды (жалпы санының 19,2 %-ы), оның ішінде LUIN – 2,6 %, RS – 0,9 %. ЖИТС/АИТВ індетін жұқтырған аналардан жалпы саны 3314 бала дүниеге келді, оның ішінде АИТВ-мен ауыратын 124 бала анықталды.

2016 жылы "БҰҰ-әйелдермен" бірлесіп ЖИТС-пен ауыратын әйелдерді қолдау саласында Бюджеттің, нәтижелердің және есептіліктің (UBRAF) бірыңғай қағидаттары бойынша конференция ұйымдастырылды. Нәтижесінде конференцияға қатысушылар ТДМ-ны орындау кезінде ЖИТС-пен ауыратын әйелдердің қажеттіліктері мен басымдылықтары тізбектелген құжатты әзірледі.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 31 б) тармағына сәйкес есірткіге тәуелділікті емдеу және ЖИТС/АИТВ-мен өмір сүретін және медициналық көмекке мұқтаж адамдардың санын анықтау үшін тиісті шаралар әзірлеу мақсатында проблемалардың ауқымын анықтау үшін түрмелердегі және қоғамдағы әйелдердің есірткі тұтынушылары туралы деректер жинау жұмыстары жүргізілді.

ДСМ-нің ресми статистикалық деректеріне сәйкес клиникалық және профилактикалық қадағалау кезінде есірткі заттарын пайдаланудан туындаған психикалық және мінез-құлық бұзушылықтары бар әйелдер саны (бұдан әрі – ПМҚБ) 2011 жылы 3715-тен 2016 жылы (2012 жылы – 2610 адам, 2013 жылы – 3053, 2014 жылы – 2651 адам, 2015 жылы – 2331 адам). 2017 жылғы 1 қарашада есірткі мен психотроптық заттардың тұтынушыларын емдеу бойынша наркологиялық 1942 әйел есепте тұр. 2011 – 2016 жылдар кезеңіндегі динамикада клиникалық және профилактикалық қадағалау кезінде ПМҚБ бар науқастардың 8,3 %-дан 7,5 %-ға дейін төмендегені байқалады.

Диспансерлік және профилактикалық бақылауда тұрған есірткі заттарды тұтырудан туындаған ПМКБ ауыратын әйелдердің контингенті

	2011 ж.	2012 ж.	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.	2017 жылғы 10 ай
Абс. цифрлар	3715	2610	3053	2651	2331	2028	1942
100 мың халыққа шаққанда	43,0	30,0	35,1	29,4	25,8	22,5	21,3

Диспансерлік және профилактикалық бақылауда тұрған есірткі заттарды тұтырудан туындаған психикалық және мінез-құлық бұзушылығы бар науқастардың контингенті (жалпы)

	2011 ж.	2012 ж.	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.	2017 жылғы 10 ай
Абс. цифрлар	44825	33436	38203	33847	31046	27407	25786
100 мың халыққа шаққанда	268,8	199,1	227,5	194,3	178,2	157,3	148,0
Әйелдер %	8,3	7,8	8	7,8	7,5	7,4	7,5

2017 жылғы 30 маусымдағы жағдай бойынша бас бостандығынан айыру орындарында қылмыстық атқару жүйесінің мекемелерінде бақылауда тұрған нашақорлыққа тәуелді аурулардың жалпы контингенті нашақорлыққа тәуелді 236 немесе 10,6 % әйел наркологиялық есепте тұр.

2014 жылғы 5 шілдедегі "Қылмыстық-атқару кодексі" Қазақстан Республикасы Кодексінің 117-бабының 2-тармағына сәйкес сотталғандарға медициналық қызмет көрсету үшін емдеу-профилактикалық мекемелер (соматикалық, психиатриялық және туберкулезге қарсы ауруханалар, медициналық бөлімдер, медициналық пункттер) ұйымдастырылады. Осы мекеменің медициналық бөлігі алкоголизммен, нашақорлықпен және есірткі құмарлықпен ауыратындарды мәжбүрлеп емдеуді жүзеге асырады.

Психикалық белсенді заттарға (бұдан әрі – ПБЗ) тәуелділіктің клиникалық белгілерімен ПБЗ тұтырудан туындаған психикалық және мінез-құлықтың бұзылуы бар науқастарды, оның ішінде әйелдерді диспансерлік бақылау Алкоголизм, нашақорлық, уытқұмарлық дертіне шалдыққан деп танылған ауруларды есепке алу, бақылау және емдеу қағидаларына сәйкес (ДСМ 2009 жылғы 2 желтоқсандағы, № 814 бұйрығы) жүзеге асырылады.

2015 жылы Тәуелділікті пәнаралық зерттеу орталығы (ZIS), Психиатрия бөлімі УКЕ (Гамбург, Германия) бірлесіп әйелдер мен инъекциялық есірткі тұтынушылар арасында жүргізілген сауалнама нәтижелеріне талдау жүргізді. Зерттеу Қазақстанның екі облысында (Шығыс Қазақстан және Қарағанды облыстары) есірткі тұтынатын әйелдер арасында медициналық қызметтерді пайдалану бойынша жүргізілді.

Орталық және Батыс Азия елдерінің нашақорлыққа сұранысын қысқарту бойынша бастамашылықты қолдаудың өңірлік желілерін құру жөніндегі БҰҰ-ЕҚБ-ның "

Ауғанстан және көршілес елдер үшін өңірлік бағдарлама" жобасын іске асыру шеңберінде Республикалық психикалық денсаулық жөніндегі ғылыми-практикалық орталық нашақорлыққа тәуелді әйелдерді емдеу үшін тренерлерге арнап өңірлік тренинг жүргізілді.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 31 с) тармағын орындау үшін республикада күрделі созылмалы аурулары бар әйелдер, оның ішінде мүгедек әйелдер мен жасөспірімдер үшін отбасын жоспарлау және тегін контрацептивтерімен қамтамасыз ету құралдарына қол жетімділікті арттыру қадамдары жасалуда.

Ана өлімін төмендету мақсатында ЮНФПА-ның техникалық қолдауымен Денсаулық сақтау министрлігі Қазақстан Республикасы халқының репродуктивтік денсаулық жағдайына ситуациялық талдау жүргізді. Талдау негізінде Отбасын жоспарлау қызметін жетілдірудің 2021 жылға дейін негіздемелік бағдарламасы әзірленді және егжей-тегжейлі іс-қимыл жоспары дайындалды. Отбасын жоспарлау қызметін жетілдіру бойынша іс-қимыл жоспарының компоненттері Денсаулық сақтау министрлігінің жол картасына интеграцияланған, жол картасы шеңберінде қоғамдық денсаулық сақтау мамандарын оқыту және отбасын жоспарлау өңірлік қызметін күшейту үшін әр өңірде отбасын жоспарлау кабинеттері құрылды.

Қазақстан халқы, оның ішінде ауыл әйелдері дәріханалардағы барлық заманауи, тіркелген контрацептивке тең қол жеткізе алады. Республика бойынша тәуекел тобындағы бала туу жасындағы әйелдерді контрацептивті құралдармен қамтамасыз ету шамамен 70 %-ды құрайды. 2016 жылы контрацепциямен шамамен 1,6 млн. әйел, оның ішінде жатырышілік құралдарымен – 54 %, гормондық – 18,6 %-ға, тосқауылдық – 23 %, спермицидпен – 4,4 %-ға қамтылған. Жасөспірімдердің тегін контрацептивтермен қол жетімділігін қамтамасыз етуді арттыру үшін қадамдар жасалуда. Мәселен, 2016 жылы өңірлердің жергілікті бюджетінен 541 млн. 186 мың теңге, оның ішінде 15-тен 17 жасқа дейінгі жастағы қыздар үшін контрацептивтерді сатып алуға 309 млн. 314 мың теңге (барлығы 1435921 қаптамалар) бөлінді. 2017 жылы контрацептивтерді сатып алуды қаржыландыруға 856 млн. 714 мың теңге, оның ішінде жасөспірімдер үшін 639 млн. 217 мың теңге бөлінді.

13-бап. Әлеуметтік және экономикалық жәрдемақылар

Қатысушы мемлекеттер әйелдерге қатысты кемсітушілікті жойып, әлеуметтік және экономикалық өмірдің басқа салаларында ерлер мен әйелдердің теңдігі негізінде тең құқығын қамтамасыз ету үшін барлық шараларды қабылдайды, оның ішінде:

а) отбасылық жәрдемақыға құқығы

Бюджеттен отбасының табысына қарамастан бала тууына байланысты жәрдемақы төленеді, сондай-ақ жұмыс істемейтін азаматтар үшін бала бір жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жәрдемақы көзделген. Жәрдемақылардың мөлшері отбасыдағы балалардың санына байланысты сараланған. Жұмыс істейтін әйелдерге Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан жүктілікке және босануға байланысты

демалыс күндеріне орташа айлық жалақы мөлшерінде әлеуметтік төлем, сондай-ақ бала бір жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты орташа айлық табысынан 40 % мөлшерінде әлеуметтік төлем жүргізіледі.

Бұдан басқа, төрт және одан да көп кәмелеттік жасқа толмаған балалармен бірге тұратын көп балалы отбасыларға, сондай-ақ "Алтын алқа", "Күміс алқа" алқаларымен марапатталған немесе бұрын "Батыр-ана" атағын алған, I және II дәрежелі "Ана даңқы" ордендерімен марапатталған көп балалы аналарға бюджет қаражатынан арнаулы мемлекеттік жәрдемақы төленеді.

2010 жылы заңнамаға өзгерістер енгізілді, соған сәйкес "Алтын алқа" алқасымен 7 және одан көп (бұрын 10 және одан да көп) баласы бар аналар, ал "Күміс алқа" алқасымен 6 баласы бар (бұрын 8-9) аналар марапатталатын болды.

Ата-ананың қамқорлығынсыз қалған баланы (балаларды) асырап алған қамқоршыларға (қорғаншыларға) 2011 жылдан бастап ай сайын төлем енгізілді.

Бұдан басқа, отбасыларға мынадай: табысы аз отбасылардан шыққан балаларға 18 жасқа толғанға дейін жәрдемақы; мүгедек баланы тәрбиелеушіге жәрдемақы; асыраушысынан айырылуына байланысты жәрдемақы; Қазақстанда тұрақты тұратын, жан басына шаққандағы табысы кедейлік шегінен аспайтын азаматтарға, оралмандарға, босқындарға, шетелдіктерге және азаматтығы жоқ адамдарға атаулы жәрдемақы; берілген мекенде тұрақты өмір сүретін табысы аз отбасыларға (азаматтарға) тұрғын үй көмегі; мүгедектерге, ҰОС ардагерлеріне, социалистік еңбек ерлеріне, көп балалы аналарға және зиянды және ауыр еңбек жағдайында жұмыс істейтін адамдарға жәрдемақы (арнаулы мемлекеттік жәрдемақылар, мүгедектігі бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақы) түрінде әлеуметтік көмек көрсетілуде

Түрлі жәрдемақылар мен төлемдер бойынша ақпарат халық танысу үшін <http://egov.kz> ("Азаматтарға арналған үкімет" Мемлекеттік корпорациясы" КеАҚ) сайтында жарияланған.

в) қарыз, жылжымайтын мүлікке несиелер және басқа да қаржы кредитін алуға құқығы

Қарыз, жылжымайтын мүлікке несиелер және басқа да қаржы кредитін алуға жыныстық белгісіне қарамастан барлық азаматтар құқылы. Мәселен, банктер құрылысқа (жер учаскесін алуды қоса) және тұрғын үй алуға; оны жөндеуге және жаңартуға; ипотекалық тұрғын үйге қарыз алуға, бастапқы жарна салуға қарыздар ұсынады. Тұрғын үй қарыздары клиенттерге 3-15 жыл арасында тұрғын үй құрылыс жинақтары туралы келісім бойынша төмен қажетті жинақ сомасын жинақтаған жағдайда ұсынылады.

Қазақстанда әйел бизнесін дамыту "Даму" кәсіпкерлікті дамыту қорының (бұдан әрі – Даму қоры) қызметі шеңберінде мемлекеттік бағдарламалар, сондай-ақ Үкімет және халықаралық даму институттары арасындағы келісімдер арқылы жүзеге асырылады.

Мысалы, 2011 жылдан бастап Даму қоры Азиялық Даму Банкінің (бұдан әрі – АДБ) қарызы есебінен шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерін қаржыландыру бағдарламасын іске асыруда. АДБ ұсынымы бойынша қаражаттың 33 %-ы кәсіпкер әйелдерді кредиттеуге бағытталуға тиіс. "Даму" қоры қаражатты екінші деңгейдегі банктерге орналастырады. Банктер кәсіпкер әйелдерге айналым қаражатын толтыруға, сондай-ақ негізгі қаражатты алуға және жаңғыртуға жылдық 14 %-дан аспайтын 3 миллион теңгеге дейінгі сомада кредит ұсынады.

2015 жылдан бастап Еуропа Қайта құру және Даму Банкімен бірлесіп "Бизнестегі әйел" бағдарламасы іске асырылуда, бағдарлама әйелдер басшылық ететін кәсіпорындарды жеңілдікті кредиттеуге бағытталған. Әйел кәсіпкерлігінің субъектілерін анықтаудың негізгі өлшемшарттарының бірі – басшылықты әйел (немесе әйелдер) атқарады; немесе компания капиталының бөлігіне немесе барлық капиталына әйел (немесе әйелдер) ие болып келеді.

"Бизнес 2020 жол картасы" мемлекеттік бағдарламасының "Шағын және орта кәсіпкерлік топ-менеджментін оқыту" компоненті шеңберінде кәсіпкерлік бизнесті құрудың жаңа модельдерін, бизнесті жүргізуде туындаған мәселелерді өз бетінше шешу дағдыларын қалыптастыру мақсатында нақты бизнес жағдайларды модельдеуді зерттейді, тиісті басқару дағдыларын жетілдіреді. Оқыту Назарбаев Университеті бизнес мектебінің базасында шетелдік оқыту орталықтарын тартумен жүргізіледі. Қазіргі уақытта 286 адам, оның ішінде 119 кәсіпкер әйел (42 %) оқытудан өтті.

Кәсіпкерлерді сервистік қолдау шеңберінде "Бизнес 2020 жол картасы" мемлекеттік бағдарламаны іске асыру кезеңінде 2012 жылдан бастап 71389 әйел немесе клиенттердің жалпы санынан 45,3 % сервистік қызмет алды.

2016 жылы "Даму" қорының Кәсіпкерліктің құзыретін арттырудың 2015 – 2018 жылдарға арналған бірыңғай бағдарламасы шеңберінде кәсіпкерлерге қызмет көрсету орталықтары базасында "Жаңа бизнесті ашуды қолдау" жобасы басталды. Жобаны іске асыру кезеңінде 1187 әйел немесе жобаға қатысушылардың жалпы санынан 47,4 %-ына қолдау көрсетілді.

Сондай-ақ, "Даму" қоры "Даму-Көмек" жобасы бойынша кәсіпкерлерге қолдау көрсетуде, ол бойынша мүмкіндіктері шектеулі 2020 кәсіпкерге көмек көрсетілді, оның ішінен 1224-і әйел (61 %) болып келеді.

Осылайша, мемлекеттік қолдаудың осы шаралары кәсіпкер әйелдердің біліктілігін арттырудың және оларды ШОБ қаржылай және қаржылай емес қолдау бойынша бағдарламаларға тартудың әсерлі тетігі болып келеді.

с) демалу, спортпен шұғылдану және мәдени өмірдің барлық саласындағы шараларға қатысу құқығы

"Дене шынықтыру және спорт туралы" Қазақстан Республикасы Заңына сәйкес мемлекеттік саясат халықтың салауатты тұрмыс салтын қамтамасыз етуге, дене шынықтыру мен спортты дамытуға бағытталған және барлық азаматтар үшін дене

шынықтырумен және спортпен айналысу еріктілігі, теңдігі мен жалпыға қолайлы болу қағидаттарымен жүзеге асырылады. Қазақстанда спортта және дене шынықтыруда қыздар мен әйелдердің қатысуын шектейтін нормалар мен ережелер жоқ. Сондай-ақ әйелдерге спортпен толыққанды айналысуға мүмкіндік бермейтін киімдерге қандай да бір шектеулер жоқ. Спорт нысандарына/жабдықтарына әйелдер мен ерлердің қолжетімділігі бірдей. Әйелдерді спорттық, ойын-сауық және кез келген мәдени шараларға қатыстырудың алдын алатын заңды, әлеуметтік, экономикалық және мәдени кедергілер жоқ.

14-бап. Ауылдық жерде тұратын әйелдер

Қатысушы мемлекеттер ауылдық жерде тұратын әйелдер тап болатын ерекше проблемаларға және олардың отбасыларының экономикалық әл-ауқаттылығын қамтамасыз етудегі рөліне, оның ішінде олардың тауарлық емес шаруашылық саласындағы қызметіне назар аударады және ауылдық жерде тұратын әйелдерге осы Конвенция ережелерінің қолданылуын қамтамасыз ету үшін барлық тиісті шараларды қабылдайды.

2017 жылдың басындағы жағдай бойынша ауылдық жерде 7,67 млн. адам немесе жалпы халық санының 42,8 %-ы тұрады. Олардың ішінде 3,83 млн. әйел (49,9 %) және 3,84 млн. ер адам (50,1 %). 2016 жылы ауылдық жерде жұмыспен қамтылғандар саны 3,7 млн. адамды, оның ішінде әйелдер – 1,7 млн. адамды немесе 45,7 %-ды құрады.

Ауылда тауарлық емес салаларда әйелдер қызметінің негізгі бағыты көрсетілетін қызметтер саласы болып табылады. Шаштараз және косметология салондары, тігін цехтары, қоғамдық тамақтану пункттері (кафе, мейрамханалар, асханалар), сауда және туризм объектілері, медициналық және стоматологиялық кабинеттер, дәріханалар "әйел" кәсіптеріне жатады. Оларда негізгі персонал мен барлық деңгейдегі басшылардың 90 %-дан астамын әйелдер құрайды.

Ауылда шағын және орта бизнесті дамытуды мемлекеттік қолдау ауыл халқының жұмыспен қамтылу мәселелерін шешуге және кедейлік деңгейін төмендетуге бағытталған. Оған нәтижелі жұмыспен қамтуға жәрдемдесуге және еңбек табыстарының өсіміне бағытталған ЖЖК 2020 мысал болып табылады. Бағдарламаның барлық бағыттарына қатысуға басым құқыққа әйелдер ие. 2016 жылы 198,3 мың адам бағдарлама қатысушылары болды, оның ішінде 44,7 %-ы әйелдер, олардың 51,1 %-ы ауылдық жерде тұрады. Жұмысқа орналастырылғандардың жалпы санында әйелдердің үлесі 44,0 %-ды (87 мың) құрады.

Кәсіпкерлік қызметпен айналысу мақсатында 1,4 мың әйел кәсіпкерлік негіздеріне оқытудан өтті, 1,3 мың әйел өз ісін ашып, ісін жаңа бастаған кәсіпкер атанды. Бұл ретте микрокредит алушылар құрған тұрақты жұмыс орындарына 1,1 мың әйел жұмысқа орналастырылды.

Бағдарламаға қатысушылардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында 3,9 мың әйел кәсіптік оқытумен қамтылып, 80 %-дан астамы оқу аяқталған

соң жұмысқа орналастырылды. Әлеуметтік жұмыс орындарына және жастар практикасына 16,6 мың әйел жұмысқа орналастырылды. 2016 жылы бағдарлама шеңберінде 1,1 мың адам, оның ішінде 0,3 мың әйел қоныс аударды.

Бұдан басқа, мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс шеңберінде 2015 жылы "Жастар кәсіпкерлігін дамыту" қоғамдық қоры "Қазақстанда ауылдық әйелдер кәсіпкерлігін дамыту: проблемалар, тенденциялар және перспективалар" талдамалық баяндамасын әзірледі.

Ауылдағы әйелдерді қаржылай қолдаудың қосымша шараларын осы баптың 2 g) бөлімінде қараңыз.

2. Қатысушы мемлекеттер ауылдық аудандардағы әйелдерді кемсітуді жойып, ерлер мен әйелдердің тең құқығы негізінде олардың ауылдық аудандарды дамытуға қатысуын және мұндай дамудан пайда алуын қамтамасыз ету үшін барлық тиісті шараларды қабылдайды, атап айтқанда мұндай әйелдерге мынадай құқықтарды қамтамасыз етеді:

a) барлық деңгейдегі даму жоспарларын құруға және жүзеге асыруға қатысу

Ауыл әйелдері өз ауылдарын дамыту жоспарларын әзірлеуге және жүзеге асыруға белсене қатысады, олар экономиканың барлық салаларында жұмыс істейді. Ауыл және ауылдық округ әкімдерінің арасында әйелдер 11,4 %-ды (2360-тың 269-ы) құрайды.

Ауылдың тиімді әлеуметтік-экономикалық дамуына қажетті мамандарды даярлау жөнінде шаралар қабылдануда. Ауыл жастарына ауыл шаруашылығы, инженерлік және басқа да мамандықтар бойынша барлық деңгейдегі оқу орындарына түсуге 30 %-дық квота белгіленген. Квота бойынша білім алған педагогикалық және медициналық оқу орындарының түлектері дербес түрде ауылдық жерге жұмысқа орналастырылады.

Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай, ең алдымен, кәсіпкерлікті дамыту бағдарламасының бірінші бағытының оқыту бойынша шаралары шеңберінде екі тетік: мектеп бітірген соң оқу орындарына түсе алмаған, нашар тұратын отбасыдан шыққан жастар үшін 2,5 жылға дейін колледж базасында тегін кәсіптік техникалық оқыту және колледждер мен "Атамекен" ҰКП оқу орталықтарының базасында кәсіпорындарды тартумен 1-6 ай дуальді оқытудың қысқа мерзімді курстары пайдаланылады. Оқытудан еңбек нарығында сұранысқа ие дағдылар мен білім алуға мұқтаж барлық жұмыссыздар, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар, оның ішінде әйелдер өтеді. Сондай-ақ шалғай ауылдық аудандар мен ауылдарда еңбек дағдыларына оқытуға арналған мобильді оқыту кешендері пилоттық режимде жұмыс істеуде. 2017 жылғы 1 қазанда кәсіптік қысқа мерзімді оқытуға 53,6 мың адам жіберіліп, олардың 23 мыңы жұмысқа орналастырылды.

b) отбасын жоспарлау мәселесі бойынша ақпарат, консультация беруді және қызмет көрсетуді қоса алғанда тиісті медициналық қызмет көрсетуге қол жеткізу

Шалғайда жатқан, жетуге жолы нашар өңірлерде тұратын ауыл халқына медициналық көмектің қолжетімділігін қамтамасыз ету шараларының кешені іске

асырылуда. Бұл үшін телемедицина кеңінен енгізіліп жатыр, шалғайдағы елді мекендердегі пациенттер үшін жоғары білікті мамандар қашықтықтан консультациялар береді. 2011 жылдан бері жылына 20 мыңнан астам телемедициналық консультация өткізуге мүмкіндік беретін 204-ке жуық медициналық орталық қызмет етеді. 2011 – 2013 жылдары емханалар үшін 2 300 бірлік медициналық жабдық сатып алынды.

Еліміздің түкпір-түкпірінде тұратын жүкті әйелге, босанатын әйелге, босанушы әйелге және жаңа туған балаға медициналық көмектің қолжетімділігін арттыру үшін 2011 жылы республикалық санитариялық авиация ұйымдастырылды.

2011 жылдан бастап Қазақстанда трассалық медициналық-құтқару қызметі енгізілді, ол жол көлік оқиғалары және басқа төтенше жағдайлар кезінде шұғыл медициналық көмек қызметтерін көрсетеді.

Мемлекеттік білім беру гранты шеңберінде медициналық ЖОО-ларға түсетін ауыл жастарына 30 %-дық жыл сайынғы квота беріледі, олар ЖОО-ны бітірген соң 3 жыл бойы ауылдық медициналық ұйымдарда міндетті түрде жұмыс істеуге тиіс. Мемлекеттік денсаулық сақтау секторы ұйымдарының ауылдық жерде және қала тектес ауылдарда жұмыс істейтін медицина және фармацевтика қызметкерлеріне әлеуметтік қолдаудың қосымша шаралары ұсынылады: жергілікті өкілді органдар айқындайтын мөлшерде лауазымдық айлықақыға қосымша ақы төлеу; бюджет қаражаты есебінен коммуналдық қызметтерге және отынға шығыстарды өтеу; 70 АЕК-ке тең сомада біржолғы көтерме жәрдемақы төлеу; жер учаскесін алу кезінде, коммуналдық қызметтерге берілетін жеңілдіктер (2017 жылы 254 жас маманға көтерме жәрдемақы, тұрғын үй – 141 маманға (8 %), жалдамалы үй – 164 (9 %) маманға ұсынылды). Ауылдық елді мекенге 2014 жылдан бері 1593-тен астам медициналық мамандар келді.

Осылайша, Қазақстандағы СИДО жөніндегі комитеттің 25, 26, 31, 32-тармақтары бойынша ауылдағы әйелдер үшін әлеуметтік қызметтердің, медициналық көмектің қолжетімділігін арттыру бойынша шаралар қабылдануда.

с) әлеуметтік сақтандыру бағдарламаларының игіліктерін тікелей қолдану

Қазақстанда қолданыстағы әлеуметтік сақтандырудың барлық бағдарламалары ауыл халқына, оның ішінде әйелдерге де қатысты қолданылады (11-баптың "е" тармағын қараңыз).

д) функционалдық сауаттылықты қоса алғанда формальдік және формальдік емес білім берудің, даярлаудың және барлық дайындық түрлерін алу, сонымен қатар қауымдық қызмет көрсетудің, ауыл шаруашылығы мәселелері бойынша консультативтік қызметтердің, атап айтқанда олардың техникалық деңгейін арттыру үшін қолдану

"Қазагроменаркетинг" АҚ (бұдан әрі – Қоғам) өңірлік желісі арқылы АӨК субъектілеріне ақпарат және консультация беру жолымен 2016 жылы "Жеке қызмет көрсету" қызметін ұсынуға арналған 11148 келісім жасалды. Жасалған келісім негізінде есептік кезеңде 301217 қызмет ұсынылды.

Сондай-ақ, АӨК субъектілері Қоғамның ақпараттық-консультациялық орталықтарына жүгінген кезде өңірлік өкілдер келісім жасамай, "тікелей орындарда консультация беруді" қамтамасыз етеді. Тікелей жүгіну бойынша 34977 қызмет, олардың ішінде 3588-і әйелдерге ауыл шаруашылығының түрлі бағыттары бойынша ұсынылды.

"Қазақстанның кәсіпкер әйелдерінің одағы" қоғамдық бірлестігі өзінің 12 жылғы жұмысында 10 000-нан астам әйелді, оның ішінде ауыл әйелдерін оқытып, оларға білім беріп, кәсіпкерлік қызмет саласындағы дағдыларға үйретті. Осы процестің негізгі миссиясы әйелдердің, оның ішінде ауыл әйелдерінің қоғамның экономикалық және қоғамдық өміріне қатысу процесін жандандыру, Қазақстанда демократияны дамыту және белсенді азаматтық қоғамды қалыптастыру болып келеді.

Жер реформасы бойынша 1434 Call-center-і ашылды. Jerturaly.kz сайтында сұрақ қойып және оған құзыретті мемлекеттік органдардың толық жауабын алуға болатын арнайы бөлім ашылды.

е) жұмысқа жалдану немесе тәуелсіз жұмыс қызметі арқылы экономикалық мүмкіндіктерге тең мүмкіндікті қамтамасыз үшін кооперативтер мен өз-өзіне көмектесетін топтар құру

Азаматтардың және (немесе) заңды тұлғалардың кооперативтері ауылдарда "Қазақстан Республикасындағы селолық тұтыну кооперациясы туралы" 1999 жылғы 21 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңына (күші жойылған) сәйкес құрылған. Қазіргі уақытта кооперативтердің қызметі "Ауыл шаруашылығы кооперативтері туралы" 2015 жылғы 29 қазандағы Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес реттеледі. Ауылдық тұтыну кооперативі қызметіне кіруге және қатысуға, сонымен қатар оның басшысы болуға лайық мүлік (пай) жарнасын енгізуге қабілетті кез келген азамат, оның ішінде кез келген ауыл әйелі құқылы.

Ауыл шаруашылығы санағының дерегі бойынша (2010 жыл) елімізде 194 мың шаруа (фермер) қожалығы мен тұрғындардың 2,2 млн. қожалығы, оның ішінде 1,4 млн. ауылдық жерлерде жұмыс істейді. Олар өсімдік өсірумен, мал өсірумен, бау-бақшамен айналысады.

Қожалықтар мал шаруашылығы өнімдерінің 90 %-ынан астамын және өсімдік шаруашылығы өнімдерінің 60 %-ын өндіре отырып, еліміздегі азық-түлік ахуалына едәуір ықпал етуде. Жеке отбасылық секторда 95 % сүт, картоп, көкөніс, 45 % жұмыртқа өндіріледі.

г) ұжымдық қызметтің барлық түрлеріне қатысу

"Қазақстан Республикасының Жер кодексі" 2003 жылғы 20 маусымдағы № 442 Қазақстан Республикасы Кодексінің 101-бабына сәйкес жер учаскесін шаруа немесе фермер қожалығын жүргізу үшін басым құқықты, арнаулы ауыл шаруашылығы білімі мен біліктілігі бар, ауыл шаруашылығында жұмыс тәжірибесі бар азаматтар пайдаланады. Заңнамада шаруа (фермер) қожалығының үш түрі көрсетіледі: а) ортақ

мүлікке негізделген отбасылық кәсіпкерлік нысанында жүзеге асырылатын кәсіпкерлік қызмет; б) жеке кәсіпкерлікті жүзеге асыруға негізделген және в) қарапайым серіктестік нысанында ұйымдастырылған.

Қазақстанда ауыл әйелдерінің ұжымдық қызметтің барлық түрлеріне қатысуға құқықтары мен мүмкіндігі бар. Олар нан-тоқаш өнімдерін пісіретін, жеміс-көкөніс және ет консервілерін өндіретін цехтарда; киім жөндеу және тігу шеберханаларында жұмыс істейді, ұлттық киімдер мен ұлттық бұйымдарды кестелеу, мамық орамал тоқу, кілем тоқу, ұлттық ыдыс-аяқ, зергерлік бұйымдар жасау сияқты түрлі қолөнер кәсібі түрлерімен айналысады.

2017 жылғы 1 қаңтарда әйелдер 39 мыңнан астам немесе 20 %-дан астам шаруа немесе фермер қожалығының басшылары болып табылады, 2011 жылы бұл үлес 11 %-ды құраған.

g) ауыл шаруашылығы кредиттері мен қарыздарына, сату жүйесіне, тиісті технология мен жер және аграрлық реформаларда, сондай-ақ жерлерге қайта көшіру жоспарларында тең мәртебеге қолжетімділіктің болуы

Ауылдық жерлерде әйелдердің кәсіпкерлігін қолдау және дамыту мақсатында ауыл әйелдерінің кредиттік қаражатқа қол жеткізуінің тең шарттарын қамтамасыз ету арқылы гендерлік аспектіге ерекше назар аударылады. Ауыл саласында әйелдер кәсіпкерлігін дамытудың басым бағыттарына ауыл шаруашылығы өнімдерін дайындау, қайта өңдеу және сақтау, ветеринариялық қызметтер көрсету, сондай-ақ киім-кешек пен трикотажды өнімдер өндіру, қызмет көрсету саласы және басқалар жатады.

Әйелдер кәсіпкерлігін дамытуда қаржылай қолдау нысандарының бірі "ҚазАгро" ҰБХ" АҚ (бұдан әрі – Холдинг) компаниялар тобы іске асырып жатқан бағдарламалар болып табылады.

Холдингтің еншілес ұйымдарының кредиттік желісі арқылы көктемгі егін жұмыстарын жүргізуді, ауыл шаруашылығы өндірісін және қайта өңдеуді, ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер мен ауыл халқының бірлескен бизнес жүргізу бойынша бірлестіктерін, ауылдық жердегі ауыл шаруашылығы емес қызмет түрлерін, заманауи ауыл шаруашылығы техникасын, арнайы техника, технологиялық және қайта өңдеуші жабдықтар алуды, оның ішінде ауылдық жерлердегі әл-ауқаттылығы орташа немесе ортадан төмен деңгейдегі үй шаруашылықтарын лизингтеу, микрокредиттеу шарттарында қаржыландыруды жүзеге асырады және т.б.

Холдингтің компаниялар тобы іске асыратын бағдарламалар бойынша кредит шарттары елдің басқа қаржы институттарымен салыстырғанда тиімдірек болып келеді (төмен коликвидті кепілдікті қамтамасыз ету қабылданады, 2 жылға дейін жеңілдікті өтеу кезеңі беріледі) және жынысына байланыссыз тең шарттарда беріледі.

"Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры" АҚ (бұдан әрі – Қор) ауылдық жерлердегі әйелдер кәсіпкерлігін ауыл халқына, ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілерге микрокредит беру арқылы ілгерілетіп отырған негізгі компаниялардың

бірі болып табылады. Қор ауыл өмірінің түрлі салаларын қамтитын кредит беру бағдарламаларын құрған, бүгінгі күні Қор кредит берудің 16 бағдарламасын іске асыруда.

2012 – 2017 жылдар кезеңінде Қор ауылдық жерлердегі 81,3 млрд. теңге сомасына 31712 кредит, оның ішінде кәсіпкер әйелдерге 25,1 млрд. теңге сомасына 10164 кредит (жалпы санынан 32 %) берді.

Қор қаржыландырған микрокредиттік ұйымдар 5,7 млрд. теңге сомасына 7525 соңғы қарыз алушыға, оның ішінде әйелдерге 1,3 млрд. теңге сомасына 1984 қарыз (жалпы санынан 27 %) кредит берді.

Осылайша, СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 33б-тармағы әйелдерді табыс әкелуші қызметке қатысу мүмкіндігін қамтамасыз ету және өз бизнесін бастау мақсатында олардың микроқаржыландыру және төмен пайыздық мөлшерлеме бойынша микрокредит беру қызметтеріне қолжетімділігін кеңейту бөлігінде орындалуда.

h) тиісті өмір сүру жағдайларын, әсіресе тұрғын үй жағдайларын, санитариялық қызметтерді, электрмен және сумен жабдықтауды, сонымен қатар көлікті және байланыс құралдарын қолдану

Қазіргі уақытта ауылдарда әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылым объектілерінің материалдық-техникалық базасы айтарлықтай жақсарды. Орталықтандырылған сумен жабдықталған ауылдық елді мекендердің үлесі арттырылып, ауыл тұрғындары сапалы ауыз суына қол жеткізді. Әкелінетін суды қолданатын ауыл тұрғындарының саны қысқарды.

Орталықтандырылған электрмен жабдықтауға қосылмаған ауылдардың саны азайды, ауыл халқы электр энергиясын жеңілдікті тарифтер бойынша қолданады. Ауыл халқының отынға қажеттілігі нормативтерге сәйкес толық көлемде қамтамасыз етіледі. Газбен қамтамасыз етілген ауылдар саны артты.

Қазіргі уақытта өңірлік Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын жаңғыртудың 2011 – 2020 жылдарға арналған бағдарламасы іске асырылуда. Жылумен, электрмен, газбен қамсыздандыру және су өткізу; энергия және ресурс сақтаушы технологияларды енгізу; қайтымды негізде коммуналдық сектор кәсіпорындарын бюджеттік қаржыландыру тетіктерін енгізу жүйелерін жетілдіру бағдарламаның негізгі міндеттері болып табылады. Жүйелік тәсілдерді қолдану нәтижесінде 2020 жылға қарай авариялық инженерлік желілер мен құрылымдарды жөндеу мен жаңғырту жұмыстарын толықтай аяқтау жоспарлануда.

Республикалық және жергілікті бюджет қаражаты есебінен әлеуметтік саланың ауылдық мекемелерінде заманауи жабдықтар сатып алынып, орнатылуда, оның көмегімен ауыл халқына сапалы қызметтер көрсетілуде. Барлық ауылдық елді мекендер интернет желісіне кеңжолақты қолжетімділікпен қамтамасыз етілген.

15-бап. Заң алдындағы теңдік және азаматтық құқық

1. Қатысушы мемлекеттер заң алдында әйелдердің ерлермен теңдігін мойындайды.

Конституцияның 14-бабына сәйкес "Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең". Барлық қолданыстағы заңнама (ҚК, ҚПК, ӘҚБтК және басқа нормативтік құқықтық актілер) берілген конституциялық норманы іске асыруға бағытталған.

Конституцияның 13-бабының 2-тармағына сәйкес әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарының сот арқылы қорғалуына құқығы бар. Процестік заңнамамен ерлер мен әйелдерге бірдей құқықтар мен міндеттер берілген, сот төрелігіне қолжетімділік саласында тең құқыққа және сот қорғауының кепілдендірілген деңгейіне ие.

Мемлекет қылмыстық сот ісін жүргізуге тартылған әйелдердің құқығын қорғау бойынша жұмысты жоспарлы түрде жүргізуде. ҚПК мемлекет заңда белгіленген жағдайларда және тәртіппен әркімнің сот төрелігіне қол жеткізуін және оған келтірілген залалдың өтелуін қамтамасыз ететінін регламенттейді. Қылмыспен келтірілген залалдың өтелуіне құқық қылмыстық істе азаматтық талап қою жолымен іске асырылады. ҚПК-де көзделген тәртіппен азаматтық талапты қылмыстық іспен бірге қарау қылмыспен рухани, тәндік және мүліктік зиян келтірілген адамдардың, оның ішінде әйелдердің құқықтары мен заңды мүдделерін уақтылы қорғаудың кепілдігі болып табылады.

Процестік заңнамада жәбірленушілерге көмектесу арнайы қорын құру көзделген (ҚПК 173-бабы), 2018 жылғы 10 қаңтарда "Жәбірленушілерге өтемақы қоры туралы" Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды.

Сонымен бірге ҚК-де әйелдерге қатысты қылмыстық жазалау бойынша шараларды жұмсарту шарттары көзделген, атап айтқанда: әйелдердің қылмыс жасағандағы жасына қарамастан оларға өлім жазасы және өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасы қолданылмайды; жүкті әйелдерге, үш жасқа дейінгі жастағы балалары бар әйелдерге, елу сегіз және одан үлкен жастағы әйелдерге қоғамдық жұмысқа тарту тағайындалмайды; бас бостандығынан айыруға сотталған жүкті әйелдер, үш жасқа дейінгі жастағы балалары бар әйелдер, елу сегіз және одан үлкен жастағы әйелдер мәжбүрлі еңбекке тартылмайды; жеке адамға қарсы ауыр немесе аса ауыр қылмыстарды, террористік қылмыстарды, экстремистік қылмыстарды, қылмыстық топ құрамында жасалған қылмыстарды, жас балалардың жыныстық қолсұғылмаушылығына қарсы қылмыстарды қоспағанда, сотталған жүкті әйелдердің жазаны өтеуін сот бес жылға дейін, бірақ бала он төрт жасқа толған кезеңнен асырмай кейінге қалдыруы мүмкін.

2. Қатысушы мемлекеттер әйелдер мен ерлерге бірдей азаматтық құқық қабілеттілігін және оны іске асыруға бірдей мүмкіндіктер береді. Атап айтқанда, олар келісімшарттар жасаған және мүлікті басқарған кезде тең құқықтарды, сонымен қатар оларға соттардағы және трибуналдардағы талқылаулардың барлық кезеңдерінде бірдей қарауды қамтамасыз етеді.

"Қазақстан Республикасының сот жүйесі және судьяларының мәртебесі туралы" Заңның 1-бабына сәйкес әркімге мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, лауазымды және өзге де адамдардың құқықтарға, бостандықтар мен заңды мүдделерге нұқсан келтіретін немесе оларды шектейтін кез келген заңсыз шешімдері мен іс-қимылдарынан сот арқылы қорғалуға кепілдік беріледі. Заңнама жыныстық белгісі бойынша азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін ажыратуға немесе шектеуге жол бермейді, себебі ерлер мен әйелдердің теңдігі қағидаты оның негізін салушы қағидат болып келеді.

Қылмыстық-атқару кодексі сотталғандардың адвокаттардан және мұндай көмекті көрсетуге құқығы бар басқа да адамдардан заң көмегін алуына кепілдік береді. Түзеу мекемелерін заң консультанттары тұрақты негізде бас бостандығынан айыру орындарындағы адамдарға дәрістер, семинарлар, тренингтер, диспуттар және консультациялар түрінде құқықтарды түсіндіру сипатындағы іс-шараларды өткізеді. Әділет органдарымен, адвокатурамен және нотариат конторалармен тығыз өзара іс-қимыл ұйымдастырылған.

Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасына сәйкес ғылым-білім беру қызметінің құрамдас бөлігі құқықтық білім беру, құқықтық насихат, яғни құқықтық мәдениет мәселелері болып табылады. Берілген тұжырымдама азаматтардың құқықтық санасын, оның ішінде мемлекеттік қызметшілердің арасында заңды сауаттылықты арттыруды өзіне мақсат етіп қояды. Тұжырымдаманың мақсаттарын жүзеге асыру үшін Әділет министрлігі Құқықтық ағарту тұжырымдамасын қабылдауды жоспарлауда, онда әйелдер нысаналы топтардың бірі болып келеді. Құқықтық ағарту тұжырымдамасының жобасында Үкіметтің бизнес қауымдастықпен, ҮЕҰ және білім беру мекемелерімен бірлесіп нақты шараларды орындауы көзделген.

3. Қатысушы мемлекеттер құқықтық салдары әйелдердің құқық қабілеттілігін шектеу болып табылатын барлық шарттар және кез келген түрдегі басқа да барлық жеке құжаттардың жарамсыз деп саналатынымен келіседі.

Әйелдер құқықтық қорғау, процестік әрекет қабілеттілігі мәселелерінде ерлермен тең жағдайда болады. Бұған Конституцияның 13-бабымен кепілдік берілген, оған сәйкес әркімнің құқық субъектісі ретінде танылуына құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын, қажетті қорғанысты қоса алғанда, олардың мүдделерінде заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы. Осы конституциялық ереже елдің заңдарында іске асырылған.

АПК 48-бабына сәйкес мүдделерінде талап қойған немесе талап қойылған азаматтар мен заңды тұлғалар талап қоюшылар болып табылады. Заң жынысына байланысты сотқа шағыммен жүгінуге шектеулер қоймайды, оның ішінде әйел ерлермен қатар тең құқыққа ие. АПК, ҚПК және ӘҚБтК-де процеске қатысушылардың құқықтық статусын регламенттейтін нормалар көзделген. Қандай да бір жынысқа жатуына байланысты

жауап берудің салмақтылығына әсер ететін белгілі бір ережелер қарастырылмаған. Сондай-ақ қолданыстағы процестік заңнамада, "Адвокаттық қызмет туралы" Заңда әйелдердің үшінші тұлғалардың мүдделеріне өкілділік етуі үшін қандай да бір шектеулер белгіленбеген.

"Алқабилер туралы" Заңда алқабилерге кандидаттарға белгілі талаптар көзделген, бұл ретте жыныстық белгісі бойынша қандай да бір кемсітушілік жоқ.

4. Қатысушы мемлекеттер адамдардың тұратын орнын және тұрғылықты жерін таңдау еркіндігіне, жүріп-тұруына заңнамаларда ерлер мен әйелдерге бірдей құқық береді.

Конституцияның 21-бабына сәйкес Қазақстан Республикасы аумағында заңды түрде жүрген әрбір адам, заңда көрсетілгеннен басқа реттерде, оның аумағында еркін жүріп-тұруға және тұрғылықты мекенді өз қалауынша таңдап алуға, сондай-ақ әркімнің Республикадан тыс жерлерге кетуіне құқығы бар. Республика азаматтарының Республикаға кедергісіз қайтып оралуына құқығы бар.

СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 12-тармағына қатысты: әкімшілік және қылмыстық заңнаманың шеңберінде әйелдер зорлық-зомбылықпен және кемсітушілікпен соқтығысу кезінде сот төрелігі мен заң бойынша жауапкершілікке жетуге жиі әрекет ететін болған. Мысалы, Алматы облысының қылмыстық істер жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының жоғары тұрған сот инстанциялары қолдаған 2016 жылғы 3 қарашадағы үкімімен жұбайы өзінің зайыбын жеке жақтырмайтын қатынастары негізінде өлтіруге оқталғандығы үшін кінәлі болып танылып, оған 9 жылға бас бостандығынан айыру түрінде жаза тағайындалды.

Қазақстанда тараптың кемсітушілік фактісіне тікелей сілтемесі болмаған кезде де соттың гендерлік теңдік қағидатын қолдануы практикасы бар. Мысалы, әскери бөлімдердің біреуі өз қызметкеріне артық төленген ақшалай үлесті өндіріп алу туралы шағыммен жүгінді. Талапкер өз талаптарын қызметкерге 6-тарифтік разрядтың орнына 8-ші белгіленгенімен түсіндірді, соның нәтижесінде оған ақшалай үлес артық төленген. Әскери соттың жоғары тұрған сот инстанциясы қолдаған шешімімен шағымды қанағаттандырудан бас тартылды. Сот жоғары тұрған ұйымның бұйрығына сәйкес осы лауазымды атқаратын әскери ер адамдарға 8-тарифтік разряд, ал әскери әйел адамдарға 6-разряд белгіленгенін анықтады. Бұл ретте олардың міндеттер шеңбері бірдей. Осыған орай, жауап беруші өкілінің өтініші бойынша сот Бас прокуратураның атына мекенжайына көрсетілген бұйрықтың Теңдік туралы заңның талаптарына сәйкестігі нысанына тексеру жүргізу туралы жеке анықтама шығарды.

16-бап. Некедегі теңдік және отбасылық құқық

1. Қатысушы мемлекеттер әйелдерге қатысты кемсітушілікті, некелесу және отбасылық қатынастарға қатысты барлық мәселелерді жою үшін барлық тиісті

шараларды қабылдайды, атап айтқанда ерлер мен әйелдердің теңдігі негізінде қамтамасыз етеді:

а) некеге тұруға тең құқықтар

б) жарын еркін таңдауға және некеге өзінің еркін және толық келісімімен ғана тұруға тең құқықтар

Қазақстанда неке-отбасылық қатынастар Неке туралы кодекспен реттеледі. Оған сәйкес неке – ерлі-зайыптылар арасындағы мүліктік және жеке мүліктік емес құқықтар мен міндеттерді туғызатын, отбасын құру мақсатында Қазақстан Республикасының заңында белгіленген тәртіппен тараптардың ерікті және толық келісімімен жасалған еркек пен әйел арасындағы тең құқықты одақ. Неке туралы кодекстің 2-бабына сәйкес тек мемлекеттік органдар қиған неке ғана танылады. Неке қию үшін некеге тұратын ер мен әйелдің ерікті әрі толық келісімі және олардың неке жасына толуы қажет.

Неке туралы кодекстің 10-бабында ерлер мен әйелдер үшін бірыңғай неке жасы – 18 жас белгіленген, ол екі жылдан аспайтын мерзімге ғана төмендетілуі мүмкін. Неке жасын төмендету нақты жағдайлармен шартталуы қажет, олар қалыңдықтың жүктілігі немесе ортақ баланың болуы болып табылады. Бұл ретте некеге тұруға тілек білдірушілер және олардың ата-аналары не қамқоршылары неке жасын төмендету туралы өтініш беруі қажет. Барлық жағдайларда кәмелетке толмағандардың неке жасын төмендетуге келісімі және некеге тұруға ниеті дәлелденеді. Некеге тұрушылар өз келісімін тек жазбаша емес, сонымен бірге неке қию рәсімін өткізу кезінде де дәлелдейді. Осы талап адамды мәжбүрлеу, сондай-ақ қылмыстық жазаланатын қалыңдықты ұрлау жағдайында адам құқығын қорғауға бағытталған шарттардың бірі болып табылады.

с) неке кезеңінде және оны бұзу кезінде бірдей құқықтар мен міндеттер

Ерлі-зайыптылардың құқықтары мен міндеттері неке қиюді мемлекеттік тіркеген күннен бастап туындайды. Ерлі-зайыптылар тең құқықтарды пайдаланады және тең міндеттерді атқарады. Ерлі-зайыптылардың әрқайсысы қызмет түрін, кәсібін және діни сенімін таңдауға ерікті. Ерлі-зайыптылар ана болу, әке болу, балаларды тәрбиелеу, оларға білім беру, ерлі-зайыптылардың тұратын, болатын жерлері туралы мәселелерді және отбасы өмірінің басқа да мәселелерін бірлесіп шешеді. Ерлі-зайыптылар отбасындағы өз қатынастарын өзара сыйластық пен өзара көмек негізінде құруға, отбасының игілігі мен нығаюына жәрдемдесуге, өз балаларының денсаулығына, өсіп-жетілуіне және олардың әл-ауқаттылық жағдайына қамқорлық жасауға міндетті.

Неке туралы кодекстің 16-бабына сәйкес неке ерлі-зайыптылардың біреуінің немесе екеуінің өтініші бойынша оны бұзу жолымен, сондай-ақ сот әрекетке қабілетсіз деп таныған жұбайының қорғаншысының өтініші бойынша тоқтатылуы мүмкін. Некені зайыбының жүктілігі кезеңінде және бала туғаннан кейінгі бір жыл ішінде оның келісімінсіз бұзуға болмайды.

Кәмелетке толмаған ортақ балалары жоқ ерлі-зайыптылардың некені бұзуға өзара келісімі кезінде және бір-біріне мүліктік және өзге де талаптары болмаған кезде тіркеуші органдарда неке бұзылатын болады. Некенің сот тәртібімен бұзылуы кезінде ерлі-зайыптылар кәмелетке толмаған балалары өздерінің қайсысымен тұратындығы туралы, балаларды және (немесе) еңбекке қабілетсіз мұқтаж жұбайын күтіп бағуға қаражат төлеу тәртібі, осы қаражаттың мөлшері туралы не ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу туралы келісімді соттың қарауына ұсына алады. Неке бұзылғаннан кейін ерлі-зайыптылар өзінің тегін таңдауды некенің бұзылуын мемлекеттік тіркеу кезінде шешеді.

d) балаларына қатысты мәселелерде отбасылық жағдайына байланыссыз ерлер мен әйелдердің ата-ана ретінде тең құқықтары мен міндеттері; барлық жағдайда да балалардың мүддесі жоғары тұрады

Неке туралы кодекстің 68-бабына сәйкес ата-аналар өз балаларына қатысты тең құқыққа және тең міндеттерге ие (ата-ана құқығы). Неке туралы кодекстің 70-бабына сәйкес баланы тәрбиелеуші ата-аналар өзінің қабілеттілігі және қаржылай мүмкіндіктері шегінде оның тәндік, психикалық, адамгершілік және рухани дамуына қажетті өмір сүру жағдайын қамтамасыз етуге негізгі жауапкершілікті көтереді. Баланың тәрбиесі мен білім алуына қатысты барлық мәселелерді баланың мүдделерін негізге алып және оның пікірін ескере отырып, өзара келісу арқылы ата-аналар шешеді. Ата-аналардың арасында келіспеушіліктер болған кезде, бұл келіспеушіліктерді шешу үшін қорғаншылық немесе қамқоршылық органға немесе сотқа жүгінуге құқылы.

Неке туралы кодекстің 138-бабына сәйкес ата-аналар өздерінің кәмелетке толмаған балаларын күтіп-бағуға міндетті. Егер ата-аналар өздерінің кәмелетке толмаған балаларын күтіп-бағуға қаражат бермеген жағдайда, оларды күтіп-бағуға қаражат (алимент) олардан сот тәртібімен өндіріп алынады.

Неке туралы кодексте ерлі-зайыптылардың және бұрынғы ерлі-зайыптылардың, оның ішінде зайыбының немесе бұрынғы зайыбының (неке бұзылғаннан кейін) жүктілігі кезеңінде және ортақ балалары туған күннен үш жыл ішінде алименттік міндеттемелері, сондай-ақ ортақ мүгедек баланы бағып-күтуді жүзеге асыратын мұқтаж жұбайының осы үшін қажетті қаражаты бар екінші жұбайынан алимент ұсынуды талап ету құқығы көзделген (147-148-баптар).

Ата-аналар өз балаларының заңды өкілдері болып табылады және олардың кез келген жеке және заңды тұлғалармен қатынасында, оның ішінде арнайы өкілеттіктерсіз соттарда құқықтары мен мүдделерін қорғайды.

e) балалардың саны және олардың тууы арасындағы аралық туралы мәселені еркін және жауапкершілікпен шешуге тең құқығы және оларға осы құқықты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін ақпараттарға, білімге, сондай-ақ қаражатқа қолжетімділікке ие болуға тең құқықтары

2009 жылғы 18 қыркүйектегі "Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы" Қазақстан Республикасының Кодексіне (бұдан әрі – Денсаулық туралы кодекс) сәйкес әйелдер мен ерлер ұрпақты болуды еркін таңдауға құқылы. Балалардың санына және олардың некеде немесе некесіз тууының уақытына, туу аралығындағы ана мен баланың денсаулығын сақтау үшін қажетті аралық жиілікке, сондай-ақ жүктілікті жасанды тоқтатуға қатысты мәселелерді шешу құқығы әйелдің өзіне беріледі (96-бап).

f) балаларға қамқоршы, қорғаншы, сенім беруші және асырап алушы болуға немесе олар ұлттық заңнамада көзделгенде ұқсас функцияларды жүзеге асыруға бірдей құқықтар мен міндеттер, барлық жағдайда балалардың мүдделері басым болады

Денсаулық туралы кодекстің 73-бабына сәйкес ата-аналары бөлек тұратын кезде баланың тұрғылықты жері мен заңды мекенжайы олардың келісімімен белгіленеді. Ата-аналардың арасындағы келісім болмаған кезде дау медиация тәртібімен немесе баланың мүдделерін негізге алына және оның пікірі ескеріле отырып, ата-аналардың (олардың біреуінің) талабы бойынша қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның қатысуымен оны сот шешеді.

Күйеуінің қайтыс болуы анасының балаларға ата-ана құқықтарын шектемейді. Әйел некеге тұрған кезде де, оны бұзған кезде де өзінің балаларына қамқоршылық құқығынан айырылмайды. Қамқоршылық, қорғаншылық және асырап алу мәселелерінде әйелдер ерлермен тең құқыққа ие.

Қолданыстағы заңнама бойынша әйелдің некеге тұруы оның ата-ана құқықтарына ықпал етпейді.

Жалғызбасты ата-аналардың басқа ата-ананың тарапынан балаларға қолдау көрсету құқығы практикада жеткілікті тиімді қолданылуда. АПК 135-бабына сәйкес алименттерді өндіріп алу туралы істерді бұйрық арқылы (оңайлатылған) іс жүргізу тәртібінде сот қарайды. Дау болған жағдайда ол талап қою ісін жүргізуде шешіледі. Практика көрсеткендей, талаптардың негізгі бөлігін әйелдер балалардың әкелеріне қатысты қояды, себебі, негізінен, некені бұзу жағдайында кішкене балалар анасымен қалады.

Кәмелетке толмаған балалардың ата-анасына оларға алимент өндіріп алу туралы сотқа талап қою құқығы қамқоршылық және қорғаншылық органдарына да берілген. Прокурордың кәмелетке толмаған балалардың мүддесіне талап-арыз беру нақ сондай процестік құқығы бар. Қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронат тәрбиешіге берілген балаларға арналған алимент төлемдерінің сомасы екінші деңгейдегі банктерде ашылған осы балалардың депозиттік шоттарына аударылады (142-бап). Тәрбиеленушілік, емдеу және басқа мекемелердегі мұндай балаларға ата-аналарынан өндіріліп алынатын алименттер жетім балаларға және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдардағы балалардың шотына түседі. Жетім балалар,

ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар ұйымдарының басшылары тәрбиеленушілердің алименттен, жәрдемақылардан түскен қаражаттарын және басқа да әлеуметтік төлемдерін банк шоттарынан алуға құқығы жоқ (128-бап).

Денсаулық туралы кодекске сәйкес сот кәмелетке толмаған балалардың немесе көмекке мұқтаж, еңбекке жарамсыз кәмелетке толған балалардың ауыр науқастануы, мертігуі, оларға бөгде адамның бағып-күтуіне ақы төлеу қажеттігі және басқа да мән-жайлардан туындаған қосымша шығыстарды көтеруге қатысуға ата-аналардың әрқайсысын тартуы мүмкін. Сот ата-аналарды нақты шеккен қосымша шығыстарды өтеуге де, балаларды күтіп-бағуға болашақта жасалуға тиіс қосымша шығыстарды өтеуге де қатысуын міндеттеуге құқылы.

Денсаулық туралы кодекстің 143-бапқа сәйкес ата-аналар өздерінің көмекке мұқтаж, еңбекке жарамсыз кәмелетке толған балаларын күтіп-бағуға міндетті.

Баланы өз бетінше тәрбиелеп отырған әйел-аналарды қолдау мақсатында балалардың мүддесінде алименттерді өндіріп алудың тиімді жүйесін құру үшін "Алименттер. Төлемеуге қарсы 30 қадам" атты жоба іске асырылуда. "Борышкерлердің бірыңғай тізілімі" (ББТ) енгізілді, ықылассыз борышкерлерге қарсы бағытталған бірқатар заңнамалық бастама ұсынылды. Бүгінгі күні ББТ борышкерлерге шектеуші шараларды қолдану үшін пайдаланылады. Соңғы екі жылда прокурорлардың үйлестіруі кезінде уәкілетті органдар 4,5 мың борышкерді жұмысқа орналастырды.

g) әйелі мен күйеуінің бірдей жеке құқығы, оның ішінде тегін, мамандығы мен кәсібін таңдау құқығы

Денсаулық туралы кодекстің 31-бабына сәйкес неке қию (ерлі-зайыпты болу) кезінде ерлі-зайыптылар өз тілектері бойынша ортақ тегі ретінде өздерінің біреуінің тегін таңдайды не ерлі-зайыптылардың әрқайсысы өзінің некеге дейінгі тегін сақтап қалады, не біреуі (екеуі де) өз тегіне екінші жұбайдың тегін қосып алады. Егер ерлі-зайыптылардың біреуінің болса да некеге тұрғанға дейінгі тегі қосарлас болса, олардың тектерін қосуға жол берілмейді. Ерлі-зайыптылардың біреуінің тегін өзгертуі екіншісінің тегін өзгертуіне әкеп соқпайды. Неке бұзылған жағдайда ерлі-зайыптылар ортақ тектерін сақтауға немесе өздерінің некеге дейінгі тектерін қалпына келтіруге құқылы.

Қиылған некелердің 50 %-дан астамы ерлі-зайыптылардың ортақ текті таңдау тенденциясын көрсетеді. Жұптардың шамамен 10 %-ы өз тегіне екінші жұбайының тегін қосуды жөн көреді.

Әйелдердің кәсіпке және жұмыспен қамтылуға құқығына Конституцияның 24-бабында кепілдік берілген. Некеге тұру кезінде әйелдер ешқашан құқықтары мен бостандықтарынан айырылмайды. Адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды, заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуы осыған қарай анықталады.

h) ерлі-зайыптылардың мүлікті тегін және ақылы иеленуге, алуға, меңгеруге, қолдануға және басқаруға тең құқығы

Кодекстің 32-бабына сәйкес егер неке шартында өзгеше белгіленбесе, ерлі-зайыптылардың бірлескен ортақ меншігінің режимі олардың мүлкінің заңды режимі болып табылады.

Ерлі-зайыптылар некеде тұрған (ерлі-зайыпты болған) кезінде жинаған мүлік олардың бірлескен ортақ меншігі болып табылады. Ерлі-зайыптылардың некеде тұрған (ерлі-зайыпты болған) кезінде жинаған мүлкіне ерлі-зайыптылардың әрқайсысының еңбек қызметінен, кәсіпкерлік қызметтен және зияткерлік қызмет нәтижелерінен түскен табыс сомалары, ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкінен және ерлі-зайыптылардың әрқайсысының бөлек мүлкінен алынған табыс сомалары, олар алған зейнетақылар, жәрдемақылар, зейнетақы жинақтары, сондай-ақ арнайы нысаналы мақсаты жоқ өзге де ақшалай төлемдер (материалдық көмек сомалары, мертігу не денсаулығының өзге де зақымдануы салдарынан еңбек қабілетінен айрылуына байланысты нұқсанды өтеуге төленген сомалар және басқалары) жатады.

Сондай-ақ ерлі-зайыптылардың ортақ табыс сомалары есебінен сатып алынған жылжымалы және жылжымайтын мүліктер, бағалы қағаздар, пайлар, салымдар, кредиттік ұйымдарға немесе өзге де ұйымдарға салынған, капиталдағы үлестер және ол отбасында кімнің атына сатып алынғанына не ақша қаражаттарын ерлі-зайыптылардың қайсысы салғанына қарамастан, ерлі-зайыптылар некеде тұрған (ерлі-зайыпты болған) кезеңінде жинаған басқа да кез келген мүлік ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкі болып табылады

Жұбайлардың ортақ мүлкіне сондай-ақ, неке кезеңінде үй шаруашылығын жүргізген, балаларға күтім көрсеткен немесе басқа дәлелді себептермен өз табысына ие болмаған жұбайы құқылы болып келеді.

2. Баланы некелестірудің және некелесуінің заңды күші жоқ және неке жасының ең кіші жасын айқындау және некелесуді азаматтық хал актісінде міндетті тіркеу мақсатында қажетті барлық шаралар, оның ішінде заңнамалық шаралар қабылдануда.

Балаларды некелестіру ұлттық заңнамада көзделмеген және Кодекске қайшы келеді. Балаларды некелестіру жағдайлары тіркелмеген.

Осылайша, СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерінің 35-тармағы орындалуда.

Қорытынды

Қазақстанда Конвенцияны іске асыру бойынша нақты шаралар қабылдануда.

Қазақстан Республикасында 2006 – 2016 жылдарға арналған Гендерлік теңдік стратегиясы іске асырылды, екі гендерлік заң: Теңдік туралы заң және "Тұрмыстық

зорлық-зомбылық профилактикасы туралы" Заң қолданысқа енгізілген. "Қазақстанның әйелдері мен ерлері" атты жыл сайынғы статистикалық жинақ шығарылады.

Мыналар: Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы және Тұжырымдаманың бірінші кезеңін іске асыру бойынша 2017 – 2019 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары (2016); "Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (2013 жыл), ол әйелдер мен ерлердің зейнетке шығу жасын теңестірді; "Халықты жұмыспен қамту туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (2016 жыл), онда жеті жастағы балаларға, мүгедек балаларға, бірінші және екінші топ мүгедектеріне күтім көрсетуші адамдарды әлеуметтік жұмыс орындарына жұмысқа орналастыру бойынша нормалар көзделген; жаңа редакциядағы Қылмыстық кодексі, оған құқық бұзушылықтарға жазалау және зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдер мен қыздарға келтірілген залалды өтеу үшін қылмыстық санкциялар қолдану бойынша 10 бап енгізілді (2014); жаңа редакциядағы Әкімшілік кодексі, оған әйелдерді қорғауда әкімшілік санкциялар қолдану бойынша нормалар енгізілген (2014); жаңа редакциядағы Еңбек кодексі, оған еңбек саласында әйелдердің денсаулығын қорғауға бағытталған нормалар енгізілген (2015); қызметшілердің ар-намысы мен абыройын кемсітушіліктің және қолсұғушылықтың кез келген нысандарын болдырмайтын шараларды көздейтін Мемлекеттік қызметшілердің әдеп кодексі (2015); негізгі мақсаттарының бірі – әйелдерді денсаулық сақтау қызметтерімен қамтамасыз ету болып табылатын Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған "Денсаулық" мемлекеттік бағдарламасы (2016) қабылданды.

2014 жылы Қазақстанда Отбасы күні бекітілді, жыл сайын "Мерейлі отбасы" ұлттық конкурсы өткізіледі, Бала құқықтары жөніндегі уәкіл институты енгізілді (2016 жылы).

Бұдан басқа, тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары болған әйелдерді құқықтық қорғаудың тиімді шаралары қабылдануда. "Қазақстан отбасыдағы зорлық-зомбылықсыз" әлеуметтік жобасы кеңінен іске асырылуда, профилактиканың тиімді тетіктерін, ведомствоаралық өзара іс-қимылды, зорлық-зомбылық құрбандарына тиімді көмек көрсету және құқық бұзушыларды оңалту жөніндегі жүйені құруға бағытталған Жол картасы әзірленді.

Қазіргі уақытта "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне отбасылық-гендерлік саясат мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Заң жобасының тұжырымдамасын әзірлеу бойынша жұмыс жүргізілуде, ол заңнаманы СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулеріне, сондай-ақ гендерлік теңдік жөніндегі ЭЫДҰ Кеңесінің ұсыныстарына сәйкес жетілдіруді көздейді.

Жалпы, ұлттық заңнама ерлер мен әйелдердің нақты әлеуметтік теңдігіне қол жеткізуге ұмтылады.

Қазақстанның Үкіметі болашақта да Конвенция ережелерін орындау және СИДО жөніндегі комитеттің қорытынды ескертулерін жою бойынша шаралар қабылдайтын болады.

Әйелдерге қатысты
кемсітушіліктің барлық
нысандарын жою туралы
конвенцияның орындалуы
туралы баяндамаға
1-қосымша

Қазақстан Республикасының жыныс бойынша халық саны

жыл басына, мың адам

Жылдар	Барлық халық	оның ішінде		барлық халыққа шаққанда		1000 әйелге шаққанда ерлер
		әйелдер	ерлер	әйелдер	ерлер	
2011	16 440,5	8 515,5	7 925,0	51,8	48,2	931
2012	16 673,9	8 632,1	8 041,8	51,8	48,2	932
2013	16 910,2	8 751,3	8 158,9	51,8	48,2	932
2014	17 160,9	8 876,3	8 284,6	51,7	48,3	933
2015	17 415,7	9 002,6	8 413,1	51,7	48,3	935
2016	17 669,9	9 128,1	8 541,8	51,7	48,3	936
2017	17 918,2	9 249,7	8 668,5	51,6	48,4	937

2017 жылдың басына халықтың жасаралық құрылымы

мың адам, %

	Барлығы		Қала		Ауыл	
	ерлер	әйелдер	ерлер	әйелдер	ерлер	әйелдер
0 - 15	2 663 893	2 519 237	1 433 097	1 349 244	1 230 796	1 169 993
16 - 62(57)	5 440 986	5 312 306	3 074 489	3 203 114	2 366 497	2 109 192
63(58) +	563 533	1 418 138	318 892	871 216	244 641	546 922

Қазақстан Республикасы халқының туу кезінде күтілетін өмір сүру ұзақтығы

жылдар саны

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Барлық халық	68,39	68,45	68,69	69,52	70,62	71,44	71,97	72,41
Ерлер	63,55	63,55	63,85	64,74	65,91	66,90	67,49	67,99
Әйелдер	73,25	73,41	73,57	74,29	75,23	75,82	76,26	76,61

Ана өлім-жітімі

Жылдар	Қайтыс болған жүкті, босанатын және босанған адамдардың саны, адам	Тірі туған 100 000 адамға
2011	66	17,4
2012	52	13,5
2013	51	13,1
2014	47	11,7
2015	50	12,5
2016	51	12,7

Бала өлім-жітімі коэффициенті

(1000 тірі туғанға шаққанда)

Жылдар	Өлім-жітім коэффициенті		
	барлығы	қыздар	ұлдар
2011	14,91	16,68	13,03
2012	13,56	15,14	11,88
2013	11,39	12,66	10,03
2014	9,83	10,82	8,79
2015	9,41	10,46	8,30
2016	8,59	9,50	7,61

Халықтың сауаттылығы, %

	Барлық халық			қала халқы			ауыл халқы		
	екі жыныс	ер	әйел	екі жыныс	ер	әйел	екі жыныс	ер	әйел
9-49 жас аралығында сауатты халық									
1999*	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,8	99,8	99,9
2009*	99,8	99,8	99,8	99,9	99,8	99,9	99,7	99,7	99,8
15 және одан жоғары жастағы сауатты халық									
1999*	99,5	99,8	99,3	99,5	99,8	99,5	99,3	99,7	99,0
2009*	99,7	99,8	99,7	99,8	99,9	99,8	99,6	99,7	99,5

*- ҚР Ұлттық санағының дерегі бойынша

Орта біліммен қамтудың жалпы коэффициенті, %

Оқу жылы	Барлығы	әйелдер	ерлер
2015/2016	103,78	105,66	106,24
2016/2017	105,76	101,98	105,30

Қазақстан Республикасындағы 2011 – 2017 жылдардағы еңбек нарығының негізгі индикаторлары

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Барлық халық							
Жұмыс күші	8774,6	8981,9	9041,3	8962,0	8887,6	8998,8	9013,1
Халық санында жұмыс күшінің үлесі, %	71,6	71,7	71,7	70,7	69,7	70,0	69,8
Жұмыспен қамтылған халық	8301,6	8507,1	8570,6	8510,1	8433,3	8553,4	8572,1
Жұмыспен қамтылу деңгейі, %							
жұмыс күшінің саны	94,06	94,7	94,8	95,0	94,9	95,0	95,1
жалдамалы жұмыскерлер	5581,4	5813,7	5949,7	6109,7	6294,9	6342,8	6396,0
Жұмыспен қамтылғандарға, %-бен	67,2	68,3	69,4	71,8	74,6	74,2	74,6
өзін-өзі жұмыспен қамтығандар	2720,2	2693,4	2621,0	2400,4	2138,4	2210,5	2176,1
Жұмыспен қамтылғандарға, %-бен	32,8	36,7	30,6	28,2	25,4	25,8	25,4
Жұмыссыз халық	473,0	474,8	470,7	451,9	454,2	445,5	441,0
Жұмыссыздық деңгейі, %	5,4	5,3	5,2	5,0	5,1	5,0	4,9
Әйелдер							
Жұмыс күші	4319,4	4417,3	4442,0	4376,7	4316,8	4354,5	4344,0
Халық санында жұмыс күшінің үлесі, %	66,7	66,8	66,7	65,4	64,1	64,1	63,7
Жұмыспен қамтылған халық	4051,3	4131,2	4181,3	4120,7	4062,1	4113,0	4111,8
Мыналарға қатысты жұмыспен қамтылу деңгейі %-бен							
жұмыс күшінің саны	93,8	93,5	94,1	94,2	94,1	94,5	94,7
жалдамалы жұмыскерлер	2695,9	2827,8	2933,7	2976,0	3105,9	3114,8	3117,2
өзін-өзі жұмыспен қамтығандар	1355,4	1303,4	1247,5	1144,7	956,1	998,2	994,6
Жұмыссыз халық	268,1	286,1	260,7	256,0	254,7	241,6	232,3
Жұмыссыздық деңгейі, %	6,2	6,5	5,9	5,8	5,9	5,5	5,3

Жұмыссыздық деңгейі %

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Жұмыссыздар - барлығы	5,4	5,3	5,2	5,0	5,1	5,0	4,9
оның ішінде:							
ерлер	4,6	4,1	4,6	4,3	4,4	4,4	4,5
әйелдер	6,2	6,5	5,9	5,8	5,9	5,5	5,3
қала халқы	5,8	5,6	5,4	5,2	5,1	5,1	4,8
оның ішінде:							
ерлер	4,6	4,0	4,6	4,4	4,4	4,6	4,8
әйелдер	6,9	7,1	6,3	5,9	5,8	5,6	4,8
ауыл халқы	4,9	5,0	4,9	4,9	5,2	4,8	5,0
оның ішінде:							
ерлер	4,5	4,2	4,5	4,1	4,3	4,2	4,0
әйелдер	5,4	5,8	5,4	5,7	6,1	5,5	6,1

2) 2017 жылғы 3-тоқсандағы деректер. 2017 жылға арналған ақпарат СЖЖ-ге сәйкес 2018 жылғы 27 наурызда қалыптастырылады және жарияланады.

Жалдамалы жұмыскерлердің еңбегіне ақы төлеу

орташа жылдық

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 ²⁾
Жұмыскерлердің орташа айлық номиналды жалақысы:							
теңге	9 0 028	1 01 263	1 09 141	1 21 021	1 26 021	1 42 898	
АҚШ доллары ¹⁾	614	679	717	675	568	418	
Индекстер, алдыңғы жылға қатысты %-да							
номиналды жалақы	116,0	112,5	107,8	110,9	104,2	113,4	
нақты жалақы	107,1	107,0	101,9	103,9	97,7	98,9	
Ең төменгі жалақы мөлшері, теңге	1 5 999	17 439	18 660	19 966	21 364	22 859	24 459

1) Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің орташа есептелген курсы бойынша.

2) 2017 жылғы 3-тоқсандағы деректер. 2017 жылға арналған ақпарат СЖЖ-ге сәйкес 2018 жылғы 27 наурызда қалыптастырылады және жарияланады.

Экономикалық қызмет түрлері және жынысы бойынша 2016 жылға арналған орташа айлық номиналды жалақы

	Орташа айлық номиналды жалақы, мың теңге			Индекстер, алдыңғы жылға қатысты %-бен					
	Барлығы	оның ішінде		номиналды жалақы			нақты жалақы		
		ер	әйел	Барлығы	ер	әйел	Барлығы	ер	әйел
Барлығы	142,9	169,4	116,1	113,4	111,6	116,2	98,9	97,4	101,4
Ауыл, орман және балық шаруашылығы	81,6	87,7	66,2	112,5	113,0	110,7	98,2	98,6	96,6
Өндіріс	195,3	211,3	150,7	112,0	111,2	114,1	97,7	97,0	99,6
Құрылыс	179,2	181,2	164,6	115,8	115,4	118,0	101,0	100,7	103,0
Көтерме және бөлшек сауда, автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу	131,1	142,7	118,7	108,3	108,4	108,2	94,5	94,6	94,4
Көлік және қоймаға жинау	176,8	188,2	146,9	106,5	105,9	108,1	92,9	92,4	94,3
Тұру және тағам-тану бойынша қызметтер	127,8	173,5	103,8	109,7	116,4	103,9	95,7	101,6	90,7
Ақпарат және байланыс	204,2	210,7	193,8	112,9	113,1	112,4	98,5	98,7	98,1
Қаржы және сақтандыру қызметі	284,3	376,2	236,2	120,1	122,3	117,9	104,8	106,7	102,9
Білім беру	94,5	98,4	93,3	121,9	119,6	122,8	106,4	104,4	107,2

Денсаулық сақтау және әлеуметтік көрсетілетін қызметтер	106,0	115,8	103,7	115,4	115,8	115,3	100,7	101,0	100,6
Өнер, ойын-сауық және демалыс	110,3	148,7	80,4	115,9	111,4	122,8	101,1	97,2	107,2

2016 жылы түрлері бойынша тіркелген қылмыстардың саны

	Тіркелген қылмыстар				
	Барлығы , бірлік	оның ішінде			
		әйелдерге қатысты		кәмелет жасқа толмағандарға қатысты	
		абс.	%	абс.	%
Тіркелген қылмыстардың саны, барлығы	361 689	124298	34,4	2605	0,7
оның ішінде ауыр және аса ауыр	30 060	6 346	21,1	705	2,4
Жалпы санынан:					
жеке адамға қарсы қылмыстар	12637	5060	40,0	1114	8,8
қасақана адамды өлтіру және адам өлтіруге оқталу	861	216	25,1	27	3,1
оның ішінде:					
жаңа туған сәбиді анасының өлтіруі	19	7	36,8	3	15,8
денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру	2167	290	13,4	35	1,6
денсаулыққа қасақана орташа ауырлықтағы зиян келтіру	5051	1244	24,6	103	2,0
денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру	-	-	-	-	-
азаптау	5	4	80	2	40
зорлау	1634	1606	98,3	123	7,5
сексуалдық сипаттағы зорлау әрекеттері	364	299	82,1	112	30,8
отбасыға және кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстар	974	501	51,4	77	7,9
меншікке қарсы қылмыстар	285351	112637	41,7	835	0,3
оның ішінде:					
ұрлық	215572	89949	41,7	444	0,2
алаяқтық	30358	11477	37,8	72	0,2
кісі тонау	11 023	4407	40,0	243	2,2
қарақшылық	748	266	35,6	7	0,9
қорқытып алушылық	521	81	15,5	55	10,6
Қоғамдық қауіпсіздікке және қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстар	16 992	2294	13,5	190	1,1
оның ішінде:					
бұзақылық	13835	2254	16,3	188	1,4
Халықтың денсаулығына және адамгершілікке қарсы қылмыстар	9359	58	0,6	5	0,05
оның ішінде:					
есірткімен байланысты қылмыстар	8535	7	0,1	0	0,0
жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар ұйымдастыру мен ұстау және жеңгетайлық	230	15	6,5	2	0,8

Адамның және азаматтың конституциялық және басқа да құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстар	1737	538	30,9	9	0,5
оның ішінде:					
тұрғын үйге қолсұғылмаушылықты бұзу	887	497	59,0	5	0,7
Басқалар	34639	3210	9,3	375	1,1

Сотталғандардың құрамы %

	2012	2013	2014	2015	2016
Сотталғандар, барлығы	100	100	100	100	100
оның ішінде:					
кәмелетке толмағандар	5,2	4,1	2,8	1,2	1,6
сотталғандардың жалпы санынан					
әйелдер	11,0	11,9	13,9	11,1	11,8

Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалған қылмыстардың үлесі

2011 ж.	2012 ж.	%	2013 ж.	2014 ж.	%	2015 ж.	2016 ж.	%
799	780	-2,38	684	620	-9,4	467	484	3,6

Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияның орындалуы туралы баяндамаға 2-қосымша

Баяндамада көрсетілген Қазақстан Республикасының құқықтық актілерінің, стратегиялық және бағдарламалық құжаттарының тізбесі

1. 1995 жылғы 30 тамыздағы Қазақстан Республикасының Конституциясы.
2. "Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы" 1995 жылғы 28 қыркүйектегі Қазақстан Республикасының № 2464 Конституциялық заңы.
3. "Қазақстан Республикасының сот жүйесі және судьяларының мәртебесі туралы" 2000 жылғы 25 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының № 132 Конституциялық заңы.
4. 2003 жылғы 20 маусымдағы "Қазақстан Республикасының жер кодексі" Қазақстан Республикасының № 442 Кодексі.
5. 2009 жылғы 18 қыркүйектегі "Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы" Қазақстан Республикасының № 193-IV Кодексі.
6. 2011 жылғы 26 желтоқсандағы "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" Қазақстан Республикасының № 518-IV Кодексі.

7. 2014 жылғы 3 шілдедегі "Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі" Қазақстан Республикасының № 226-IV Кодексі.
8. 2014 жылғы 4 шілдедегі "Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі" Қазақстан Республикасының № 231-IV Кодексі.
9. 2014 жылғы 5 шілдедегі "Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі" Қазақстан Республикасының № 234-IV Кодексі.
10. 2014 жылғы 5 шілдедегі "Әкімшілік құқық бұзушылық туралы" Қазақстан Республикасының № 235-IV Кодексі.
11. 2015 жылғы 31 қазандағы "Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі" Қазақстан Республикасының № 377-V Кодексі.
12. 2015 жылғы 23 қарашадағы "Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі" Қазақстан Республикасының № 414-V Кодексі.
13. Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 14 желтоқсандағы № 115-II Заңымен ратификацияланған Құндылығы бірдей еңбек үшін еркектер мен әйелдерге бірдей сыйақы беру туралы Халықаралық Еңбек Ұйымының № 100 конвенциясы.
14. Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 14 ақпандағы № 554-IV Заңымен ратификацияланған Ананы қорғау туралы 1952 жылғы (қайта қаралған) конвенцияны қайта қарау туралы конвенция.
15. Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 16 қарашадағы № 50-V Заңымен ратификацияланған Отбасылық міндеттермен еңбек ететін еңбекші ерлер мен әйелдерге арналған тең қарау және тең мүмкіндіктер туралы конвенция (156-конвенция).
16. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 7 сәуірдегі № 183-V Заңымен ратификацияланған Ең төменгі жалақыны белгілеу рәсімін жасау туралы конвенция (26-конвенция).
17. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 7 сәуірдегі № 184-V Заңымен ратификацияланған Жалақыны қорғау туралы конвенция (95-конвенция).
18. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 20 қазандағы № 243-V Заңымен ратификацияланған Еңбек қауіпсіздігі мен гигиенасына жәрдемдесетін негіздер туралы конвенция (187-конвенция).
19. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 20 ақпандағы 288-V Заңымен ратификацияланған Мүгедектердің құқықтары туралы конвенция.
20. "Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айрылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар туралы" 1997 жылғы 16 маусымдағы Қазақстан Республикасының № 126 Заңы.
21. "Адамдарды қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін арнаулы мекемелерде ұстау тәртібі мен шарттары туралы" 1999 жылғы 30 наурыздағы Қазақстан Республикасының № 353-I Заңы.

22. "Бұқаралық ақпарат құралдары туралы" 1999 жылғы 23 шілдедегі Қазақстан Республикасының № 451-І Заңы.
23. "Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызметі туралы" 2002 жылғы 7 наурыздағы Қазақстан Республикасының № 299 Заңы.
24. "Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы" 2003 жылғы 25 сәуірдегі Қазақстан Республикасының № 405 Заңы.
25. "Алқабилер туралы" 2006 жылғы 16 қаңтардағы Қазақстан Республикасының № 121 Заңы.
26. "Білім туралы" 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасының № 319-ІІІ Заңы.
27. "Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы" 2008 жылғы 20 қазандағы Қазақстан Республикасының № 70-ІV Заңы.
28. "Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы" 2008 жылғы 29 қарашадағы Қазақстан Республикасының № 114-ІV Заңы.
29. "Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы" 2009 жылғы 8 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының № 223-ІV Заңы.
30. "Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы" 2009 жылғы 4 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының № 214-ІV Заңы.
31. "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне адам саудасына қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2013 жылғы 4 шілдедегі Қазақстан Республикасының № 217-V Заңы.
32. "Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы" 2013 жылғы 21 маусымдағы Қазақстан Республикасының № 105-V Заңы.
33. "Дене шынықтыру және спорт туралы" 2014 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының № 228-V Заңы.
34. "Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы" 2015 жылғы 23 қарашадағы Қазақстан Республикасының № 416-V Заңы.
35. "Ауыл шаруашылығы кооперативтері туралы" 2015 жылғы 29 қазандағы Қазақстан Республикасының № 372-V Заңы.
36. "Халықты жұмыспен қамту туралы" 2016 жылғы 6 сәуірдегі Қазақстан Республикасының № 482-V Заңы.
37. "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне баланың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2016 жылғы 9 сәуірдегі Қазақстан Республикасының № 501-V Заңы.
38. "Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2017 жылғы 10 наурыздағы Қазақстан Республикасының № 51-VІ Заңы.

39. "Жәбірленушілерге өтемақы қоры туралы" 2018 жылғы 10 қаңтардағы Қазақстан Республикасының № 131-VI Заңы.
40. "Қазақстан Республикасында 2006 – 2016 жылдарға арналған Гендерлік теңдік стратегиясын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2005 жылғы 29 қарашадағы № 1677 Жарлығы.
41. "Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін одан әрі жаңғыртудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 18 маусымдағы № 841 Жарлығы.
42. "Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы № 858 Жарлығы.
43. "Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 1 ақпандағы № 922 Жарлығы.
44. "Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2011 – 2015 жылдарға арналған "Саламатты Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 29 қарашадағы № 1113 Жарлығы.
45. "Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы.
46. "Қазақстан Республикасындағы кәсіптік және өзге де мерекелер туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 1998 жылғы 20 қаңтардағы № 3827 Жарлығына өзгерістер және толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 1 наурыздағы № 511 Жарлығы.
47. "Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруі жөніндегі тұжырымдама туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 17 қаңтардағы № 732 Жарлығы.
48. "Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің әдептілік нормаларын және мінез-құлық қағидаларын одан әрі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 153 Жарлығы.
49. "Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған "Денсаулық" мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы және "Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 957 Жарлығына толықтыру енгізу туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 15 қаңтардағы № 176 Жарлығы.
50. "Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығы.

51. "Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығы.

52. "Мерейлі отбасы" ұлттық конкурсы туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 6 желтоқсандағы № 250 өкімі.

53. "Білім беру ұйымдарында білім алушыларға мемлекеттік стипендияларды тағайындау, төлеу қағидаларын және олардың мөлшерін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 7 ақпандағы № 116 қаулысы.

54. "Тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемінің тізбесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009 жылғы 15 желтоқсандағы № 2136 қаулысы.

55. "Жұмыспен қамту 2020 бағдарламасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 31 наурыздағы № 2316 қаулысы.

56. "Жұмыспен қамту 2020 жол картасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 19 маусымдағы № 636 қаулысы.

57. "Қазақстан Республикасы Үкіметінің Адам саудасына байланысты қылмыстың профилактикасы, алдын алу және оған қарсы күрес жөніндегі 2015 – 2017 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 28 қаңтардағы № 23 қаулысы.

58. "Жұмыспен қамту 2020 жол картасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 31 наурыздағы № 162 қаулысы.

59. "Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған бағдарламасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 29 желтоқсандағы № 919 қаулысы.

60. "Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын іске асыру бойынша іс-шаралар жоспарын (бірінші кезең 2017 – 2019 жылдар) бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 3 наурыздағы № 106 қаулысы.

61. "Қылмыстардан жәбірленген адамдардың құқықтары мен міндеттерін реттейтін заңды қолдану тәжірибесі туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 1992 жылғы 24 сәуірдегі № 2 нормативтік қаулысы.

62. "Зорлау және өзге де нәпсіқұмарлық сипаттағы күш қолдану әрекеттерімен байланысты қылмыстарды саралаудың кейбір мәселелері туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2007 жылғы 11 мамырдағы № 4 нормативтік қаулысы.

63. "Адамды саудаға салғаны үшін жауапкершілік анықтайтын заңнаманы қолдану тәжірибесі туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2012 жылғы 29 желтоқсандағы № 7 нормативтік қаулысы.

64. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2017 жылғы 31 қаңтардағы "Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік" атты Қазақстан халқына Жолдауы.

65. "Мектепке дейінгі жастағы және мектеп жасындағы балалар орта білім алғанға дейін оларды есепке алуды ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрі міндетін атқарушының 2017 жылғы 11 шілдедегі № 324 бұйрығы.

© 2012. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМК